

Recull d'activitats

Curs 2022-2023

AULA
D'EXTENSIÓ
UNIVERSITÀRIA
D'ARENYS
DE MAR

Recull d'activitats

Curs 2022-2023

AULA
D'EXTENSIÓ
UNIVERSITÀRIA
D'ARENYS
DE MAR

AULA
D'EXTENSIÓ
UNIVERSITÀRIA
D'ARENYS
DE MAR

Recull d'activitats. Curs 2022-2023

Amb la col·laboració de:

Generalitat de Catalunya
**Departament de Recerca
i Universitats**

Tutelada per:

**Universitat
Pompeu Fabra**
Barcelona

Adherida a:

Afopa
Agrupació d'Aules
de Formació Permanent
per a la Gent Gran de Catalunya

Amb el suport de:

**Ajuntament
d'Arenys de Mar**

Junta

Presidenta, Mercè Cussó

Vicepresident, Jaume Gispert

Secretària, Carme Puig

Tresorera, Gemma Cusachs

Vocals:

Enric Agustí

Montserrat Badosa

Dolors Casellas

Assumpció Dias

Assumpta Rodon

Antoni Vilademunt

Redacció: Aula d'Extensió Universitària d'Arenys de Mar

© **dels textos del Taller d'Espectura:** els respectius autors

Correcció lingüística: Laia Font i Mateu

Disseny i maquetació: Txeni Gil

Impressió: Impremta Pagès

Dipòsit Legal: B 17153-2020

Imprés el setembre de 2023

Sumari

Salutació	5
Inauguració institucional del curs acadèmic 2022-2023	7
Presentació de la pàgina web	8
Resums de conferències	9
Altres activitats	105
Sortides	106
Nadala	118
Relacions institucionals	119
Febrer Musical	121
Taller d'Esriptura Literària	123
Opuscle de Sant Jordi	142
Col·laboracions i agraïments	145
Índex de textos	146

Salutació

Ales portes d'encetar un nou any acadèmic, us presentem el *Recull d'activitats del curs 2022-2023*.

En aquest recull hi trobareu resumides les conferències realitzades durant el curs, així com totes les sortides de l'Aula que s'han dut a terme: sortides matinals, trimestrals i musicals.

Volem destacar els escrits dels participants en el Taller d'Espectura, un taller que s'ha fet durant tot el curs en dues modalitats, telemàtica i presencial.

També cal remarcar les conferències del Febrer Musical, amb un gran nombre d'assistents.

Enguany destaquem el taller musical Viu la música! Laboratori musical per a adults, una nova proposta ben avaluada pels participants.

La Junta de l'Aula volem agrair-vos l'assistència a les conferències i a les sortides, així com la bona acceptació de les ofertes musicals amb el Gran Teatre del Liceu i l'Auditori de Barcelona, que esperem continuar el curs vinent.

Començarem l'any acadèmic 2023-2024 amb molta il·lusió, atès que serà el curs dels 20 anys de funcionament de l'Aula. Continuarem amb les conferències, les sortides, els tallers i hi incorporarem alguna iniciativa més per conservar l'esperit de l'Aula d'Extensió Universitària que els nostres antecessors van engegar, amb tant d'encert, l'any 2003.

Arenys de Mar, setembre de 2023

Mercè Cussó Cervera
Presidenta,
i la Junta de l'Aula

Inauguració institucional del curs acadèmic 2022-2023

Van iniciar la sessió els parlaments de l'alcalde d'Arenys de Munt, **Sr. Josep Sánchez Camps**, i de l'alcaldesa d'Arenys de Mar, **Sra. Annabel Moreno Nogué**, així com del representant d'AFOPA (Agrupació d'Aules de Formació Permanent per a la Gent Gran de Catalunya), **Sr. Joaquim Manel Julve Mas**.

Tot seguit

Esther Soler Benet, d'Ample 24, presentà la nova pàgina web de l'Aula: **www.auladarenysdemar.cat**

L'acte acabà amb un concert de guitarra a càrrec de **Mariana Gómez Amezcua**.

Tots els assistents van rebre un programa de mà amb el perfil acadèmic de la guitarrista i la relació de peces que va tocar en el decurs del recital. **Un gran concert que va iniciar el curs acadèmic 2022-2023 de l'Aula.**

Presentació de la pàgina web de l'Aula

A la inauguració del curs 2022-2023, Esther Soler, de l'empresa arenyenca Ample 24, presentà la pàgina web pròpia de l'Aula, feta amb un disseny ajustat a les necessitats de la nostra entitat.

Per fer-ne divulgació, juntament amb el *Recull d'activitats* del curs 21-22 es va lliurar un punt de llibre que en feia difusió i incorporava un codi QR per accedir-hi directament.

La nostra pàgina és fàcil de consultar:

www.auladarenysdemar.cat

S'hi pot consultar qui som, què fem, les notícies que generem, com contactar amb nosaltres i l'agenda d'activitats. Totes les conferències es poden veure després de la sessió presencial a l'Aula, sempre que el conferenciant ho autoritzi.

En el decurs d'aquest any acadèmic s'han introduït 87 entrades a l'agenda i s'han generat un total de 47 notícies. Han visitat la web 812 usuaris, amb un temps mitjà de consulta d'uns 3 minuts. Els apartats més visitats han estat la portada i «Què fem».

Avui dia la web és una eina imprescindible per estar comunicats amb els nostres socis, a banda del **correu electrònic** i **WhatsApp**.

Resums de conferències

Un nou repte per als museus del segle XXI. Llocs de recerca, d'intercanvi d'idees i promotors de canvi social

Teresa Macià Bigorra

Historiadora de l'art i responsable d'educació
i activitats del museu d'Història de Barcelona

Al'Agenda 2030, acord que van signar 196 països el 2015, en què es comprometien a treballar en 17 objectius, es desenvolupaven 196 fites. D'aquestes fites, ja es va dir que el 66% no es podria portar a terme si no s'hi impliquen els governs locals i provincials, que són els propietaris de la majoria dels museus. Per tant, són importants de cara a mantenir aquestes infraestructures.

Quan es fa una enquesta sobre què és un museu, la majoria diu que són un lloc tranquil, fosc i agradable; on s'ha de parlar baixet i estar en silenci; on es poden veure coses boniques i antigues; on es pot aprendre alguna cosa; on es guarden materials o obres d'art d'altres èpoques; on vas amb l'escola; un lloc on pots fer un viatge en el temps; on hi ha quadres, escultures, focus i cartellats, o bé també un lloc amb vídeos interactius i jocs.

Però què és un museu? El Comitè Internacional de Museus (ICOM), fundat l'any 1946, és la institució que defineix què és un museu. L'última definició que en va fer, el 2007, diu que «un museu és una institució permanent, sense afany de lucre, al servei de la societat i del seu desenvolupament (1974), oberta al públic, que adquireix, conserva, investiga, comunica i exposa el patrimoni material i immaterial (1995) de la humanitat (home) i del seu entorn amb la

finalitat d'educar, estudiar i gaudir». L'any 2016 es va considerar que calia fer-ne una nova definició que parlés dels valors i la responsabilitat ètica d'unes institucions que han de respondre als reptes de la societat del segle XXI. I els valors a què ens referim són: justícia, llibertat, pau, solidaritat, integració social, cohesió i desenvolupament sostenible com a principals preocupacions del moment actual. Es va crear una comissió per aclarir el concepte, i allò en què sí que es van posar d'acord era en què no és un museu: un museu no és «un lloc polsegós ple de peces antigues». L'agost d'aquest any s'ha aprovat la definició de museu: és una institució sense ànim de lucre, permanent i al servei de la societat que investiga, col·lecciona, conserva, interpreta i exposa el patrimoni material i immaterial. Oberts al públic, accessibles i inclusivament, els museus fomenten la diversitat i la sostenibilitat. Amb la participació de les comunitats, els museus treballen i comuniquen de manera ètica, professional, i ofereixen experiències

variades per a l'educació, el gaudi, la reflexió i l'intercanvi de coneixements.

Repassem com eren els museus i com evolucionen. Inicialment, eren llocs semblants a gabinets de col·leccionistes amb diverses peces i molt poca informació. Estaven oberts sota demanda als experts. Això ha anat canviant, i amb la democratització del coneixement, es van obrir els espais al públic i es va facilitar que qui anava al museu tingués la informació necessària per saber per què era important la peça que veia i per què era important conservar-la.

Parlem de bellesa, de cànon clàssic i d'idees estètiques. Les sales dels museus s'organitzaven en àmbits que explicaven un context històric i l'evolució de les idees estètiques segons la cultura hegemònica: la clàssica i judeocristiana. La Grècia clàssica era el punt àlgid de les manifestacions artístiques i la font de la civilització occidental, fins al punt que el símbol dels museus avui encara és un temple grec. Es va relacionar la cultura clàssica amb la civilització i es van deixar de banda altres manifestacions, altres maneres de fer i de ser. L'escola, l'acadèmia, els museus i qualsevol persona «cultivada» compartia aquesta creença i contribuïa a modelar el gust i les idees. S'aprenia a apreciar allò que era «bell», i els estils i períodes successius eren les diferents bales d'una cadena que avançava cronològicament. Es donava valor a les obres per elles mateixes, no per les relacions que podrien establir entre si.

Mencionaré ràpidament les col·leccions, el públic i el relat. Al principi les col·leccions dels museus estaven formades per objectes que donaven els col·leccionistes educats en la cultura clàssica, o bé mostraven les col·leccions reials o les troballes arqueològiques d'universitats o centres de recerca. El relat dels museus anava dirigit a lloar el poder i les elits i a mostrar la grandesa de la monarquia o del colonialisme. Els museus nacionals pretenien construir una identi-

tat nacional. Després es va passar a treballar per al públic, per diversificar, pensant de quina manera es podia arribar a la gent. Ara estem en un nou model en què es treballa el relat. Per què és important i com es relaciona el relat amb els objectes. De relat n'hi ha hagut sempre per intentar construir una certa identitat.

Uns altres canvis van ser començar a parlar d'objectes estrella: si s'anava al Louvre, s'havia de parlar de la Mona Lisa com a objecte més rellevant. Va haver-hi moments en què es gastaven molts diners en edificis singulars, per exemple el Guggenheim o el Pompidou. Museus que entronquen completament de les formes clàssiques.

Parlem de canvis accelerats en el món i en els museus. Què ens trobem en el nostre segle: la revolució digital, la societat de la informació, moltes peces es poden veure a casa amb l'ordinador; una crisi econòmica que afecta molt els patrocinis i mecenatges; una pandèmia mundial. L'evidència de l'escalfament global; guerres, fins i tot una a Europa; fam i migracions; manca d'habitatge, desnonaments; refugiats, terrorisme. Què podem fer des dels museus? Els museus no poden resoldre aquests conflictes i reptes, però sí que poden fer d'altaveu i els poden reconèixer i abordar en col·laboració amb entitats i organitzacions que intenten mitigar alguns dels problemes i efectes que se'n deriven i, així, conscienciar la ciutadania i fer pressió als governs. Els museus proposen, desperten la curiositat i mostren maneres noves de veure les coses i entendre el món. Són llocs de trobada i plataformes obertes i diverses d'aprenentatge i d'intercanvi d'idees. Apliquen solucions sostenibles.

Els museus del segle XXI reconeixen i admeten diferents visions del món, les desigualtats socials i les asimetries en la distribució del poder i la riquesa. Mostren el relat dels vençuts, els perdedors que tenien tota la raó del món, les veus dels quals van

ser silenciades. El relat dels demòcrates, dels que van ser colonitzats o esclavitzats, dels que van ser foragitats, dels que van ser tractats injustament, de les dones, d'aquells que sentien que el seu cos no encaixava en el gènere al qual suposadament pertanyien, etc.

Jo treballo al Museu d'Història de Barcelona, un museu que fa recerca, exposicions, jornades, seminaris, diàlegs, conferències, recitals, concerts; que col·lecta i publica sobre temes d'actualitat sempre vinculats a la ciutat i a l'àrea metropolitana. Treballem sobre salut, habitatge, migracions, noves majories urbanes, perifèria, alimentació, etc. Hem fet, per exemple, l'exposició de la Barcelona contemporània davant de les epidèmies. Altres exposicions poden ser sobre el pla Cerdà i les idees higienistes que es tenia en aquell moment, com la càmera de cub atmosfèric. Una exposició sobre fam, pobresa i proveïment. «Alimentar Barcelona», una exposició sobre la preocupació de l'Ajuntament per alimentar la ciutat. Una exposició sobre l'habitatge a la ciutat. D'altres sobre les perifèries, sobre els habitatges al Nou Pastor; sobre la lluita veïnal per aconseguir serveis a la ciutat; sobre el patrimoni intangible i la cohesió social parlant del paper del futbol com a cohesió social. L'última que s'ha fet es diu «Merda urbana» i explica com es tracten els drenatges orgànics de la ciutat. Altres temes complicats i traumàtics, com els atemptats d'Hipercor o de la Rambla, s'han tractat al museu, així com la guerra d'Ucraïna, amb un acte especial adreçat a la comunitat ucraïnesa, traduint poemes del poeta Taràs Xevtxenko.

També vam fer una exposició sobre els orfenats indis al Canadà, on van educar milers de nens indis; molts van morir-hi. L'exposició feta al Canadà mostrà petits objectes que tenien els nens.

Acabaré explicant-vos dos relats en què veurem com capgirem els temes i els convertim en una cosa més propera al visitant.

El primer parla de la Venus de Milo que es va trobar en aquesta illa grega i es va portar al Louvre. Des d'aleshores és el cànon de bellesa femenina i ha marcat molt. Molts artistes han anat recollint referències d'aquesta peça i fent-ne reproduccions, però també se n'han fet imatges amb retocs, com van fer Dalí o Marcel Duchamp i altres artistes moderns. L'any 1952, en uns horts de Sant Andreu, es va trobar una figureta de 22 cm que es va denominar la Venus de Barcelona. La van vendre a un drapaire i després a un antiquari, el qual la va vendre al Museu d'Història de Barcelona pensant que era una peça de l'època romana i se'n van fer moltes reproduccions per regalar. Però el fet és que la peça no era romana, sinó una peça de bronze d'entre els segles XV i XVIII i va caure en desgràcia i es va portar al magatzem. Últimament s'ha exposat perquè va ser un símbol de la ciutat. Els objectes són els testimonis del relat que es crea a través de la recerca i la informació que has aconseguit i has buscat.

L'altre exemple és sobre un senyor negre que apareix en un quadre de Viena. El museu va dedicar una exposició al personatge, que es deia Angelo Soliman, maçó i molt intel·ligent, que va salvar la vida a aristòcrates i va viure en diversos palaus de l'imperi austríac. El fet és que aquest senyor va acabar dissecat en un museu de Viena, i tenim una sèrie de cartes de la seva filla dirigides al rei d'Àustria en què li demana que retirin el seu pare perquè el puguin enterrar correctament. Aquestes cartes són del llibre d'Olga Tokarczuk, traduït al català amb el títol de *Cos*. L'exposició va servir per parlar de colonització, migració, drets humans, esclavisme, racisme, i acabava amb un gràfic, «Angelo X», que representa la lluita per posar fi al racisme.

La guerra a Ucraïna

Lluís Caelles Garreta

Periodista de TV3

Parlarem d'un conflicte, d'una situació, que encara dura, que és viva. Per tant, no sabem quan s'acabarà, ni com s'acabarà, ni tan sols si s'acabarà; si s'estendrà fora de les fronteres, si serà l'Harmagedon... Els periodistes mirem d'explicar el que passa, i fent-ne un resum reflexionem sobre el que està passant. Intentem fer la història més entenedora. Molta gent em diu que soc corresponsal de guerra. No ho soc; entenc que aquesta és una figura del segle passat. Actualment no hi ha prou diners per cobrir totes les guerres que hi ha al món, la majoria de les quals són guerres oblidades. De fet, jo soc periodista de la secció d'internacional, on cobrim tota mena de notícies, però darrerament em toca cobrir notícies desagradables.

De vegades em pregunten quina resposta dono a tot el que està passant. Doncs jo dic que el que em pensava que era impossible ha passat. Em pensava que hi havia coses que no passarien mai i estan passant.

Hauria de començar fent autocrítica. Quan al final de l'any passat Rússia va començar a agrupar tropes al llarg de la frontera d'Ucraïna, ens preguntàvem què devia passar. Jo sempre pensava que, del ventall de respostes, una podia ser que no passaria res, que els 200.000 militars que hi havia al llarg de la frontera es retirarien. L'opció més pessimista era que hi hauria un atac

a gran escala. Però d'altres no eren tan radicals, com ara una invasió quirúrgica del Donbass o similar. No em pensava que hi hauria una invasió a gran escala, entre altres coses perquè els Estats Units advertien dia sí i dia també que hi hauria una invasió a gran escala i l'última vegada que van esgrimir aquests arguments va ser a l'Iraq i va ser mentida; per tant, no creia en el que deien els Estats Units. De fet, també pensava que la guerra seria una guerra cibernètica, és a dir, ciberatacs per anul·lar el sistema elèctric, el ferroviari i d'altres i després atacar; una guerra que es faria a través dels teclats. Novament, ens vam equivocar: aquesta guerra és una guerra del segle passat i fins i tot del segle XIX. Una guerra amb sang, foc, morts; una guerra amb el pitjor. I finalment, teníem claríssim que la guerra duraria set dies, i encara dura avui. Per tant, hi ha molta incertesa en tot el que està passant.

Quina cobertura ha fet TV3 de la guerra? Ha estat una cobertura molt lloada per tots els reportatges que s'han fet. Quin és el secret d'una bona cobertura? El primer requisit és ser-hi, i de vegades no és fàcil entrar en un país en guerra. Nosaltres vam ser-hi. Teníem un periodista a Kiiv, un al Donbass i també en vam tenir a la frontera amb Polònia tan bon punt va començar la crisi humanitària. Un altre aspecte important és el fet que tecnològicament vam poder connectar sempre amb els serveis centrals. Val a dir que al començament de la guerra se'n va anar la llum uns cinc minuts, però després va tornar i a partir d'aleshores sempre vam tenir llum, telèfon i internet.

Quan comença un conflicte hi ha una gran quantitat de persones que volen sortir del país i només unes quantes que hi volen entrar: aquests són els periodistes, que tenen un paper fonamental a l'hora d'explicar el que passa. Érem en un país en guerra, i la gent et pregunta: com és un país en guerra? És un país on hi ha zones on gairebé no es viu la guerra, perquè la pulsio de vida que hi ha al país no desapareix; volem relacionar-nos, fer la vida quotidiana. Fins fa una setmana, a Kiiv la vida era gairebé normal, ara les bombes han trencat aquesta normalitat. Per tant, un país en guerra és un lloc on hi ha zones on es viu quasi normalment i zones on els soldats dels dos bàndols s'estan disparant; entremig hi ha tota una zona de grisos. És difícil trobar civils a la línia de front, però en aquests punts hi ha ciutats gairebé desertes en què et trobes periodistes, gent gran que no ha pogut sortir de la ciutat, gent jove que acompanya la gent que no es pot valer per si mateixa i que intenta aguantar el màxim; et trobes voluntaris que ajuden a treure les persones que poden sortir... Arribar fins al front és molt difícil, només s'hi arriba si l'exèrcit t'hi acompanya. Nosaltres no ho vam aconseguir. A la rereguarda treballes amb més seguretat

i vas entrant i sortint de les zones de cert risc.

El primer viatge va ser amb avió a Kiiv. Les imatges eren d'una ciutat buida, la gent era als refugis, al metro o a casa seva. Al cap d'uns dies van començar a obrir certes botigues per poder vendre menjar.

Les zones de Donetsk i Lugansk són a l'est d'Ucraïna. Aquesta part, juntament amb la península de Crimea, fou ocupada el 2014 per les milícies prorusses, recolzades per l'exèrcit rus. Quan va començar a pujar la tensió, vam anar a Ucraïna. Vam anar a la frontera entre Bielorússia, Rússia i Ucraïna a veure com estava l'ambient. Els reportatges inicials van ser d'absoluta normalitat, per tant, crèiem que no es produiria cap atac.

Cal destacar el voluntarisme que es viu a Ucraïna a l'hora d'ajudar la gent i sobretot l'exèrcit, perquè tenen clar que l'exèrcit és el que els està defensant. I que l'exèrcit s'ha estat preparant per a una possible agressió amb multitud de reservistes a punt per anar al front.

Arran d'una baixada de la tensió de les declaracions russes vam tornar a Barcelona, però al cap de quatre dies la tensió va tornar a augmentar i vam tornar a Kiiv. Es percebia que canviava alguna cosa perquè s'incrementava el conflicte a la línia del front del Donbass i el monitoratge del conflicte denotava que estava a punt de passar alguna cosa; de fet, es va passar d'uns dos-cents incidents diaris a la línia de front als dos mil: això volia dir que se'n preparava alguna. Durant aquells dies vam fer reportatges sobre voluntaris ucraïnesos, reportatges al Donbass sobre les mines de carbó, sobre una escola que hi havia estat bombardejada el dia abans,...

Voldria fer un parèntesi i buscar quins podrien ser els motius d'aquesta guerra. De vegades quan fem això se'ns acusa de prorusses, però jo crec que no: en aquesta guerra hi ha un agressor i un agredit, no hi

ha una operació especial, hi ha un atac sense treva, hi ha bombardeig de civils, tortures, crims de guerra. Intentem posar-nos al cap de qui ha iniciat aquesta guerra, els russos. Busquem-ne els motius. L'any 1989 té lloc la caiguda del mur de Berlín i la reunificació d'Alemanya. La Unió Soviètica cau. Gorbtxov explica a les seves memòries que hi ha un acord mai escrit en què ells accepten la reunificació alemanya i George Bush es compromet que l'OTAN no avançarà les fronteres més enllà d'Alemanya. Poc després, l'OTAN acaba entrant a espais exsoviètics, com ara Polònia, les repúbliques bàltiques; sobretot perquè a aquests països els feien por els russos. Parlem d'un altre episodi: a Dresden, Alemanya, abans de la caiguda del mur, al davant de l'edifici de la Stasi hi ha una manifestació de persones que volen entrar a l'edifici. Els agents de l'interior comencen a cremar documents. Entre aquests agents hi ha un jove agent del KGB, Vladímir Putin, que demana que vingui l'exèrcit a ajudar-los. Truquen a Berlín i després a Moscou i Moscou guarda silenci. Aquest «Moscou guarda silenci» deixa una profunda empremta en Putin. Ara mateix el que es diu és que, a Ucraïna, Moscou ha deixat de guardar silenci. A Moscou hi ha un col·lectiu de gent que estan convençuts que l'OTAN i Occident els va trair. I el líder d'aquest col·lectiu pensa exactament això i porta a sobre aquest episodi vergonyós de Dresden.

L'any 2014 Ucraïna té una sèrie de presidents que contemporitzen amb Rússia, però està a punt de signar un acord amb la Unió Europea. Dos dies abans de signar-lo, però, el president es fa enrere i diu que signarà un acord amb Moscou. Un seguit d'estudiants es rebel·la contra aquesta decisió i hi ha concentracions a la plaça Maidan de Kíiv; no estan manipulats, però sí amb una certa tutela dels serveis secrets occidentals. Hi van morir cent persones. A conseqüència d'això, el president va fugir i, evidentment,

Rússia no va tolerar que el seu candidat fugís. Què va fer Rússia? D'una banda, es va annexionar Crimea després d'una invasió i un referèndum fraudulent; de l'altra, va envair les dues províncies del Donbass, i van quedar marcades les fronteres que hem vist amb un front de quatre-cents quilòmetres. Així va aconseguir desestabilitzar Ucraïna.

El 24 de febrer de 2022 ens avisen des de Barcelona perquè han rebut la informació que ha començat la guerra, i ens preparem per a una invasió de Kíiv, perquè si es conquista la capital, és possible que caigui el país o una bona part. Nosaltres érem a Kíiv per fer reportatges sobre el Donbass. Estàvem esperant que ens donessin un passi especial per anar a la zona de guerra i per això vam ensopegar l'inici de la guerra a la capital. En aquell moment vam començar a emetre des de la porta de l'hotel i a explicar el que passava. Vam haver de fer una reflexió sobre el risc que es corre quan hi ha una situació de perill i valorar el risc que pot córrer el periodista. En aquell moment no se sabia què passava, però el cert era que Kíiv va estar quasi encerclada després d'un avanç fulgurant de l'exèrcit rus; creïem que en set dies s'acabava el conflicte. Les informacions venien no únicament dels ucraïnesos, sinó també dels serveis secrets occidentals, com ara la CIA, que va decidir fer públic el que passava. A la capital no es veia un moviment important de tropes, però el fet era que l'exèrcit ucraïnès estava molt ben preparat i tenia la moral molt alta. La realitat va ser que es van donar una sèrie de circumstàncies que els russos no havien tingut en compte:

- En primer lloc, Volodímir Zelenski, president d'Ucraïna, desprestigiava abans de l'atac, es va posar al capdavant del país, s'hi va quedar amb la família i va liderar la resistència ucraïnesa.
- En segon lloc, la capacitat militar de l'exèrcit ucraïnès. Els míssils antitancs

van ser vitals per aturar l'atac. I també els russos es van adonar que els tancs són vulnerables en el moment que entren a les ciutats. La moral de l'exèrcit ucraïnès era molt alta.

- Finalment, la sobrevaloració de l'exèrcit rus, que no era tan imbatible com deien. L'exèrcit rus va fallar en tots els aspectes militars, tenint en compte que està molt més jerarquitzat que l'ucraïnès, el qual té més autonomia de moviments i accions. Els generals s'han hagut d'apropar molt al camp de batalla i s'han perdut uns quinze generals al front, un nombre molt elevat. El món es va sorprendre molt quan les forces russes es van quedar a les portes de Kíiv, embarrancades. I no se'n van sortir. De fet, van acabar retirant-se.

En un conflicte, els equips de correspon-sals es mouen segons com veuen l'ambient de la zona, i ningú no va on no vulgui anar. Les delegacions diplomàtiques estan preparades per evacuar la gent quan sigui necessari. El nostre equip va tornar a Barcelona, d'acord amb el cap d'informatius de TV3, en el moment que es va corroborar la gran caravana de vehicles blindats que anaven cap a Kíiv. Vam sortir del país per la frontera polonesa, amb una furgoneta de retransmissions via satèl·lit.

És un fet que a Rússia les coses no li han anat com esperava: ha sortit de Kíiv, s'ha concentrat al Donbass, li han matat un nombre important de soldats, ha perdut el vaixell insígnia al mar Negre. Ucraïna ha plantat cara i ha fet retirar els russos de molts fronts. I el fet que de tant en tant teneu victòries ha estimulat que les potències occidentals incrementin el suport logístic militar.

A tot arreu per on ha passat l'exèrcit rus, ha deixat un rastre de destrucció en forma de morts, tortures, segrestos, matances indiscriminades. Els crims de guerra estan

penalitzats, els bombardeigs civils estan tipificats com a crims de guerra, i tot això va apareixent en els pobles alliberats pels ucraïnesos.

La nostra cobertura explica la guerra, i intentem relatar-la a través de la gent, dels vius. L'experiència de parlar amb les persones que han sobreviscut i que porten a sobre el que han patit és molt dura. Per aquest motiu TV3 va posar a disposició dels periodistes suport psicològic per si fos necessari, donada la cruesa del que vam viure.

Què passarà a partir d'ara? No ho sap ningú. Aquests últims dies hem vist un canvi de tàctica, ja que en el terreny purament militar els russos no se'n surten i han hagut de cridar reservistes. No se sap què passarà. Putin ha aconseguit que l'OTAN es reforci; s'ha aconseguit que la Unió Europea funcionés com una unió real; s'ha generat cooperació en l'espionatge. L'ajuda militar a Ucraïna ha estat molt efectiva. Hi ha gent que diu que l'única solució seria destituir Putin, però d'altres diuen que si se'l destitueix les coses poden anar pitjor. Hi ha qui diu que Rússia podria fer servir armament nuclear si s'ataca un territori seu i ara, després del referèndum del Donbass, sembla que aquest territori està annexionat a Rússia. Pot ser que hi hagi un atac dissuasiu nuclear al mar. Els estratègs no es posen d'acord. La inestabilitat i la volatilitat que ha generat Rússia és important i molt preocupant. La guerra s'ha introduït en tots nosaltres i, per tant, cal seguir-ho atentament.

Josep Carreras, la veu de l'ànima

Pol Avinyó Rosselló

Musicòleg i divulgador musical del Liceu

He escollit aquesta conferència sobre Josep Carreras perquè conegueu molts aspectes de la seva vida, perquè alhora implica fer un recorregut per la seva vida artística, molt lligada al Liceu, i també perquè Josep Carreras és el meu tenor favorit. L'he vist al Liceu, però no en els seus moments gloriosos, i molta gent que l'ha viscut m'ha impregnat aquest entusiasme per la veu de l'ànima, perquè és una veu que emociona. Això és l'essència de l'òpera.

Josep Carreras neix a Barcelona el 5 de desembre de 1946, en plena postguerra, uns anys complicats. Era el fill petit. Van ser uns anys difícils perquè el seu pare havia estat mestre a la República i va perdre la plaça, però va aconseguir entrar a treballar de guàrdia urbà a Barcelona. El 1951 marxen a l'Argentina buscant una vida millor, però l'experiència només va durar sis mesos i van tornar a Barcelona. El 1953 Josep mira la pel·lícula *El gran Caruso*, protagonitzada per Mario Lanza, li causa molta impressió i diu que ell vol ser tenor. El nen es guanyava moltes propines a la perruqueria de la seva mare a força de cantar àries.

El 3 de gener de 1958 debuta al Liceu amb *El retablo de Maese Pedro*, i uns mesos més tard participa a *La Bohème* dirigit pel director José Iturbi i amb la soprano Renata Tebaldi. Per això li regalen un abonament al Liceu.

Josep Carreras inicia els estudis de farmàcia a la Universitat de Barcelona i alhora estudia música. Hi ha un moment important en la seva carrera: quan va al Liceu i sent el tenor Giuseppe di Stefano cantant *Un ballo in maschera* i s'hi emmiralla. També hi ha un moment rellevant i terrible, l'any 1965, amb la mort de la seva mare, Pilar, importantíssima per ell. Això el deixa molt tocat, però continua estudiant al Conservatori del Liceu. Mentre rebia una classe, va coincidir que hi va anar el germà i agent de la Montserrat Caballé, Carles Caballé, el qual va sentir Josep Carreras pel passadís i l'hi va dir a la seva germana. Quan va haver-lo sentit, Montserrat Caballé li va dir que estava dotat d'una veu excepcional i des de llavors el van apadrinar. El 8 de gener de 1970 debutarà al costat de Montserrat Caballé cantant *Norma* com a tenor secundari, i el desembre del mateix any la Caballé el proposa per a un primer paper principal al seu

costat, a *Lucrezia Borgia*, i tingueren un èxit important.

En pocs anys Josep Carreras es converteix en el tenor més cotitzat del món. El 1971 guanya el concurs de veus verdianes de Busseto cantant *Un ballo in maschera*, amb Giuseppe di Stefano al jurat. Carreras el saluda i li diu que li té una devoció extraordinària. El 1975 debuta a la Scala de Milà; Montserrat Caballé imposa que es canti *Un ballo in maschera* amb Josep Carreras. En aquesta representació debuta amb un vestit que havia portat Di Stefano. El dia del debut, l'èxit va ser insuperable, amb una veu de l'ànima que és molt valorada. A partir d'aquell moment el tenor es farà una persona imprescindible per a les cases discogràfiques; per exemple, enregistrarà a les ordres de Herbert von Karajan fent *Don Carlo*, *Carmen*, *Tosca* amb la Caballé, un enregistrament antològic, *Andrea Chénier*, *Werther*. Passarà a ser un dels grans divos de les cases discogràfiques. Té més de cinquanta òperes completes gravades.

Si una cosa hem d'agrair a Josep Carreras és la seva fidelitat al Gran Teatre del Liceu. No hi ha fallat mai, fins i tot ara que només fa recitals benèfics. I se l'hi ha d'agrair, perquè quan cantava al Liceu guanyava molts menys diners que a la resta de teatres on actuava.

El 1986 serà un any important en la seva carrera: cantarà la seva última òpera al Liceu, *Carmen*, abans de la malaltia. Carreras era tan famós que a Itàlia era un gran divo, la màxima expressió del cant italià amb una dicció perfecta.

El 1987 era a París fent una banda sonora i es va trobar malament. El dia 14 de juliol va a veure un odontòleg que li fa una analítica; arran d'això se li diagnostica una leucèmia. Inicialment, és tractat a l'Hospital Clínic i després a Seattle. Durant l'estada a Seattle rep la visita de Plácido Domingo, amb qui fins llavors havia estat enemistat a causa de la rivalitat operística. Arran d'aquesta en-

trevista va néixer una gran amistat, i alhora, durant la malaltia es va comunicar molt amb Pavarotti. Un any després, ja recuperat, el juliol del 1988, Josep Carreras fa un recital a l'Arc del Triomf de Barcelona. Carreras tornarà a cantar el 1989 l'òpera *Cristóbal Colón*, el 1993 cantarà *Fedora*, l'última òpera que interpretarà a l'antic Liceu. Al nou encara en cantarà dues més.

La seva millor tasca, però, és la Fundació Josep Carreras de lluita contra la leucèmia. Actualment, el tenor continua fent concerts per recaptar fons per a la fundació i prepara un concert de comiat dels escenaris a l'Arc del Triomf.

Al llarg de la conferència, el ponent va anar posant diversos fragments d'òperes cantades per Josep Carreras, com ara una gravació de RNE de *La donna è mobile* del 1953, una ària de *Carmen* al Metropolitan de Nova York o el *Vincerò* dels Tres Tenors de l'any 1990.

El futur ja és aquí!

La nova societat dels metalls

Marc Campeny Crego

Museu de Ciències Naturals de Barcelona

Fa temps que parlem d'energies renovables, de canvi climàtic, que hem de deixar el petroli, etc. I tot això tindrà implicacions sobre els metalls. Per això avui farem un viatge per la història parlant de l'ús dels metalls.

En primer lloc, veurem quina és l'edat de la Terra. La història comença quan fa 4.570 milions d'anys es crea el sistema solar a partir d'una nebulosa. A partir del Sol, una sèrie de partícules del sistema solar s'ajunten i formen els planetes; concretament, la Terra es forma fa 4.500 milions d'anys. És en aquest moment quan es formen els elements químics que coneixem i que representem en la taula periòdica. La Terra que coneixem ara és una evolució del que va ser en el moment de la seva formació. Els elements químics hi van crear capes mitjançant un procés que es denomina diferenciació. Això és important perquè en aquest procés els elements no es distribueixen uniformement; els que formen les roques tenen uns components que són els minerals, els quals tenen tres característiques: són naturals, tenen una composició química determinada i els seus elements tenen una forma estructural característica. Tots aquells elements químics que es van formar amb el sistema solar formen part de les roques.

Aquests elements químics són tots igual d'abundants en el sistema solar? No. El més

abundant és l'hidrogen, i el menys abundant és l'urani, que el fem servir per generar energia. Els menys abundants són els metalls més pesats. A la Terra la distribució és diferent del sistema solar. A l'escorça de la Terra, el 99% dels elements el constitueixen vuit elements, entre els quals l'oxigen, el silici, l'alumini i el ferro. De l'1% restant, el més abundant és el titani. Només un 0,1% són metalls com el coure, el zinc o el níquel.

Fa 3,6-3,7 milions d'anys a la Terra apareixen els primers homínids, l'*Australopithecus afarensis* (Lucy) a Etiòpia, els nostres avantpassats prehistòrics. Fa 2,5 milions d'anys comença l'edat de pedra, el paleolític, i es fa servir la pedra com a instrument; fa només uns 7.000 anys que es comencen a fer servir els metalls perquè es descobreix que van millor. El primer metall que s'utilitza és el coure, i se'n fan eines. Els primers indicis es troben a l'actual Turquia. Fa uns 5.000 anys descobreixen que si al coure s'hi

afegeix un altre metall es crea el bronze. Aquest altre metall és l'estany, molt menys abundant que el coure. El control de l'estany, doncs, va generar una de les primeres crisis econòmiques de la història que no es va resoldre fins que fa uns 3.200 anys es comença a utilitzar el ferro. Hi ha historiadors que consideren que encara estem en l'edat del ferro.

Si mirem la taula periòdica, veiem que des de la formació de la Terra fins fa 3.000 anys hem utilitzat molt pocs elements: el ferro, el coure, l'estany, una mica alguns altres, com ara l'or, la plata, el mercuri, el plom. I així van passar molts anys fins que el 1759 s'inicia la revolució industrial gràcies als combustibles fòssils i comença l'era del carbó; continuàvem utilitzant els mateixos elements, però també d'altres com el wolframi, el níquel i el zinc.

Al segle XX hi ha una altra gran revolució: el petroli, que va canviar el món. A més, es comença a utilitzar l'energia nuclear, i això implica més metalls perquè augmenta la tecnologia. Volem més i més, i per tant consumim més petroli i més metalls. D'aquella taula periòdica, en quatre dies creix el nombre d'elements que fem servir. Quan entrem al segle XXI i comença a desenvolupar-se internet, la informàtica, les noves tecnologies i, anant una mica més enllà, el 5G, l'energia fotovoltaica, etc., també es fa palès que aquells combustibles fòssils generen CO₂, el qual accelera el canvi climàtic, i apareixen tota una sèrie de moviments a favor de revertir-lo.

Aquests dies se celebra la conferència sobre el canvi climàtic. En aquestes ponències es fan un seguit de pactes per combatre el canvi climàtic que no tots els països signen. Sembla que la UE ha engegat el Pacte Verd Europeu, que diu a grans trets que el 2050 Europa serà un continent climàticament neutre, és a dir, que no generi més emissions que les que la Terra pot absorbir. Cap al 2035 no es podran vendre cotxes que no si-

guin elèctrics, i al 2050 ja no podran circular els de combustible fòssil. Això implica fabricar molts cotxes elèctrics. És factible? No, perquè no hi haurà prou electricitat o prou metalls. Aquestes mesures tindran una repercussió sobre la taula periòdica, concretament sobre certs metalls, com per exemple el liti, la producció del qual s'haurà d'incrementar un 2.500%, o la del cobalt un 2.000%, o la de les terres rares un 700%. Però aquest no és l'únic escenari. Les energies renovables, els molins de vent i les plaques fotovoltaïques, fan servir metalls com el coure, el cadmi, el molibdè, l'indi, etc.

Parlem de l'hidrogen verd, que es pot fer servir com a combustible i a la Terra es troba com a part de l'aigua. Per aconseguir l'hidrogen s'ha de trencar la molècula d'aigua, cosa que es fa mitjançant l'energia que prové de cremar petroli. Ara s'està intentant crear aquest hidrogen verd mitjançant les energies renovables.

A partir del 2050 la demanda de metall tindrà un creixement exponencial. Si ens fixem de nou en la taula periòdica veiem que actualment s'utilitzen quasi tots els elements, i aquest salt s'ha fet en pràcticament menys de cent anys, ja que els elements químics venen de les mines.

Necessitem metalls. Qui els té, aquests metalls? El 99% de les terres rares venen de la Xina. I hi ha tota una sèrie de països amb reserves naturals d'algun tipus de mineral, amb tots els problemes polítics que això pot arribar a generar. De fet, Europa importa fins al 100% de molts minerals. La UE ha fet una llista en què s'han prioritzat 27 metalls que són necessaris per produir, i s'hi inclouen les terres rares, el cobalt, els platinoïdes, etc. Putin ha iniciat una guerra que posa en perill el canvi energètic i fa que es perpetuïn les energies «brutes», i també té com a conseqüència un daltabaix a la borsa de metalls, ja que Rússia és un dels màxims productors de níquel.

He escollit dos elements per veure en quina situació es troben. Un és el liti, un element químic molt poc abundant que fem servir per a moltes coses, sobretot per a les bateries. Un cotxe elèctric té 20 kg de liti. Fins fa poc tenia un preu molt baix perquè no es feia servir per a res, però en créixer les tecnologies, el preu s'ha incrementat exponencialment. Les estimacions són que si volem fabricar tots els cotxes elèctrics que volem, necessitarem molt més liti del que tenim. Les mines de liti es troben bàsicament a Zimbàbue, Austràlia, el Brasil, la Xina i especialment a Xile i Bolívia. Es va descobrir fa unes dècades en les impureses salines de Xile i Bolívia. Evo Morales explicava que una de les causes del seu derrocament va ser el problema del liti a Bolívia. Més a prop, a Catalunya va haver-hi un problema sobre la instal·lació d'una fàbrica de bateries; Extremadura s'hi va oposar perquè tenen liti i volien la fàbrica allà. A Catalunya també en tenim, al cap de Creus.

L'altre grup de què us parlaré són les terres rares, el grup dels lantànids de la taula periòdica. No són rares, però se les denomina així perquè són aquells elements químics que hi ha a tot arreu però en poquetes quantitats i costen molt de trobar. Es fan servir per als elements d'internet, els imants dels molins de vent, la fibra òptica, imants, robòtica, xips, llums led, cotxes elèctrics, etc. Se'n diu les vitamines de la indústria perquè la indústria no pot viure sense aquests elements. Al mercat van en iuans amb uns preus molt elevats. On són les terres rares? A la Xina, els Estats Units (que van ser els primers que les van utilitzar), Austràlia, Groenlàndia, Myanmar. Als anys noranta en produïen els Estats Units i la Xina. El 2011 es va tancar la mina nord-americana, cosa que va provocar un crac a la cotització d'aquests metalls; la van comprar empresaris xinesos i la van reobrir. A partir del 2014 en produeixen altres països, com Austràlia, i a Myanmar també es comencen a comer-

cialitzar. La Xina ho veu amb preocupació, com a possible competència. Trump, com a president dels Estats Units, va apujar els aranzels i va intentar comprar Groenlàndia, que té una quantitat molt important de terres rares. Per tant, ja veiem que els recursos poden ser font de conflictes polítics.

Quin és el futur del futur? Costa de dir, però hi ha diversos aspectes que cal impulsar i explorar:

- Cal incentivar el reciclatge. No és fàcil ni senzill, però es possible.
- Hi ha plantes que concentren una sèrie de minerals, i pot ser que certes plantes tinguin la capacitat d'extraure per si mateixes certs minerals.
- Al fons marí s'ha trobat la formació de nòduls de manganès, ferro, níquel. Ja se sap que n'hi ha a certes zones dels oceans, i de fet els noruecs hi estan treballant com a sortida al recanvi dels recursos de combustibles fòssils. Els japonesos també s'hi han fixat.
- Per acabar, el futur del futur és l'exploració espacial a altres planetes.

La veritat a les notícies i les *fake news*

Antoni Bassas Onieva

Periodista i membre de l'equip directiu del diari ARA

Les notícies, la veritat i la mentida són una preocupació de sempre, al llarg de la història de la humanitat, però ara estan molt més d'actualitat.

La possibilitat que una afirmació pugui ser veritat és una de les raons que fan que ens puguem creure les notícies falses. Un estudi de la Universitat Complutense de Madrid arran d'una enquesta sobre notícies falses va concloure que el 86% dels espanyols té dificultats per distingir entre les notícies falses i les veritats. En l'actualitat hi ha molta preocupació per saber si el que se'ns diu és veritat o mentida. De fet, de notícies falses se n'han dit sempre, i si n'haguéssim d'anar a buscar una en la història, podríem dir que al Nou Testament Jesús diu: «Jo soc el camí, la veritat i la vida» o «Jo soc la veritat». En el moment culminant de la Passió, sant Joan narra la trobada de Ponç Pilat amb Jesús. Pilat pregunta a Jesús si és el rei i Jesús li respon que sí i que ell ha vingut al món per donar testimoni de la veritat, i Pilat li pregunta: «I què és la veritat?». Jesús no respon. N'he parlat amb alguns teòrics, d'això, concretament amb una monja benedictina de Montserrat, la qual creia que no fa falta explicar-ho perquè n'havia parlat prou, fins a vint-i-cinc vegades, i d'alguna manera em convidava a rellegir l'Evangeli per trobar la resposta.

Si tornem als nostres dies, un rei, un papa, un dictador, han intentat que ens cregués-

sim el que ens expliquen. Hi ha una frase de Mussolini que deia: «La gent no ha de saber, la gent ha de creure». Els que han tingut poder absolut han imposat les veritats absolutes. I per la seva banda, la ràdio, la televisió, les xarxes socials, han estat portadores, quan no creadores, de versions interessades de tota mena de notícies, depenent de si al país en qüestió es respectava la llibertat d'expressió o depenent de l'honestat dels periodistes que hi treballaven. Per tant, sempre ha passat, que s'han dit notícies esbiaixades de la realitat.

Preguntem-nos, doncs, per què ara se'n parla tant, de les notícies falses, i per què cada vegada més ha crescut la necessitat de saber si les notícies que ens donen reflecteixen la veritat o no. I la resposta és que per diverses raons. En primer lloc, perquè tots tenim un mòbil i moltes aplicacions que ens donen molta capacitat de rebre i emetre missatges. Podríem dir que tots tenim

un gran megàfon. Ara hi ha més missatges que mai a la història i arriben més lluny que mai. Per tant, si abans ja hi havia veritats i mentides, ara hi ha moltíssimes més notícies que poden ser veritats o mentides. Abans hi havia pocs mitjans: els diaris, la ràdio, la televisió; ara aquests han perdut el monopoli de les emissions. Estem inundats de notícies, i com en una inundació, el que passa és que falta aigua potable. Ara, amb aquesta inundació de notícies, ens fa falta saber quines són veritat. Als governs, les institucions, els interessa que les coses s'expliquin d'una manera determinada. Aquells que els interessa el poder han entès que ara que tothom emet és més difícil que s'entengui el discurs que ens volen donar perquè a través de les xarxes socials qualsevol en pot fer un comentari. Qui té més por de les crítiques? Doncs aquells que basen la seva força en la por, per això Rússia està tancant algunes xarxes socials. A la Xina no hi ha xarxes socials que no siguin les xineses. I tot això es dona quan passen les coses més increïbles, per exemple, l'atac a les Torres Bessones, la caiguda del Mur, la dimissió d'un papa, un tsunami al Japó al costat d'una central nuclear, la pandèmia, una guerra a Europa. És a dir, coses que abans hauríem dit que no passarien. Per tant, quan algú ens diu una notícia, hi ha una mena de reflex condicionat que ens fa pensar que és possible que sigui falsa, però com que han passat tantes coses que no havien de passar, se'ns generen una sèrie de dubtes raonables.

Afegim aquí que com que abans els anunciants només podien anunciar-se als diaris, la ràdio o la televisió, aquests mitjans tenien una gran font d'ingressos: ara hi ha xarxes, hi ha *influencers*, hi ha *youtubers*; tots els que emeten un missatge, si volen cridar l'atenció, han d'aixecar la veu, per tant, han d'emetre notícies més divertides, més espectaculars, perquè pugui l'audiència, i perquè les audiències són diners. La necessitat d'audiència ha donat lloc a un fenomen que

es diu *clickbait*, la publicació de titulars sensacionalistes només per captar audiència. Com per exemple el que va passar la nit que va començar la guerra a Ucraïna al programa de Susanna Griso, on presentaven les imatges d'un videojoc com a reals.

L'Oriol Mitjà va escriure fa un any *El món que ens espera*. Antoni Bassas ens llegeix un tros del llibre on diu com són d'efímeres la gran quantitat de notícies que ens arriben, com l'audiència selecciona el més urgent com a instint de supervivència. I les diferents maneres que tenen els ciutadans d'enfrontar-se a les notícies. Hi entra sobretot la idea de subjectivitat i objectivitat.

Hem vist que hi ha mitjans amb males praxis, governs autoritaris que tanquen xarxes socials, països que empresonen periodistes. Cal tenir en compte que si a Hong Kong els periodistes diguessin mentides, no haurien aprovat una llei de seguretat nacional que feia impossible que un diari criticés el govern o no publicés el que el govern volia; així van tancar diaris que encara expressaven les seves opinions. Ha passat el mateix amb un diari a Rússia. Un règim autoritari, una dictadura, ho té més fàcil per fer callar les veus que no li agraden. A les democràcies on tenim la sort de viure, com ho fa un govern per tallar les crítiques? El millor exemple ens el donà Donald Trump, president dels Estats Units entre el 2017 i el 2020: la millor manera era atacar directament la premsa que l'atacava; i ho va fer des del primer dia. El primer dia de la presidència de Trump, el cap de premsa va anunciar que les regles havien canviat. Si fins aleshores era la premsa qui controlava el govern, a partir de llavors seria el govern qui controlaria la premsa. Tot va començar perquè en l'acte de presa de possessió de Trump al Mall de Washington els diaris van dir que a la d'Obama hi havia hagut molta més gent. Trump va dir que era mentida. El *New York Times* va publicar dues fotos que ho demostraven. A continuació, Antoni Bassas

ens mostrà una conversa entre la cap de premsa del president i un periodista d'una cadena nord-americana en què el periodista qüestiona a la cap de premsa les seves afirmacions inexactes sobre el nombre de gent que va assistir a la presa de possessió i la manera com acaba l'entrevista, amb un enfrontament entre tots dos. Aquest és el moment fundacional de les *fake news*, i tot el que passa als Estats Units s'estén a tot el món. Aquests fets van donar idees a molta gent, per exemple la Sra. Ayuso ho segueix fil per randa: ella té un problema amb els sanitaris i diu que Pedro Sánchez vol fer un cop d'estat i carregar-se el Rei; seria desviar l'atenció. Tornant a l'entrevista de la cap de premsa de Trump, ella s'encara amb l'entrevistador i li diu que no hi ha cap manera de comptar la gent que hi ha als llocs, que l'està atacant, que ells tenen la raó, que tenen els seus fets alternatius. Així va anar des d'aquell dia. Com que els mitjans tradicionals assenyalaven les mentides de Trump o allò que volia ocultar, com per exemple que no ha volgut ensenyar mai la seva declaració de renda, Trump va anar una mica més enllà, els va desprestigiar i «jo diré el que és veritat i ho portaré al món»; ell té la veritat perquè és el president, és a dir, ell té la veritat i els mitjans no. El que feia durant els mítings és enfrontar el públic amb els periodistes.

En el seu missatge només hi ha dos equips: nosaltres (el president i el poble) i la premsa, que és dolenta. Per tant, no hi ha adversaris que vol vèncer, sinó enemics que vol destruir; començant per destruir-los la reputació. Ell no deia mai «la meva oponent Hillary Clinton», sempre deia «la corrupta Hillary», o «l'adormit Joe» referint-se a Biden. Per tant, una vegada he destruït els mitjans de comunicació, els substituiré per la meua veritat plena de mentides o mitges veritats. L'estratègia, doncs, és aïllar-se de les crítiques, simplificar el món en bons i dolents, dir que hi ha fets alternatius i con-

siderar que el líder és l'única font fiable d'informació, deshumanitzar l'adversari i perdre l'aspecte moral de la veritat, transgredir la correcció política tantes vegades com vulguis perquè ja no sigui notícia.

Una de les coses més impressionants de quan vaig estar als Estats Units va ser comprovar que la premsa, i la societat, es fixa molt en el fet de si els polítics diuen veritats o mentides; per això durant molts anys hi ha hagut càrrecs públics que han hagut de dimitir per dir mentides. Trump ha aconseguit que això ja no tingui tanta importància. També s'han perdut les formes en política. Això és perillós per a la salut de la democràcia perquè hi ha una relació molt gran entre la mentida i l'autoritarisme i entre l'antiperiodisme i l'antidemocràcia. És a dir, es comença dient a la gent que es fiquin amb la premsa i se'ls acaba dient que es fiquin dins del Capitoli per aturar el recompte electoral. Que la gent assaltés el Capitoli i intentés avortar els resultats és degut al missatge que el president Trump va estar inculcant-los durant els quatre anys del seu mandat. Aquest estil fa escola, cada vegada hi ha més polítics que s'encaren amb els periodistes, o que quan tenen un problema diuen que aquelles imatges són falses. Això va passar en el referèndum del 2017, quan la policia va carregar amb duresa contra els que volien votar. Les imatges feien molt mal a la democràcia espanyola. A la BBC un periodista va preguntar al ministre d'Afers Exteriors espanyol sobre les imatges que es veien i ell va dir que eren falses, davant l'estupefacció del periodista i d'una política laborista britànica que ho estava veient.

Malgrat tot, les mentides triomfen. Trump va obtenir més de setanta-quatre milions de vots a les eleccions que va perdre, no ho va acceptar i no es va presentar a la presa de possessió de Biden. Feia molts anys que un president sortint no es presentava a la presa de possessió del president entrant.

Per què les mitges mentides triomfen?

- Perquè la mitja mentida va adreçada a les emocions.
- Perquè quan es diu una cosa que s'ajusta a la nostra organització cognitiva, volem creure que és veritat.
- Perquè ens agrada viure en bombolles de confort.
- Perquè en la fragmentació el món es desconnecta i només queden les anècdotes.

Per tant, el dia que un polític treu el pitjor de nosaltres mateixos és que és un mal líder i probablement menteix. El dia que notem que un mitjà de comunicació ens fa sentir agressius amb els altres o amb els que no pensen com nosaltres és que segurament aquest mitjà està difonent notícies falses, perquè tota l'organització informativa d'aquell mitjà està dissenyada en aquest sentit. Perquè passa una cosa: les notícies falses es difonen més perquè resulten més interessants, per això són manipulables. Per tant, cal pensar abans de retuitejar.

Ens podem defensar contra això? No és fàcil. Fins fa un segle, s'enganyava la gent

que no sabia ni llegir ni escriure, ara en canvi s'enganya la gent instruïda. Pensem que les coses no passen perquè sí, els temes dels quals es parla són el resultat de les guerres, les modes són el resultat de lluites per prendre el poder, de pactes, de convencions, d'aspectes aliens a nosaltres. Un consell: triem les nostres fonts. No ens quedem amb les que ens venen a buscar; agafem la iniciativa i anem a buscar fonts per poder contrastar les informació. Fixem-nos en com s'explica la mateixa notícia per diversos canals. Refiem-nos de les nostres intuïcions. De si la notícia que rebem ens ennobleix o ens rebaixa, i així puguem prendre les nostres decisions.

Finalment, què és la veritat? Un arriba a la conclusió que la veritat és com la salut, que saps que no en tens quan estàs malalt. La veritat seria allò que hem acordat que té a veure amb la realitat, que el que podem entendre s'ajusta amb el que està passant o ha passat. I això no sempre és fàcil d'establir; per tant, en el fons, en moltes coses un ja sap si allò és veritat o és mentida.

Els valors de la cuina a les nostres vides

Carme Ruscalleda Serra

Fundadora del Restaurant Sant Pau
de Sant Pol de Mar

La cuina té molts valors, sobretot perquè realment menjant ens divertim. Actualment, durant tot l'any tenim molts tipus d'aliments, donem corda al motor econòmic de l'entorn i alhora formem la canalla de casa nostra, perquè els queden gravats a la memòria els sabors d'aquella cuina que ensumen. És molt important que la canalla rebi la informació de les olors, de la temporalitat del menjar, i que prenguin consciència del fet que habitem en una de les zones més longeves del planeta, i això està relacionat amb l'alimentació. Ja sé que últimament estem posant l'alimentació en mans de la indústria alimentària, per això és tan important no desatendre aquesta cultura, no passar-hi de llarg, sinó al contrari, practicar-la i culturitzar la canalla en aquest aspecte.

Soc filla de Sant Pol de Mar. Soc filla d'un pagès que tenia una botiga on venia el vi de les vinyes, la llet de les vaques, el producte de l'horta. Un vi del Maresme que hi havia per tota la comarca, un vi no tan fi com el que després seria la DO d'Alella; a la zona més nord de la comarca cada pagès veremava i el venia fins que s'acabava. Era una botiga molt a granel, molt rústega. Era d'aquells serveis de «can mai tanqui». En aquell moment en moltes cases tenien pollastres i conills i la gent venia a buscar el menjar per al bestiar. A casa anàvem fent torns i a tots

ens tocava despatxar. Us haig de dir que jo no era tan simpàtica com ara; no m'agrada-va anar a vendre aquell mig quilo de blat de moro fora d'hores i haver-los de rebre amb bona cara. Jo treballava perquè tocava, vaig néixer en una família que havia de treballar tot l'any, i com que era nena, havia d'ajudar a fer la cuina. Però aprens com canvien les fruites i verdures de temporada, el cicle dels productes de la terra. Aquesta botiga es va modernitzar perquè van aparèixer els supermercats i es va haver d'adaptar als temps.

A la meva generació no es preguntava a les nenes què volien ser de grans; se'ls ensenyava com anava la casa per preparar-les per casar-se. Als nens sí que els preguntaven què vols ser quan siguis gran. Ara estic convençuda que no hi ha cap parella que doni més formació als nens que a les nenes. Ara segur que preguntem a les noies què volen

ser quan siguin grans. A mi no m'ho va preguntar mai ningú. Recordo un dia que, dinant, vaig plantejar que volia fer una feina artística, i a casa no els va agradar. Arran d'això, parlant amb les monges de l'escola, van decidir modernitzar la botiga perquè s'assemblés més a un supermercat i així treballés més feliç. Sí que haig de dir que vaig tenir sort que reformessin la botiga. A casa sempre havíem tingut bestiar, i amb la reforma el meu pare va tenir molt clar que vendríem carn fresca i derivats. Vam començar a elaborar carn. Aquí jo em vaig formar elaborant productes del porc criats a casa. I això em va transformar el caràcter; vaig deixar aquella agror que tenia perquè vaig descobrir que podia fer les coses a la meva manera. A banda de les botifarres que tocava, vaig començar a fer botifarres de dos colors, meitat blanca i meitat negra, botifarres amb bolets, botifarres amb carn d'ànec. I sentir aquella mena de compromís quan fas una cosa nova i aquelles pessigolles quan algú compra una d'aquelles peces i pensar si li agradarà o no, o si tornarà a comprar o ho recomanarà a algú altre. Això dona vent de cua per continuar gaudint treballant.

Vaig tenir una altra sort: em vaig casar amb el xicot de tota la vida, que vivia a cinquanta metres de casa, en Toni. Amb en Toni vam començar a canviar les sortides al cinema o a la discoteca per fer guardiola i anar als restaurants de Barcelona de nivell, com el Reno. Mireu com ha canviat, com s'ha socialitzat la clientela que anava a aquest tipus de restaurant. Us parlo dels anys setanta. Quan una parella joveneta entrava al restaurant Reno ja et miraven amb ulls de «què fa aquesta canalla en aquest restaurant». Avui dia, si poguéssim mirar pel forat del pany d'aquest tipus de restaurant, veuríem que cada nit hi ha parelles joves, alguns que s'estan formant per ser cuiners o bé persones que els agrada anar a aquests restaurants. I ningú els increpa amb la mirada, ara s'ha socialitzat. En aquell moment

hi anàvem perquè descobríem que hi havia una altra cuina: més sofisticada i diferent de la de casa, que era molt casolana i molt marinera.

Quan ens vam casar, vam donar més empenya a la botiga. Vam veure que el client necessitava ajuda per orientar-se en la compra. Així doncs, cada dia hi havia una cuina diferent, una pasta diferent, un llegum cuinat d'una manera diferent; i el cap de setmana, peus de porc amb salsa, canelons, calamars farcits quan era temporada. I aquí sí que entens la força d'un equip. La força de fer les coses conjuntament. Entens l'entramat de tota la gent perquè no falli res. Aquest plantejament de vendre menjar per emportar-se va agafar més força i la nostra cuina es va fer més delicada. Explicàvem les delícies dels nostres productes i què s'havia de fer per millorar el plat que veníem. El client ens deia que no li compliquéssim la vida, que no volia fer més que escalfar el plat i prou. Però nosaltres sí que ens la volíem complicar, la vida, teníem ganes de demostrar que, sense perdre els orígens, podíem fer una cuina més fina, amb més joc en el plat. I vam començar a plantejar la idea d'oferir damunt de la botiga una sèrie de plats selectes. Nosaltres volíem obrir l'espai en horari de botiga, és a dir, esmorzars-dinars o bé berenars-sopars. I en el transcurs de fer els papers i parlar amb els bancs per buscar els diners, descobrim que davant mateix del Sant Pau hi havia un hotel que valia els mateixos diners que els que estàvem disposats a pagar per ampliar la botiga. Els pares ens hi van animar, ja que si es feien les obres del pis de dalt, hipotecaríem per sempre la botiga; en canvi, si anàvem a un altre lloc, sempre podríem deixar-ho. Vam veure que des de les taules del Sant Pau es veia el mar. Nosaltres veníem d'un món càrnic, a casa només treballàvem del mar el bacallà i els calamars quan era temporada. Ens vam estrenar l'any 1988 amb la carn que teníem pensada per a la nostra botiga,

amb els nostres formatges, els embotits, els nostres platets, i hi vam afegir una tapa, un lluç al vapor i un llobarro al forn.

Sempre he pensat que la taula és un lloc per gaudir. Quan obres un restaurant, generes un espai per passar l'estona, per descobrir coses noves, per recuperar sabors que et porten a la infantesa. Però sempre he apostat pel valor de la salut. Hi ha d'haver molta salut darrere de la cuina, i l'hem de reclamar. Hem de conèixer la salut dels devorats que mengem, devorats de corral, de certes espècies, i del que es cultiva; perquè hem de tenir en compte la salut dels devoradors, perquè menjar un producte fresc dona energia i longevitat en relació amb el que mengem. I no parlo de poesia, sinó de l'herència culinària que tenim. Ara que es parla tant de longevitat, ara que es parla tant de sostenibilitat, de quilòmetre zero, fem memòria: els nostres avis només consumien quilòmetre zero, no tenien nevera. I, lògicament, no es tracta pas que ho hàgim de fer nosaltres ara. De sempre la humanitat ha treballat per allargar la vida dels aliments.

Una gran troballa van ser les llaunes dels aliments. Ens va molt bé tenir a casa llaunes de conserva per fer rebost i poder preparar un soparet de qualitat; benvingut, el món de la conserveria. Però aquí també hem d'exigir qualitat, perquè avui dia la indústria alimentària també té uns coneixements científics i tècnics per evitar que hi hagi milers de «E» a les etiquetes. Hem de demanar que treballin bé.

El pas següent és el dels congelats, i també hem de demanar que hi hagi una garantia de qualitat. Hem de tenir congelats a casa, hem de congelar el producte com més fresc millor. No hem de congelar mai un producte que fa uns quants dies que és a la nevera. Hem de tenir clar que quan una cosa es congela sempre baixa una mica de qualitat. S'ha de congelar com més fresc millor, i sempre ben protegit i amb la data de congelació.

Hi ha una altra gamma, els menjars nets i a punt per poder preparar l'aliment.

També hi ha aquell menjar fet, que només s'ha d'escalfar i a taula.

I encara aquells aliments liofilitzats que no pesen. En el món de la restauració tenim, per exemple, els cafès liofilitzats.

Al nostre abast tenim molts aliments de proximitat, com poden ser calamars, alberginies, figues, bolets, carabasses, coliflors, llenguados, cítrics —que van tan bé per als refredats—, fruits secs, pomes. Depèn de nosaltres que aquest comerç no es perdi. Un arròs, per exemple, pot ser de mil coses; tenim aquesta herència que hem de transmetre, i quan en fem no hem de deixar que ens confonguin el gust. O les fideuàs, que s'hi poden afegir vegetals perquè tinguin un gust diferent. O un monument de la nostra cuina com el fricandó, un menjar que no hem de perdre mai.

També és interessant estirar el fil d'aliments de l'altra punta de món. Nosaltres vam obrir un restaurant a Tòquio. Després de visitar aquella ciutat i veure com treballen el producte, vam veure que era una cuina de qualitat. I que nosaltres hi podríem treballar com volíem. Vam inaugurar el restaurant el 2004. De tornada ens hem emportat moltes coses que podrem extrapolar aquí: tècniques i productes que desconeixem, i conceptes com ara el fet que la cuina japonesa és de tipus transparent. Ara fem brous amb algues, bolets tipus shiitake i mandonguilles de calamar. O bé un plat a base de fulles de figuera amb un tall de llobarro, cuinat al forn molt calent. O bé un plat de figues salpebrades i passades per la planxa, o una altra manera de presentar les figues amb una salsa japonesa. Al restaurant també fem una sèrie de plats d'inspiració japonesa amb ingredients no habituals de la nostra cuina, com fer servir aigua de mar. Les carxofes, que ara comencen les primeres a arribar, hi ha diferents maneres de preparar-les.

En un seguit de diapositives, la ponent ens va mostrar un plat que s'assemblava a un quadre de Mondrian fet amb pebrot verd, pebrot vermell, pebrot groc, bacallà i olives verdes. I també va explicar que en el moment de tancar el Sant Pau, l'octubre de 2018, van fer un homenatge al Maresme i un dels plats van ser unes postres que es deien «Maresme roses i maduixes».

En aquesta època de coses modernes, hem de parlar del pa, que ha de ser bo i de qualitat. També hem de defensar els batuts, que no únicament siguin menjar *diet*, sinó que ens facin profit. Hi ha una empresa del Maresme que ha fet una sèrie de preparacions pasteuritzades, sense conservants ni colorants, sobre elements bàsics de la nostra cuina.

Actualment, continuem amb el Sant Pau tancat, continuem treballant al restaurant Moments amb el nostre fill, continuem treballant a la ciutat de Tòquio. A l'espai que ocupava el Sant Pau hi ha el Jardí del Sant Pau, que porten la nostra filla i el seu home, i al costat hi ha la Cuina del Sant Pau, que la

porta el nostre fill, amb un menjar més informal. Continuem fent difusió de la cuina a diferents emissores de ràdio i televisió del país i a la revista *Cuines*.

Tothom sap que hi ha uns objectius de millora respecte a la qualitat del planeta, i tenint això present, el menú que estem presentant al restaurant de Barcelona li diem «Disset», i cada plat representa un dels objectius que cal assolir.

Perquè és molt important que controlem la nostra salut emocional. Som el que mengem, som el que ens movem i som com sentim. I amb aquest com sentim, ara que faig moltes col·laboracions a les escoles, sempre dic a la canalla: busqueu una professió que us agradi, que us apassioni, perquè així estareu satisfets i contribuirà a la vostra felicitat emocional. I tot això es pot fer amb uns equips joves que han escollit aquesta professió lliurement, que els agrada el que fan i que són capaços de discutir amb llibertat allò que proposes per buscar sempre el que és millor. Perquè el millor de la cuina està per fer.

Joieria i orfebreria al segle xx a Catalunya

Pilar Vélez Vicente

Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts
de Sant Jordi

A la conferència d'avui presentaré com han canviat els gustos, les tendències artístiques o el concepte mateix de joia. És obligat començar parlant del modernisme, al final del segle XIX, i sempre ens hem de referir a l'Exposició Universal de Barcelona de 1888. El modernisme va ser un moviment cultural i artístic de durada curta però intensa que va abastar moltes facetes i sobretot el que avui anomenem arts d'objectes, arts decoratives, arts aplicades. Des del punt de vista històric, es considera que l'Exposició Universal de 1888 va ser la porta d'entrada de Barcelona a l'Europa moderna. Barcelona mira París, que en aquell moment és el referent mundial, i són ciutats relativament properes, tots els aspirants a artista que volen descobrir què és l'art nou, l'*art nouveau*, han d'anar a París. El 1888 Barcelona, que és una ciutat petita, provinciana, amb moltes mancances, fa un esforç molt gran per fer una exposició universal tal com s'havia fet abans a Londres i París. L'Exposició té llums i ombres, i també dèficits, però es va demostrar que la ciutat podia fer una exposició universal. Podríem dir que seria l'equivalent al que van ser els Jocs Olímpics del 1992.

En aquella exposició hi ha una participació molt important dels joiers i els orfebres. Els més destacats són la família Masriera, dos germans que havien tingut un pare

joier; són joiers i orfebres fills de Llavanes i s'instal·len a Barcelona al nucli antic. El 1888 els Masriera guanyen una sèrie de premis i són reconeguts com els millors pels seus col·legues del moment.

La ponent ens ensenyà la vitrina amb què es van presentar al concurs i també un motlle que va servir de base a una peça original de fang que ells van transformar en una peça d'orfebreria.

Hi havia moltes nissagues d'orfebres, perquè les tècniques s'anaven transmetent de pares a fills a partir dels segles XVIII i XIX, i encara avui hi ha quatre generacions de famílies orfebres que funcionen.

La segona generació, fill de Josep Masriera, va ser Lluís Masriera, perquè de molt jove es va formar a casa i a l'escola Llotja i va poder anar a Suïssa a aprendre la tècnica de l'esmalt. A casa seva va ser una revolució, i fa entendre que tot allò que s'havia creat el 1888 havia d'evolucionar, ja que la característica principal dels joiers del 1900 era que utilitzaven els esmalts, els translúcids, els transparents. El modernisme que a França es coneix com a *art nouveau* s'inspira directament en la natura. Lluís Masriera és el gran joier modernista de l'Estat espanyol i la seva gran aportació és l'esmalt *plique-à-jour* o enfiestrat, que requereix una gran

destresa. Masriera inventa un altre esmalt conegut com l'esmalt de Barcelona que fa com una espècie de camafeu.

La ponent ens mostrà una imatge d'un penjoll fet amb aquesta tècnica i ens explicà les diferents característiques de les peces que es podien fer amb els motlles que formaven.

El seu taller era al carrer Bailèn de Barcelona, un edifici en forma de temple grec molt característic. Els Masriera es van associar el 1915 amb els Carreras. Un dels objectius d'aquesta societat era amortitzar tots els fons que tenien els Masriera, que en aquell moment ja començaven a aplicar l'*art-déco*. Editen uns àlbums amb totes les peces que havien fet per tal d'explotar el seu fons.

A continuació, la conferenciant ens ensenyà una peça de Lluís Masriera, un *portabouquet* amb què els monàrquics catalans van obsessionar la reina Victòria Eugènia amb motiu del seu casament amb Alfons XIII; també li van regalar un mocador fet per puntaires d'Arenys i un ram de flors de tarongina del Paraíso. També vam veure la tiara de la reina, que va fer Lluís Masriera.

També en la part d'orfebreria els Masriera es van associar amb els millors escultors del moment, com Eusebi Arnau, que va treballar al Palau de la Música i a Sant Pau.

Va passar el temps, tothom mirava cap al nord, i tot allò que els noucentistes van intentar, com ara crear una escola per formar en els oficis que s'havien recuperat, el modernisme no ho va assolir perquè el moviment era una suma d'artistes individuals. Amb el noucentisme, doncs, que va intentar tornar a les arrels mediterrànies, es va fundar el 1914 l'Escola Superior dels Bells Oficis, que serà capdavantera a escala europea.

No podem passar per alt Jaume Mercadé i Ramon Sunyer, els quals comencen plegats.

Val a dir que provenen del modernisme i les primeres obres són d'aquest estil, però després giren cap al noucentisme. Van arribar a tenir una personalitat pròpia, i van recollir les tradicions populars, com uns penjolls de plata de nenes. Una altra de les peces més característiques seves és el fermall, la joia per excel·lència dels anys vint-trenta, fins i tot d'una manera abusiva. La pedra per excel·lència era l'aiguamarina. Són peces esmaltades, i en moltes hi ha perles petites. Pel que fa a l'orfebreria, sobretot a partir de l'any 1925, veiem un joc de cafè de plata i palissandre creat per Jaume Mercadé que es va exposar a París, on va tenir lloc una exposició internacional d'arts decoratives, «Arts décoratifs e industriels modernes»; els francesos, que ho abrevien tot, li van donar el nom d'*art-déco*. Aquest joc de cafè va ser premiat a l'exposició. En Sunyer es va inventar unes peces en què es veuen diversos amorets en unes fruïteres, en un plat d'esmalt, elements que van fer servir diversos autors. Sunyer també era capaç de fer una coberteria, el 1920, tant o més moderna que totes les que fem servir a casa avui, i evidentment fermalls, en or i plata. En aquesta etapa també hi ha alguns personatges fora de càmera, com Ramon Teixé, que treballava amb ferro, pedres semiprecioses i penjolls de cordill.

De l'*art-déco*, els més crítics en diuen fals modern, perquè en un mateix moment tenim l'art noucentista, les primeres avantguardes i el primer moviment modern, racionalistes que trenquen amb tota la tradició, i l'*art-déco* recull la tradició i és molt llampanant. Fa servir peces que brillen molt.

Al costat de tot això, sorgeixen altres noms, com Fuset i Grau, dos artistes que es van especialitzar en temes exòtics treballant amb tots els materials, sobretot or; peces que es feien amb el fons de carei i el davant d'ivori o algun material sintètic.

A partir de la guerra civil comença la modernitat. Manel Capdevila, joier fill de joier

que té la sort d'anar a París durant la guerra, estableix contacte amb l'avantguarda i crea una sèrie de peces de fermall fetes en plata, amb closca d'ou i laca japonesa. Capdevila va ser professor de l'escola Massana i va poder introduir al nostre país la tècnica del lacat que havia après a París d'un orfebre japonès. Ja no es tracta de la joia que hem ensenyat fins ara, es va cap a un art abstracte, amb molta abstracció, molta sintetització, etc. Durant la postguerra, Manel Capdevila, com que la necessitat d'ornamentar-se va tan unida a les persones, fa servir materials molt assequibles, com la plata i pedra de riu, amb uns dissenys molt originals. Al costat de Capdevila tenim Alfons Serrahima, que treballa la plata. Tots dos treballen molt en el món de l'orfebreria litúrgica perquè s'han de reposar una gran quantitat de peces litúrgiques perdudes o robades durant la guerra civil. L'orfebreria és molt més austera que abans. Un altre joier d'aquesta etapa fou Oriol Sunyer, fill de Ramon Sunyer, que va treballar en el moviment organicista, formes arrodonides, pedres, diamants. Un altre va ser Jaume Mercadé, net del joier del qual ja hem parlat. Als anys seixanta i setanta, amb una joieria moderna, va ser el moment de la plata. Puig Doria n'és un referent, i continuen fent peces molt característiques, i també d'or i fusta, fustes com el palissandre i d'altres, o molt clares o fosques. També seguia fent alta joieria amb or i platí, mai amb plata, i amb el brillant tipus diamant, sobretot en l'etapa de l'estraperlo.

Ben avançat el segle XX, trobem el matrimoni d'Aureli Bisbe i Mariona Lluch, que treballa molt la plata. Ramon Oriol introdueix nous materials juntament amb la plata, com ara el cuir o el boix. En aquest moment comencen a entrar dones joieres que es formen a l'escola Massana, perquè l'any 1959 s'hi crea la secció de joieria que dirigeix Manel Capdevila. Hi ha dones joieres que van a perfeccionar la tècnica a Alemanya, lloc de referència de la professió. Moltes obren ga-

leries, per exemple Montserrat Guardiola o Teresa Casanovas. Chelo Sastre, que va treballar amb el modista Antonio Miró, es va fer famosa per les polseres, estris per a les trenes i una joia per tapar el mugró.

Al costat d'aquesta joieria que va trencar amb la tradició, també hi ha algun joier que segueix aquesta tendència, com és el cas de Joaquin Capdevila, fill de Manel Capdevila; crea peces en plata, però són peces pictòriques. Comencen a aparèixer artistes joiers, i no saps fins a quin punt fan joies o fan escultures. Moltes vegades les joies comencen a aparèixer en galeries d'art internacionals, amb tota mena de materials. Parlem de «nova joieria», que és el nom en català de l'anomenat *new jewelry*. Comença després dels fets del 68 com a expressió dels moviments contraculturals, i es fa una revolució amb els dissenys i els materials: ferro, bronze, metacrilat. Destaquem la Teresa Capella, que va tenir una galeria de joieria fora de Barcelona. El director de la Massana, Ramon Puig Cuyàs, va aconseguir que els joiers poguessin participar en les moltes exposicions que s'han fet arreu del món. Al final les peces s'han convertit en joies-escultures, com petits talismans. Ell mateix va crear un grup, Positura.

Davant d'aquesta nova joieria, que continua avui, també hi ha una joieria que s'acosta a l'alta joieria tradicional menys brillant, com la de la firma Bagués Masrera, grans especialistes en esmalts.

Al llarg de la conferència la ponent ens va anar mostrant diverses peces dels diferents joiers i orfèvres que esmentava.

El valor simbòlic del pessebre. Del menjador de casa a la plaça de Sant Jaume de Barcelona

Enric Benavent Vallès

Professor de la Facultat d'Educació Social
i Treball Social Pere Tarrés. Universitat Ramon Llull

M'agrada parlar de pessebres. Soc pessebrista, soc del grup pessebrista de Castellar del Vallès, i em dedico a estudiar el món del pessebre. Parlem de la simbologia del pessebre perquè és una activitat carregada de simbologia, no només a Catalunya, sinó que a tots els països hi ha una gran quantitat de gent que hi treballa. Figurinistes, artesans. L'any passat l'Estat espanyol va fer una resolució en què declarava el pessebrisme un bé d'interès cultural, el pas previ que han de fer els països perquè l'ONU ho declari patrimoni immaterial de la humanitat.

El pessebre és una tradició d'origen religiós, però com passa amb totes les tradicions populars, a partir del moment que es considera una tradició que sobrepasa el fet religiós, esdevé cultura. Em sap greu que tinguem polítics tan curts de mires que no tinguin en compte la tradició i, en nom de la laïcitat, decideixin retirar un pessebre al Parlament de Catalunya. Em sap greu, és curtesa de mires, perquè el pessebre és patrimoni immemorial. I em sap greu perquè l'arbre de Nadal, de simbologia inicialment pagana, també forma part de la simbologia cristiana. L'arbre de Nadal també és cristià. I la nostra cultura és cristiana, siguem creients o no, anem a missa o no, pertanyem a la cultura cristiana.

El pessebre és un acte simbòlic. La diferència entre un signe i un símbol és que el signe t'identifica clarament amb allò que significa, el símbol et porta cap a significats, cap a allò que vol significar. El símbol és interpretable, és obert; el signe, no. El pessebre és un acte que té molt de simbòlic, començant pel principi. El principi del pessebre són els textos evangèlics. Tenim el relat del naixement de Jesús només en dos evangelis, l'Evangeli de Lluc i el de Mateu. Fixem-nos en aquests textos; cadascun té relació amb aquells a qui anava dirigit i el seu temps, cap a l'any 70 de la nostra era.

El text de Lluc fa una introducció a l'Evangeli i parla de l'anunciació de l'àngel a Maria. Després parla de Maria quan va a visitar la seva cosina Elisabet, que també està embarassada, i allà hi ha aquest episodi tan maco del cant del Magnificat. Entremig hi ha la història de Joan, cosí de Jesús, fill d'Elisabet. Per tant, la visitació. Després

s'explica el naixement, quan diu que no van trobar lloc on allotjar-se. Tot seguit hi ha l'anunci del naixement als pastors. Hi ha el ritual de la presentació de Jesús al temple, que s'havia de fer als quaranta dies del naixement. I després hi ha un salt i trobem Jesús a dotze anys, parlant amb els escribes, els doctors de la llei.

Si els textos no fossin simbòlics, si fossin històrics, veuríem que a l'Evangeli de Mateu diria el mateix. Però anem a l'Evangeli de Mateu i trobem que fa una genealogia de Jesús en què el relaciona amb David i Moisès, que diuen els experts que no és precisa; diu que Jesús és de la tribu de David i descendent de Moisès. Molt breument relata el naixement de Jesús i inclou el somni de Josep: Josep és advertit en somnis que no tingui por de prendre Maria per esposa, que el fill que porta a les entranyes és concebut per l'Esperit Sant i que no ha de repudiar la seva dona. Després del naixement, Mateu diu que hi ha la visita d'uns savis que venen de lluny, de l'Orient. Tot seguit diu que hi ha un rei, Herodes, que té gelosia perquè li diuen que ha nascut el rei d'Israel, i diu que el rei d'Israel és ell. Herodes, que ja havia matat la seva dona i la seva mare, va voler matar també Jesús, i per tant Maria fuig a Egipte amb el nen. Hi ha l'episodi de la matança dels innocents, i Mateu relata la tornada d'Egipte.

Quins dos textos tan diferents! Això només s'explica si la comunitat que vivia al voltant dels dos evangelistes volia explicar les coses de manera diferent. Volien explicar el naixement de Jesús d'una manera simbòlica. Pensem que aquests textos s'escrivien quan ja està escrit tot l'Evangeli. Els evangelis s'escrivien al revés: comencen amb l'experiència de la passió, mort i resurrecció, que és el que els va impactar més. Els primers cristians no celebraven Nadal, celebraven la Pasqua. Nadal es va començar a celebrar al segle IV. S'escrigué la passió, mort i resurrecció de Jesús, després es van recor-

dant paraules, dites, miracles de Jesús, i després diuen que se li ha de donar un origen. Marc i Joan no se'n preocupen, d'això, però Mateu i Lluc sí, i escriuen aquests textos que tenen molt de simbòlic. Partim d'uns textos que són clarament simbòlics. Dos exemples de l'Evangeli de Lluc: els primers que reben la notícia del naixement són els pastors, que eren la púrria de la societat, els més menystinguts, eren impurs, gent rara, gent estranya. Això és intencional. Lluc ens diu que el missatge de Jesús és per a la gent senzilla; cal ser molt senzill per rebre el missatge de Jesús. Per què Mateu no posa de protagonistes els pastors? Perquè Mateu parlava amb un altre tipus de gent, parlava amb cristians que s'havien convertit del judaisme, és a dir, de cultura jueva. Mateu diu que els de fora que no coneixen la cultura jueva, que només coneixen els fenòmens naturals, reconeixen Jesús com a Déu, mentre que a nosaltres ens costa. Per tant, són dos tipus de missatges destinats a dos tipus de persones diferents.

El pessebre, doncs, té origen en uns textos que per si sols ja són simbòlics. Quan es va fer el primer pessebre? No ho sabem. El que sí que sabem és que a l'inici del cristianisme es representa el naixement de Jesús. Hi ha unes pintures en unes catacumbes de Santa Priscil·la a Roma, del segle II, en què hi ha una figura de la mare, el nen i una estrella. Per tant, sabem que des de sempre —i sobretot a partir del segle IV, que és quan es comença a celebrar— es representa el naixement de Jesús.

Ara us ensenyaré unes pintures en què veurem que sempre que volem representar el naixement de Jesús ho fem simbòlicament. En els primers temps, cap dels Reis era negre. En una altra imatge es veu un naixement en una cova, tal com diuen els evangelis apòcrifs, no com els canònics, que diuen que Jesús va néixer en un estable. En una altra es veu Josep pensatiu. I en una altra es veuen les llevadores de Jesús que apa-

reixen en els evangelis apòcrifs. Al segle XII Maria està ajaguda al llit després del part, amb el nen enfaixat, el bou i la mula i sant Josep pensatiu. En un altre dibuix Josep té cura del nen i Maria està llegint; és del segle XIV i es vol destacar la importància de Maria. Cuidar el nen era una feina menor, llegir era de privilegiats, i posa en relleu la pietat de Maria, que llegeix un fragment de la Bíblia. Hi ha moltes imatges com aquesta. En imatges del nostre temps n'hi ha una d'igual a la del segle XIV, però aquesta vegada sí que ho interpretem com una imatge d'igualtat de sexes a l'hora de cuidar els fills. Fixem-nos que unes imatges molt semblants en el fons volen dir coses diferents. Per això són símbols, símbols d'alguna cosa més del que expressen, per això el pessebre és una cosa simbòlica.

Als segles XII i XIV es van produir dues experiències visionàries importants: l'una, de sant Francesc d'Assís, de la qual l'any que ve farà vuit-cents anys, i l'altra de santa Brígida de Suècia. Aquestes dues experiències místiques van ser les grans impulsores de la tradició del naixement de Jesús, van ser les grans impulsores del pessebre, van donar molta empena a la devoció pel naixement de Jesús. A partir d'aquí veurem que en l'art es comencen a crear moltes obres al voltant del naixement de Jesús. Per exemple, una adoració dels Reis del segle XIV. A partir del segle XV, del gòtic tardà, comença a haver-hi l'adoració dels pastors. Quin és el canvi que ho va propiciar? L'aparició dels ordes mendicants, els franciscans, els dominics, que reivindiquen un esperit de pobresa. Per tant, les pintures parlen de símbols adequats a l'època, d'unes maneres de veure Jesús, Maria i Josep que fan èmfasi en valors que altres èpoques no destaquen.

Quan expressem el naixement de Jesús sempre ho fem de forma simbòlica, expressant les preocupacions de la societat, del nostre món. La teoria és que com que els textos inicials ja són simbòlics, continuem

apropiant-nos d'aquest simbolisme. D'on venim? D'unes primeres representacions de figures mòbils entre els segles XIII i XV. Figures no encastades en un retaule. Les primeres representacions del pessebre són monàstiques. Els ordes religiosos comencen a mostrar molta devoció dins els monestirs i representen diverses figures que van avançant en el temps i generen una sèrie de tradicions.

Dels monestirs els pessebres van passar a palau. L'aristocràcia volia els pessebres. Es van convertir en una figura d'ostentació, com ara els pessebres de Carles III a Nàpols; parlem dels segles XVII-XVIII. Per imitació dels palaus, els nobles també volien tenir pessebres. I la fase següent, que és la que ens agrada més, és el pessebre popular, per emulació dels reis i nobles, el pessebre que tenim a les nostres cases. Que a Catalunya té una riquesa particular. Es considera que les figures de pagesos amb barretina es van menystenir i s'han perdut moltes referències de figures populars. Aquest pessebre popular que representa les feines del camp parla de nosaltres simbòlicament; recollim la vinguda de Jesús a la nostra societat. I en cada país s'han vestit els personatges segons el lloc. Hi ha uns personatges típics que mantenen una estètica molt clàssica. Tradicionalment, els personatges bíblics van vestits molt clàssics. Aquí, després de la guerra, un escultor que es deia Lluís Carratalà, tenia tota mena de figures a la fira de Santa Llúcia, però la Guàrdia Civil li va fer retirar totes les que anaven vestides de català. L'any següent va fer sant Josep i la mare de Déu vestits de catalans, però va tenir molta cura de fer sant Josep sense barretina.

El bou i la mula no apareixen als evangelis canònics, però sí en els apòcrifs, i són un símbol dels pagans i dels jueus. Els pastors, de l'anunciata. El pessebre és una rememoració que respecta molt la diversitat d'opcions, de creences. Per un costat, hi

ha la rememoració del naixement de Déu; per l'altre, trobem tota una sèrie de persones que fan coses quotidianes, gent que ve a adorar, que dorm. Hi ha una gran riquesa. Els Reis que poden anar a cavall, amb camells, caminant. Els pastors que adoren, que porta un be. Dones amb cistells. Peixaters, figures molt habituals als pessebres del Maresme. Gent fent allioli. L'home de la neu, que ha desaparegut del pessebre popular. El que fa pa. S'hi representen totes les feines del camp. Perquè el pessebre és un fet urbà; es comença a fer quan la gent deixa el camp i se'n va a la ciutat. És un desig, una enyorança d'unes feines que s'han deixat de fer. És com portar la natura al menjador de casa. Una expressió molt simbòlica. La riquesa de figures és enorme: la de l'aigua, la castanyera, la filadora, la rentadora, els que alimenten el bestiar, els llauradors, el sembrador. Oficis, figures que representen anacronismes, serenos, capellans, mú-

sics. Tothom hi és representat, al voltant del pessebre, incloent-hi el dimoni per recordar que el mal sempre hi és present. En el pessebre ens autorepresentem.

A continuació el ponent ens va ensenyar uns quants pessebres actuals que representen símbols i en alguns també visions místiques. En alguns pessebres hi ha Maria agafant el nen com a símbol de la importància que té a l'Evangeli, i una figura de la Contrareforma per donar més importància a la mare de Déu. Va seguir amb unes paraules del papa Lleó, al segle v, i del papa Francesc, al segle XXI, sobre la importància del pessebre en les nostres vides.

Al final ens mostrà tota una sèrie de pessebres que no tenien res a veure amb el que ens havia explicat fins ara, tots amb els símbols incorporats.

Què puc fer perquè els meus nets llegeixin?

Màrius Serra Roig

Escriptor, periodista, enigmista

Primera de tot, voldria dir que el títol d'aquesta conferència va destinat a les persones de l'Aula. No únicament perquè els que sou aquí sou persones grans, sinó sobretot perquè sou unes grans persones. Per això parlo de nets i no de fills.

Moltes vegades em venen a consultar que els fills no llegeixen, que estan tota l'estona amb la pantalla del mòbil. Fa relativament poc temps que escric per a canalla i intento transmetre idees, una de les quals és que la lectura no és un fet obligatori. En els meus contes amb els dibuixos de la Roser Calafell, la lectura és la principal aventura. Es tracta de transformar el desconeixement en coses atractives. Em vaig adonar que seria una bona estratègia transmetre el gust per la lectura com un superpoder quan va venir un pare d'un nen de deu anys que va veure la meua biblioteca amb uns prestatges on hi havia l'Enciclopèdia Catalana. Vaig intentar explicar el concepte d'enciclopèdia fins que al final el nen va dir que allò que miràvem era com la Viquipèdia en paper.

Us parlaré de les aventures de la Napeu, una idea que va sorgir quan la meua filla no entenia l'expressió «més vell que l'anar a peu». Es tracta de saber que el llenguatge és un gran tresor i que cal transmetre'l. És una selva verge que cada generació ha d'explorar i trobar i, com deia el mestre Coromines, és l'arxiu de memòria històrica més

immaterial que tenim. La Napeu és la dona més vella del món, que viu en un bosc i cada vegada que llegeix un llibre planta un arbre. És important transmetre que darrere una paraula hi ha una família. Hi ha paraules internacionals com pot ser Ok, la paraula més famosa del món, que té diferents orígens però que permet entendre's a tot el món. Hi ha jocs de paraules divertits, moments en què les paraules no volen dir una cosa sinó una altra, com per exemple en l'endevinalla «A què es deu l'enemistat entre Granollers i Mollet? Que tenen Parets entremig», i entre paraules es poden produir un seguit d'equívocs. Són portes d'entrada a una realitat molt complexa que és la llengua.

Als contes hi ha una casa de colònies amb una gran biblioteca. La lectura és màgia i llegir, un superpoder. Tan aviat com comencem a llegir, saltam tant al lloc on es produeixen els fets del llibre com a l'època que descriuen. Això permet un recurs nar-

ratiu que sempre es produirà, però és un fet que sempre ha de descobrir el lector.

Hi ha estratègies per estimular la lectura. Per exemple, no ser pesats intentant influir perquè el nen llegeixi. Una lectura pot ser llegir algun tema sobre Hawaii i sobre el

kiwi. La màgia del llenguatge és que darrere de qualsevol paraula o expressió sempre hi ha un fet amagat. Sempre hi ha una descoberta possible. Transmetre això és transmetre una actitud.

El ponent ens explicà que la paraula *wikipedia* té origen en una paraula hawaiana. Ens presentà tota una sèrie de personatges del conte de la Napeu que tenen un cert significat.

Màrius Serra va interaccionar molt amb la sala i va explicar moltes curiositats lingüístiques. Ens va plantejar un seguit d'endevinalles sobre llengua. Per exemple, quantes potes té un centpeus, o d'on ve l'expressió de les punyetes. També ens explicà que la paraula *robot* és d'origen txec. S'intenta transformar la idea de llunyania en un escenari que ens apropi al món de ficció, del més llunyà al més local.

Seguidament ens va parlar de certs modismes que es diuen a Arenys, com per exemple que els arenencs van a dormir amb ulleres. O bé què és un barri, o un rial, posar la post, anar a tocar ralla, anar a cobrar a Can Ramis. I finalment quan és la nit de naps i cols. És clau transmetre aquests termes locals als nens, perquè com més llengua sàpiguen millor. Però per tenir la localitat és molt important conèixer la globalitat, si no, no tens on arrelar-te.

A continuació ens va parlar del pensament lateral, que és la clau de l'elaboració d'enigmes. Ens va ensenyar una frase amb tres errors, que el públic va endevinar. Ens mostrà la complicació extrema de la semàntica aplicada a les paraules. Seguint amb el pensament lateral, ens va ensenyar una sèrie de lletres; el públic havia d'endevinar quina era la lletra que continuava la sèrie. Aquest tipus d'exer-

cici el va fer tres vegades més. El pensament lateral es fonamenta a relacionar temes que aparentment no tenen relació entre si. De fet, és l'aplicació del principi de creativitat, que consisteix a trobar un criteri que justifiqui la sèrie d'elements.

Ens va explicar que la llengua és dinàmica i que va canviant en el temps, per exemple la paraula *mòbil*; nous sentits, nous conceptes, per exemple un *servidor*, una *fira de singles* (una fira de solters, no de discos). La llengua és un ésser viu. Si la sabem transmetre amb una certa capacitat de misteri, l'interlocutor se la farà seva. I va seguir amb uns enigmes que el públic va encertar.

Per acabar, ens va transmetre que en una societat hi ha tres coses que són fonamentals: educació, educació i educació. En definitiva, és molt important tenir consciència del que valorem, hem de donar exemple als nostres fills sobre llegir i què llegir. És obvi que una societat que s'educa llegint és una societat rica. Llegir és estar nosaltres amb nosaltres i, en general, l'educació tendeix al gregarisme. La lectura és un fet molt revolucionari, individual, un àmbit de llibertat on no tothom arriba. Però a qui hi entra, a qui descobreix la lectura i la màgia, se li queda com una llavor per sempre. Hem de donar eines i no ser mai guionistes de la vida de ningú, però podem acompanyar els nostres nens, sense pretendre imposar-nos.

Els baleners de les Açores

Francesc Lleal Galceran

Capità de la Marina Mercant. Doctor en Geografia

Els baleners de les Açores tenen una història una mica peculiar. Vaig trobar un conte titulat *João, el balener de les Açores*. Més tard el vaig arreglar i en va sortir el relat avui. És un tema em permet unir els meus amors, que són les illes Açores i els catxalots.

Les illes Açores es troben a l'oceà Atlàntic. És un lloc que té un encant especial, com quan es parla de l'anticicló de les Açores i això és sinònim de bon temps. Doncs res més lluny de la realitat: a l'hivern hi ha temporals i a l'estiu hi passen els ciclons tropicals. Són nou illes petites. Totes juntes no fan més de dos terços de l'illa de Mallorca. No sé si heu sentit comentar què és la dorsal atlàntica, que va d'Islàndia a l'Atlàntic sud: és on topen tres plaques tectòniques, i d'aquest xoc apareixen les illes Açores fa uns quinze milions d'anys. Les van descobrir els navegants portuguesos al segle XV. De la costa portuguesa a les Açores hi ha 1.500 km, i de les Açores a la part americana hi ha 3.000 km. El clima és favorable degut al corrent del Golf. Les illes formen part d'Europa. La més gran és São Miguel, que és com l'illa de Menorca; la més petita és Corvo, d'una mida similar a l'illa de Cabrera. El meu interès per aquestes illes ve dels molts anys que vaig estar fent la ruta d'Escandinàvia al Pacífic sud passant pel canal de Panamà.

Un altre dels meus amors són els catxalots, i em ve ja de quan era petit i anava a escola. El primer contacte real que vaig tenir amb aquests animals va ser durant el meu primer viatge de pràctiques per ser pilot. A la costa americana hi ha el corrent de Humboldt, que arriba fins a les Galàpagos, i els catxalots aprofiten els corrents de les aigües. S'arriben a submergir fins a dos mil metres i poden estar fins a una hora i mitja sota l'aigua; en el moment de sortir a respirar, treuen l'aire a manera de sortidor. Què busquen, els catxalots, dins del mar? Doncs menjar, sobretot calamars. Els mascles són més grans i més pesats que les femelles: els mascles fan uns vint metres i pesen unes vint tones; les femelles, fan uns dotze metres i pesen quinze tones. L'animal més gran de la creació, però, és la balena blava femella. Els catxalots s'alimenten sobretot de calamars gegants. En necessiten

unes dues tones. Per capturar-los tenen una boca molt especial, només tenen dents a la mandíbula inferior. A la superior tenen uns forats on s'encaixen cadascuna d'aquestes dents. Amb això pot engolir els calamars de viu en viu. Com que pesquen a unes fondàries importants, on la foscor és absoluta, per localitzar les seves grans preses es guien mitjançant una mena de sonars.

Quina relació tenen els catxalots i les Açores? Els primers humans que van capturar catxalots de manera continuada van ser els nord-americans, perquè es van adonar que l'oli que n'extreien i una substància que es diu espermaceti —una espècie de cera— eren de molt bona qualitat. Aleshores n'aprofitaven només el greix, la resta s'abandonava. Aquest oli servia fonamentalment per a la il·luminació fent llànties i ciris. Els vaixells americans que sortien a pescar no tenien una ruta determinada, anaven per tot el món a buscar preses. Eren campanyes que podien durar tres, quatre i fins a onze anys. Aquí és on es relaciona per primera vegada les Açores amb la caça, ja que eren unes illes on podien fer escala els vaixells de pesca. El catxalot és un símbol de les Açores. Quan els americans anaven a buscar provisions a les illes, podia ser que hi hagués una bona quantitat de morts i desercions a causa de la durada de la campanya de pesca. Llavors els capitans dels vaixells completaven les baixes de mariners amb gent de les Açores, que embarcaven a canvi de res. Les Açores era un lloc molt pobre, amb molta emigració, i els portuguesos que embarcaven, en arribar als Estats Units, eren rebuts com a americans i ja es podien quedar al país.

La pesca tradicional de catxalots funcionava amb vaixells i uns bots auxiliars. Però els pescadors de les Açores no necessitaven vaixells tan grans perquè els tenien molt a prop. De fet, a primers del segle passat hi havia instal·lacions baleneres a totes les illes de l'arxipèlag. Aquestes instal·lacions

només servien per utilitzar el greix; és més endavant que ja s'aprofita tot el catxalot. A les Açores no es podia pescar tot l'any, només els set mesos de clima favorable. Així doncs, tots els qui es dedicaven a la pesca tenien una altra ocupació. A totes les illes hi havia torres de guaita per poder vigilar si hi havia balenes. Quan se n'albiraven, deixaven l'altra ocupació per anar a caçar-ne.

Hi ha una sèrie de subproductes que prové de la caça de cetacis, un dels quals és l'ambre gris, que es troba a l'intestí de l'animal i es fa servir en perfumeria. És un producte molt car que els grans perfumistes utilitzen no per l'olor sinó perquè fixa l'olor. A la primeria del segle passat va sorgir la pesca industrial, en què els vaixells es van equipar amb un canó que, mitjançant un arpó amb un explosiu a la punta, mata immediatament l'animal. Això va fer augmentar la pesca a milers d'exemplars per any, per la qual cosa el 1982 es va declarar una moratòria per aturar la pesca industrial de balenes. Només se'n permet la pesca en petits llocs amagats, com la pesca artesanal dels inuits.

Es deixa de pescar, però creix l'interès per anar a visitar els llocs on acostumen a anar els cetacis. En aquests indrets, quan hi ha catxalots, hi ha sortides d'observació de balenes amb vaixells. S'ha vist que són animals pacífics i tímids

Al llarg de la conferència el ponent ens va ensenyar diverses imatges de les illes Açores i, per acabar, ens va passar unes gravacions de cants de balenes.

La nostra bossa de cada dia: els residus del nostre cau

Pere Alzina Bilbeny

Consultor ambiental. Guia de natura i de viatges

L'objectiu és parlar sobre quina ha estat la política de residus a Catalunya en els últims cinquanta anys. Dividirem la conferència en cinc parts: una de teòrica inicial sobre la matèria; una segona part sobre la gènesi del problema; la tercera, sobre què hem intentat fer els humans per resoldre el problema, per fer-lo més petit, els pros i contres de cadascuna de les coses que s'han fet; la quarta part serà sobre els resultats del que s'ha fet, i a la cinquena part abordarem el que podem fer per millorar.

El problema dels residus és inexistent en l'àmbit privat. Un cop deixem la bossa dels residus a lloc, per a les persones s'acaba el problema privat. En el moment en què es recull la bossa, el problema se socialitza, i només es queixen les persones que tenen la dissort de viure prop d'un abocador, d'una incineradora, d'una deixalleria; que és una minoria. És un problema social que se'l carrega a l'esquena el polític-tècnic responsable.

Parlem de la part teòrica, del cicle de la matèria. En el medi natural, abans que hi hagués humans a la Terra, també hi havia residus. Al bosc cauen les fulles, hi ha els bolets i els bacteris que es mengen les fulles i les converteixen en unes substàncies més petites que són absorbides per les arrels

dels arbres; en el moment de tornar a caure les fulles, es tornen a generar residus que seran recuperats. És un cicle de la matèria molt tancat. Quan la nostra espècie s'assenta en un lloc fa 5.000-7.000 anys, treballa la terra; al principi el cicle és força tancat, es tenen animals i femers que tornaran als camps. Quan s'obre el cicle, els aliments es mouen per tota la Terra; per exemple el kiwi ens ve de Nova Zelanda. El grau màxim d'obertura és el medi urbà, que és un xuclador de matèries de tota mena amb una quantitat ingent de residus. Aquests residus es queden al lloc. I la conseqüència de tot plegat és que a partir del *boom* dels anys seixanta comença la problemàtica dels residus, que té dues vessants diferents: l'una de quantitat i l'altra de composició. L'increment de residus va lligat a la riquesa. En vint anys hem duplicat el nombre de resi-

dues per persona: hem passat de 800 grams a 1.400 al dia. A Catalunya hi ha quatre milions de tones de residus municipals a l'any. El segon gran canvi és la composició de la brossa. Fa cinquanta anys els pocs residus eren orgànics, tot s'aprofitava. Ara el 40% és matèria orgànica, el 21% és paper i el 17% són envasos. A Barcelona, l'any 1960 la matèria orgànica era el 60% i gairebé s'ha reduït a la meitat. Els envasos s'han duplicat. En definitiva, Catalunya genera 13 milions de tones de residus, el 31% són municipals, el 30% és industrial i el *top* són els residus de la construcció. Nosaltres ens centrarem en els residus municipals.

Quin tractament es fa dels residus? El Maresme és pioner, és una de les comarques que ha fet més per tractar-los. El primer que es va fer van ser abocadors incontrolats. Els punts positius que tenen són que és el sistema més barat econòmicament i que s'hi abocava tot junt; els negatius són la contaminació, les males olors, els incendis forestals, entre d'altres. Els abocaments incontrolats es van fer a diferents pobles del Maresme, per això cap als anys noranta es fan abocadors controlats creant un rec perimetral per evitar les contaminacions. Aquests abocadors tenen unes bases de residus perillosos i els gasos que es generen es fan externalitzar a través de xemeneies. Un altre problema és la quantitat d'animals que venen a menjar a l'abocador: gavines, cigonyes, voltors... A Catalunya hi havia l'abocador més gran d'Europa, que ara està clausurat. Els punts positius de l'abocador controlat és que segueix sent el més barat, té una vida útil d'uns 30 anys i és un sistema no tan dolent en zones amb poca densitat de població; els negatius són les queixes de la gent que hi viu prop, les males olors, l'increment de trànsit.

El Maresme és pioner en les plantes de triatge, on una sèrie de persones i maqui-

nària seleccionen el material de reciclatge. Es va començar a fer a Mataró cap als anys vuitanta. Hi ha diverses plantes de triatge a Catalunya. Els punts positius és que fas el problema una mica més petit reduint la fracció de resta; els punts negatius són que és ineficient si el residu arriba mesclat, el cost de benefici és negatiu, i també les males olors.

Les plantes de compostatge van amb uns tubs, uns canals que van airejant, en els quals bacteris i fongs van fent la seva feina i al final es produeix un compost que s'aplica a vinyes, conreus i jardins. Si això fos perfecte, un 40% de la brossa estaria controlat; aquest és un dels punts positius d'aquest procediment. Un altre és que es tanca part del cicle de la matèria i hi ha un enriquiment del sòl. Com a punts negatius destaquen la mala qualitat si hi ha gaires impropis; un increment del cost de la recollida de residus, ja que es crearia una nova fracció; una baixa demanda i una contaminació dels sòls química i visual i males olors.

Les plantes de digestió anaeròbia són el mateix que les de compostatge però sense oxigen. De les digestions en surt un biogàs que es pot vendre com a combustible i un digerit que s'aplica als conreus. El procés és molt complex i dona molts problemes, amb una alta inversió.

A les incineradores, en les quals també el Maresme va ser pioner, amb una a Mataró, els residus es cremen i amb la calor generada s'escalfen calderes que produeixen vapor per a la indústria, o bé es genera energia elèctrica. Però de cada cent quilos que es cremen, trenta-cinc surten sense cremar, o bé perquè no s'hi ha estat prou estona o bé perquè la temperatura que s'ha assolit no ha estat prou alta. Aquest sòlid s'envia a l'abocador. El que es crema, una part important surt en forma de gasos, però com que hi ha

una gran quantitat de matèries tòxiques i cendres, es passen a una torre de rentat de gasos que neutralitza les matèries tòxiques. Aquests filtres són obligats i requereixen una inversió important. Els punts positius, a més que genera energia elèctrica, és que redueix en un volum considerable els residus destinats als abocadors, i és òptim en zones amb alta densitat de persones; els negatius són que té una certa producció de contaminants, la despesa alta en inversió de filtres i el rebuig social.

Finalment, d'Europa arriben les àrees d'aportació selectiva, és a dir, els contenidors de reciclatge. No arriben de cop, primer als anys vuitanta arriben els de vidre, als noranta arriben els de paper/cartó, als dos mil els d'envasos. Això s'inspira en el món anglosaxó ric, amb grans avingudes que poden donar cabuda als contenidors. No hi ha carrers estrets. A Catalunya es col·loquen diversos contenidors per la diversitat de residus, i en alguns llocs, com que hi havia queixes de pudors i/o d'ocupació de l'espai, es fan soterrats. Un altre disbarat que es va fer a Catalunya va ser la recollida pneumàtica, amb despesa energètica i de pudors residuals. El model més estès habitualment és el dels contenidors de colors que tenim a la vila. Aquest model té coses bones, si tothom ho fa bé és bo i sensibilitza socialment. Les coses negatives són l'ocupació de la via pública, l'enlletgiment del patrimoni, que no es penalitza els que no ho fan servir ni premia els usuaris, les molesties al costat dels contenidors, etc.

Les deixalleries entren fa una vintena d'anys. A l'àrea metropolitana se'n diu punt verd, que és el mateix, només intenten suavitzar el nom. Els punts positius són l'alta eficiència, la reducció d'abocaments incontrolats i els incentius que algunes deixalleries tenen per als usuaris. Els punts ne-

gatius són que la gent no descarrega dintre del recinte i el transport és motoritzat. I un gran problema: com es diferencia qui paga i qui no, ja que el particular no paga i els empresaris sí; no s'acaba de trobar l'encaix. En cas de dubtes, és gratuït i s'evita l'abocament incontrolat. També hi ha deixalleries mòbils amb els mateixos punts positius i negatius que les deixalleries fixes.

Plantes de voluminosos, un aspecte irrellevant de recollida.

Els «ecoparcs», un eufemisme de les incineradores a Barcelona. És una planta de triatge més compostatge més incineració anaeròbia, tot alhora. I tot i així, bona part del que hi entra ha d'anar a l'abocador o a la incineradora. A Catalunya n'hi ha quatre.

I finalment el «porta a porta», que engloba coses diferents, no és mai exactament el mateix a tots els pobles. El primer poble on es fa a tot el país és Tiana, ara es fa a 303 municipis, que són quasi tots petits, és només el 33% de la població. A les grans ciutats no es fa. El vidre va a part, no hi entra. El problema és què fer amb els incívics, és a dir, amb qui no treu la bossa que toca el dia que s'ha de recollir. I un altre problema són les sancions, que no sempre són uniformes a tots els pobles. Com que hi ha qui no pot treure la bossa quan toca, fem unes àrees que es denominen d'emergència per a la gent que aquella hora no és a casa i es col·loquen contenidors. Té punts positius, com ara aconseguir fins al 90% de recollida selectiva i, per tant, menys residus als abocadors, i hi ha una implicació de la ciutadania. Els punts negatius, les zones on hi ha gran concentració de persones, el canvi d'hàbits de la gent, els incívics, les bosses que no toca recollir.

Els resultats: l'any 2000 Catalunya estava en un 13% de reciclatge; el 2007, en un 30%, i ara, en un 46%. Estem deu punts per sota

de l'objectiu que marca la Unió Europea. I a Arenys de Mar estem al 54%, vuit punts per sobre de la mitjana del país i prop de l'objectiu del 55%.

El destí final a Catalunya és que la recollida selectiva es fa en un 46%, l'abocador un 40% i la incineradora un 20%.

Les alternatives de futur són la compra amb criteris ambientals, intentant comprar a granel; el triatge a casa; la reutilització, que cada cop és menor; sistemes més justos, que són més difícils d'aplicar, com ara el pagament per generació de residus, és a dir, fer pagar més a qui genera més residus;

contenidors «intel·ligents» per evitar l'incivisme, és a dir, contenidors que només poden utilitzar els qui viuen a la zona.

Comptat i debatut, no hi ha cap sistema perfecte. Tots tenen pros i contres, i el que serveix per a una població no serveix per a una altra. S'ha d'intentar aplicar els sistemes i anant canviant si creiem que millorarem.

Altres mesures poden ser de tipus fiscals, com reduir la taxa als usuaris de deixalleries, ponderar la taxa de residus per persona o forçar les empreses a implementar sistemes de retorn d'envasos. ~

Camille Saint-Säens, el signe de la música clàssica

Joan Vives Bellalta

Divulgador musical i músic

El motiu pel qual he triat Camille Saint-Säens per a aquesta conferència és que el desembre del 2021 va ser el centenari de la seva mort. Els aniversaris sempre creen una sinergia; en aquest cas, jo us parlo del compositor, l'OBC va programar-ne diverses obres el curs 2021-2022 i Catalunya Música va fer aparèixer obres seves.

Saint-Säens va viure del 1835 al 1921, una vida inusitadament llarga que li dona vigència en períodes diferents. L'any que va néixer, Bellini estrenava la seva última òpera a París, i l'any que va morir, ja havia mort Debussy i ja s'havia formulat l'impressionisme musical, ja s'havia creat la música atonal, ja existia el cinema, etc. Saint-Säens ho va veure tot. Va ser un compositor que es va mantenir sempre fidel al seu estil, però no per això ens n'hem de fer una imatge d'home conservador. Com a exemple, esmentaré que va ser el primer compositor de la història del cinema, va fer una banda sonora que s'adaptava a les imatges, tal com es fa ara. Es tracta d'una pel·lícula del 1908.

La família de Saint-Säens, benestant, venia de Dieppe, un poble de Normandia que té un cert atractiu turístic, i es trasllada a París amb els avis materns quan ell és molt petit. Al cap de poc moren successivament l'avi i el pare. Saint-Säens va créixer al costat de l'àvia i la mare. Potser el fet que no hi

hagués cap figura paterna va facilitar que es dediqués a la música. Cal destacar l'educació que rebien les famílies benestants, cosa que va ajudar a satisfer la gran curiositat que Saint-Säens sentia per tot; per exemple, la família va fer que estudiés piano, i amb els diners que va rebre amb el primer premi de música que va guanyar es va comprar un telescopi, senyal de les inquietuds que tenia. Hector Berlioz, en la seva biografia, quan parla de Saint-Säens diu que és un noi que ho sap tot, que sap de tot.

El seu professor de piano va ser el senyor Camille Stamaty, autor d'un tractat d'estudi de piano molt famós. Ben aviat sortiran les primeres composicions. La primera la va fer quan tenia 10 anys, el 1845, una petita peça per a nens, corda i piano anomenada *Le soir*. De seguida va anar al conservatori de París a estudiar composició. Saint-Säens va escriure cinc simfonies; l'última que va publicar va ser la número tres,

les altres dues no tenen numeració perquè es van trobar després de la mort del compositor. La primera de les cinc la va compondre a 15 anys i té un aire de les obres de Mendelssohn. La il·lusió de Saint-Saëns era presentar-se al premi de Roma, un premi que, si el guanyaves, el conservatori de París t'enviava dos anys a la Vil·la Mèdici de Roma a estudiar música, una mena de màster. Saint-Saëns s'hi va presentar, però no el va guanyar mai (i Ravel tampoc). En canvi, sí que va guanyar tres vegades un concurs de composició de la ciutat de Bordeus, una amb una peça que era una oda a santa Cecília. La primera feina que va trobar va ser d'organista en una església, on en va ser titular durant quatre o cinc anys. El mossèn de la parròquia el va portar a Roma durant una setmana, i en tornar Saint-Saëns va escriure una simfonia sense número titulada *Simfonia Urbs Roma*, en què cadascun dels quatre moviments descriu un aspecte de la ciutat que li ha cridat l'atenció. La primera simfonia la va estrenar a París, inicialment amb un pseudònim perquè tenia por del que en poguessin dir, però com que la representació va tenir èxit, es va donar a conèixer que el compositor era ell. Posteriorment va començar a treballar a l'església de la Madeleine, feina arran de la qual Franz Liszt el va felicitar com a gran organista de la seva generació. A partir d'aquell moment Saint-Saëns té veneració per Liszt; de fet, la tercera simfonia (que seria la cinquena), amb orgue solista, està dedicada a Franz Liszt i es va estrenar a Londres un any després de la mort d'aquest compositor.

Saint-Saëns va conèixer el violinista navarrès Sarasate quan aquest va passar per París, i va ser el primer compositor que va escriure per al violinista, una obra que es titula *Introduction et rondo capriccioso*. També va conèixer el senyor Louis Niedermeyer, que va ser el propietari d'una acadèmia de música a París especialitzada en música religiosa. Saint-Saëns va ser el professor d'or-

gue de l'acadèmia, però s'hi va estar poc temps. També va tenir relació amb el pianista rus Anton Rubinstein, i Saint-Saëns el va convidar a dirigir a París el seu segon concert per a piano i orquestra. Saint-Saëns té cinc concerts; de l'últim en diuen «L'egipci» perquè era un home molt viatger i feia molts viatges exòtics.

El moment de culminació serà la dècada del 1870. Coincidint que França va viure la guerra francoprussiana que Alemanya va guanyar a la batalla de Sedan, es va crear la Société Nationale de Musique. En aquests anys Saint-Saëns va fer moltes composicions famoses, com ara una col·lecció de poemes simfònics. També en aquesta època, el 1875, a 40 anys, es va casar amb Marie-Laure Truffot. La parella va tenir dos fills que van morir molt joves, i el matrimoni va durar poc. Van ser uns anys de molts viatges; va estar nou vegades a les illes Canàries, per exemple. Si hi ha una obra que l'ha fet famós és el tercer dels seus poemes simfònics, que va titular *Danse macabre* i musicava un poema d'Henri Cazalis. És una obra que primer va fer amb veu i piano i després la va convertir a poema simfònic. També va escriure dotze òperes, de les quals només es representa una, *Samson et Dalila*.

Va arribar un moment que la seva corba d'èxit va començar a declinar a París, sobretot a partir de finals de la dècada del 1880. Semblava com si la seva música estigués una mica *démodé*. No obstant això, a Europa era molt famós i estrena obres a Londres, i a Viena estrena una obra misteriosa en un ambient privat, una obra escrita en clau satírica, una mena de bestiari, titulada *Le carnaval des animaux*. El compositor, però, no va voler que aquesta obra es representés mentre fos viu.

Va continuar viatjant. Va conèixer un violinista cubà, Rafael Díaz, i li dedicà una havanera. Va escriure també composicions exòtiques, la marxa per la coronació del rei Eduard VII d'Anglaterra, música per una

obra de teatre, etc. El 1908, un jove director de cinema mut li encarrega una música. L'última composició que va escriure va ser el 1921 abans d'anar a Tunísia, una peça que es titula *Feuillet d'Album*, per a la dona de Rothschild. El compositor va morir al cap d'unes setmanes de ser a Tunísia, el 16 de desembre de 1921.

Al final el ponent ens va presentar un tros de la pel·lícula de cinema mut amb una perfecta sincronia entre la música de Saint-Säens i el film.

La fortuna de la vida

Joan Anton Català Amigó

Divulgador científic d'astronomia i astrofísica

Després de la pandèmia hi ha una guerra a Europa que ens preocupa molt. Per què patim tant per aquesta guerra? Perquè és a Europa? Perquè tenen el mateix color de pell que nosaltres? Hem de tenir en compte que actualment a la Terra hi ha més de trenta conflictes bèl·lics. Després tenim la crisi climàtica. I de tant en tant, amb tants problemes, és bo aturar-se, agafar aire i celebrar la vida. Com el podem aprofitar, el fet de gaudir de la vida? D'això va la conferència d'avui.

Explicaré alguna de les casualitats que han fet que nosaltres siguem aquí i que tinguem vida. El primer que m'agradarà compartir amb vosaltres és una obvietat: el nostre planeta vibra d'espècies vives, n'hi ha una gran diversitat, n'hem descobert un xic més de dos milions. D'aquests dos milions d'espècies vives només coneixem les propietats del 25%. Avui dia no tenim ni una definició de la vida. Com més sabem, menys sabem de la vida. La vida és com una tartera plena de pedres i, just allà baix, ha florit una petita flor. Quan plou dalt de la muntanya, el rierol d'aigua cau per la tartera i acaba regant la planta; això és la vida, una sèrie de rebots que fan que la flor visqui. Només que una pedra de la tartera canviï de lloc, la flor morirà. La vida és això, tota una sèrie de casualitats que la fan possible. Fenòmens atzarosos que per sort han fet que si-

guem en aquest món. En el nostre univers, el temps només va cap endavant, i això ens permet ordenar les coses. El temps no tira enrere. Això és fonamental perquè pugui existir la vida. Ordenar. Ara soc aquí perquè vaig néixer, vaig créixer, i avui soc aquí. El més increïble és que no sabem per què el temps només va cap endavant. Les dues teories de la física, la teoria de la relativitat i la mecànica quàntica, en teoria permeten que el temps vagi enrere. Però en la pràctica no és possible.

I un cop decidit que la natura només anava cap endavant, va haver-hi una sèrie de fenòmens: va haver-hi un Big Bang, es van formar els estels, els planetes, l'aigua i, finalment, apareixen els humans. Si agafem una persona i mentalment hi fem un zoom, al final veiem que estem fets d'àtoms. Si fem zoom als àtoms, veiem que estan fets de partícules elementals, com els electrons, els quarks, els neutrins, etc. Són els ma-

ons de la natura que acabaran formant una matèria, un bacteri o un ésser humà. En el moment del Big Bang —el nom que els humans hem donat al començament de l'univers fa 13.800 milions d'anys—, en el primer sospir, a milions de graus es van cuinar les partícules elementals que la natura farà servir per crear àtoms. I aquestes partícules tenen una particularitat: són perfectes. Els primers àtoms, els més senzills, són l'hidrogen i l'heli. Inicialment l'univers només va crear aquests dos àtoms.

Si analitzéssim la composició d'un ésser humà, veuríem que cal una gran quantitat d'elements químics per crear un nadó. Sobretot estem compostos d'oxigen, carboni, hidrogen, nitrogen, calci, fòsfor, potassi. Estem fets d'una barreja d'elements químics increïblement mesclats que fan possible la nostra vida. La vida està feta de la mateixa fórmula però en diferents quantitats. No es pot descuidar cap dels elements que són necessaris per formar-se.

El Big Bang només va poder fabricar dos elements químics, l'hidrogen i l'heli, i la natura va crear els estels. Recordem que estels i sols són la mateixa cosa, grans boles fetes d'hidrogen i heli. Al nostre sol hi caben 1.500.000 terres. Són molt densos. El nostre sol està a quinze milions de graus, però els estels més grossos són més calents, mil milions de graus o més. A aquesta temperatura els estels agafen elements simples, els ajunten i fan l'element següent de la taula periòdica. De fet, som pols d'estels; en el moment que els estels moren, alliberen a l'espai els elements químics que han estat formant. Els estels més grossos acaben la seva vida formant una supernova en qüestió de segons i l'estel desapareix completament. Podem assegurar que en aquest lloc de l'univers on som hi van viure i hi van morir generacions d'estels que van créixer i desaparèixer. Una enorme fortuna, que els estels morin.

Un cop la natura va tenir els ingredients, va triar el lloc on faria l'experiment de la vida. Per això va triar una galàxia. La nostra galàxia, la Via Làctia, té uns 400.000 milions de sols i un bilió de planetes. En un racó de la galàxia, fa 4.000 milions d'anys, va crear el sistema solar a partir d'un núvol d'objectes que per gravetat es van començar a condensar. El primer que es va formar va ser el Sol i posteriorment els planetes, a còpia de col·lisions de partícules, roques i, al final, de planetes. És un procés caòtic. Els planetes són uns supervivents dels xocs entre roques i altres planetes. El procés de formació de la Terra va ser evolutiu. Un cop es va formar, devia estar totalment fos i calent, no hi havia atmosfera ni aigua. Com va resoldre l'evolució del planeta, la natura? Doncs una multitud d'asteroides van xocar amb la Terra, uns asteroides que portaven aigua i en van deixar al nostre planeta. La catàstrofe més gran de la Terra va ser el xoc d'un asteroide molt gran, de resultes del qual es va crear la Lluna. La Lluna ens ha donat marees i les marees ens han donat humans. Han passat moltes altres coses, com ara la formació d'una atmosfera que no hi era, d'un nucli de la Terra que fa que tinguem camp magnètic, el qual ens protegeix de l'espai. Hi ha plaques tectòniques. I tot això ha fet que el planeta sigui més o menys tal com és ara. I ha fet possible que aparegués la vida.

Sabem aproximadament quan va aparèixer la vida, com a mínim fa 3.800 milions d'anys. No sabem realment com va ser. En sabem els components però no com va anar. Quan intentem entendre com es va formar la vida se'ns planteja un problema immens. Al final les cèl·lules estan basades en l'ADN que transmet la informació genètica, com es fabrica un ésser viu i com ha de funcionar. I en cadascuna de les cèl·lules hi ha una còpia de l'ADN. I no s'entén la vida sense les proteïnes, que són les que fan l'estructura dels cossos. Si volem saber

com s'ho va fer, la natura, per crear l'ADN o les proteïnes tenim un problema. Ens trobem que si l'ADN diu com s'han de fabricar les proteïnes però necessitem proteïnes per fabricar ADN, no sabem què es va crear abans, si l'ADN o les proteïnes. Aquest problema s'ha intentat resoldre amb diversos experiments. Entre els científics que van provar d'explicar-ho destaca la figura del doctor Joan Oró, del qual enguany se celebra el centenari del naixement.

Ens queda molt per conèixer sobre com es va fer la vida, però sí que sabem que tots venim d'un ancestre comú, és el que va dir Darwin. De fet, trossos del nostre ADN són idèntics als d'un bacteri, per exemple. La natura va provocar extincions massives a la Terra; després de cada una, la vida al planeta se n'ha recuperat creant espècies més fortes i millors. Coneixem cinc grans extincions massives. En cada una van desaparèixer un percentatge elevat d'espècies. La que coneixem més bé és l'extinció del cretaci, en què van desaparèixer el 85% de les espècies de la Terra; ho sabem perquè en tenim moltes restes a la roca. Aquesta extinció va ser deguda a un asteroide de més de deu quilòmetres de diàmetre que va caure al golf de Mèxic, i això va anar acompanyat d'onades de fins a mil cinc-cents quilòmetres d'altura. A milers de quilòmetres de distància es va extingir tota la vida. Es calcula que es van cremar el 75% dels boscos, i la pols que se'n va generar va causar un hivern de mesos que va matar la cadena tròfica. Aquella extinció massiva va fer possible que nosaltres i altres espècies siguem aquí.

Actualment hem donat nom i cognom a un xic més de dos milions d'espècies. Calculem que el planeta n'ha de tenir actualment una mica més de cinquanta milions. Tenint en compte totes les extincions que hi ha hagut a la Terra, es calcula que entre totes les èpoques hi deu haver hagut 50.000 milions d'espècies. Per tant, aquests cinquanta milions que hi ha avui serien apro-

ximadament el 0,1% de totes les espècies que hi ha hagut a la Terra. I tot per crear-ne de més resistents.

Tot això és el que anomeno la fortuna de la vida. Ara estem intentant contestar si aquesta fortuna és només nostra o si la vida també existeix fora. El sentit comú ens diu que sí, però no en tenim proves. N'estem buscant a Mart, cercant-hi restes de vida microbiana que hi podria haver existit fa molts anys. Probablement estem a deu o dotze anys de descobrir si a Mart hi va haver vida o no.

Finalment, el conferenciant ens mostrarà fotografies de la Terra des de Mart. I ens va presentar una representació de com es veu (o no es veu) la Terra des de Saturn i des de fora de la galàxia. En una fotografia del telescopi Hubble es pot identificar la nostra galàxia entre totes les que es poden fotografiar de l'univers. Això ens fa adonar de la nostra irrellevància; podem estar contents d'existir, perquè som ben irrellevants a l'univers. De fet, si féssim una cronologia temporal sobre quan hem aparegut, ocuparíem nou segons de la història de l'univers. De nou, ves si no ens hem de sentir afortunats! Justament perquè, per no haver-hi de ser, hi som. I per tant hem de respectar la nostra vida i la dels altres.

Com es fa un llibre. El paper de l'editor en la literatura

Marta Rubirola Salmeron

Editora Edicions del Periscopi

Us presentaré una panoràmica de què fem els editors, com treballem, des de l'òptica del lloc on treballo, l'editorial Periscopi. Edicions del Periscopi és una editorial independent que publiquem en català. Va néixer el 2012 per iniciativa de l'Aniol Rafel, que és l'editor en cap. L'Aniol va treballar un quant temps en diferents editorials fins que va decidir crear Edicions del Periscopi. Va començar ell tot sol en un *coworking* i tres col·laboradors externs: la persona de premsa, un dissenyador i una correctora, i després ens vam anar afegint més gent a l'equip. Vam començar publicant quatre o cinc títols a l'any, en català, amb unes tirades de mil exemplars. El camí ens ha portat a ser en l'actualitat la segona editorial independent de Catalunya en vendes. Aquest any celebrem els deu anys, i hem tingut molta ajuda dels llibreters; hem rebut sis premis Llibreter en aquests anys. Edicions del Periscopi és una editorial que s'identifica molt pel grafisme: els textos de coberta són al davant i la il·lustració va entre la resta de la coberta i la contracoberta.

Actualment a Catalunya es publiquen una quantitat ingent de llibres nous cada any. Hi ha una gran rotació de llibres nous. Som un país que cada cop llegim més, però llegim poc i publiquem molt. Pels volts del 2012 s'havia donat que les grans editorials del país havien anat comprant alguns segells

independents. A Catalunya tenim dues empreses editorials molt grans que concentren molts segells. El sector d'editorials independents no té una gran fortalesa econòmica, i això va provocar que, en temps de crisi, es produís una gran concentració de segells sota dos pols molt marcats. El 2012 un grup de gent que havia estat en contacte amb el món editorial es va decidir a engegar editorials independents. Aquest moviment respon essencialment a la vocació inicial d'un editor, que és defensar els títols en què creu, sobretot per assegurar la diversitat de discursos que pot arribar a adquirir el lector. Quan hi ha una concentració molt important entre dos grups, el risc que correm és que s'uniformitzi el discurs. Moltes vegades els editors independents anem pels marges i busquem llibres que a priori no tindrien una comercialitat evident, llibres amb un estil concret, que podrien no ser comercials, o bé llibres que són molt llargs. Com ho

fem? Doncs editant molt poc. Així com un gran segell editorial pot arribar a publicar uns cinquanta títols a l'any, nosaltres en fem uns dotze. Així els podem defensar bé, i això implica que podem treballar molt més el text, el contingut, el disseny, la promoció i la relació amb el lector. Ens permet publicar títols que si no, no estarien a l'abast del lector en català. Nosaltres publiquem en català perquè considerem que és una llengua que s'ho mereix, és una llengua forta, i pensem que el lector ha de poder llegir en català quasi tota l'oferta que hi ha en castellà. Un autor de culte, David Foster Wallace, que havia estat traduït al castellà, no hi era en català, i l'Aniol va atrevir-se a traduir-lo.

Cal parar atenció que independent no vol dir de qualitat; petit no vol dir que treballi bé; segell gran no vol dir que treballi malament; hi ha molts matisos. En el cas de Periscopi, fem pocs llibres però amb qualitat literària, i no publiquem mai cap llibre que no creguem que sigui prou bo per poder-lo defensar.

Obrirem la perspectiva i us mostraré un informe d'hàbits de lectura. El 69,9% de la població llegeix llibres; d'aquests, la gran majoria són llibres de lleure. Hi ha una evolució ascendent del 2011 al 2021, que és resultat de les polítiques dels hàbits de lectura i de l'aposta que els editors fem per augmentar la presència de llibres. No hi ha els nivells de lectura de castellà, però la tendència de llegir en català és ascendent. El 34,4% de les persones llegeix en català, i s'està revitalitzant.

En la situació actual de les editorials d'aquest país, Planeta concentra la majoria editorial, amb diversos segells, com els del Grup 62. L'altre gran grup editorial és Random House Mondadori, que està fent una aposta important per la literatura en català. Més avall hi ha RBA i Enciclopèdia Catalana. Al marge hi ha les editorials independents, una situació que no es reproduïx en l'escenari castellà.

Quan va néixer Edicions del Periscopi, podia passar que una editorial independent acabés diluint-se entre els grans noms editorials; l'única manera de destacar era treballant el catàleg i la marca, el logotip, i agafar el llibre com a objecte, una tendència més llatina que anglosaxona. Per treballar el llibre com a objecte, vam capgirar la coberta i en vam fer un disseny característic. Ara moltes vegades els lectors van a les llibreries a demanar quin és l'últim Periscopi que s'ha editat. Això té un risc i un avantatge. Un risc perquè hem de cuidar molt el nostre catàleg, hem d'estar molt pendents de quins autors hi entren i quins no. Hem de poder defensar bé el que publiquem. Això va lligat a una frase de Jorge Herralde que diu que el que compta és la cultura i que la gent es refiï del teu catàleg.

En aquest país hi ha la dita de per què vull un editor si m'ho puc fer tot jo? L'editor és fonamental en el moment d'editar i publicar. Nosaltres acompanyem el text des que ens arriba a les mans fins al final, és a dir, fins que el lector ja l'ha llegit i el vol comentar; per això fem dotze llibres a l'any. Què vol dir editar? Vol dir preparar el text, deixar-lo net, produir-lo, fins que al final del procés l'envies a impremta. Nosaltres fem traduccions i llibres originals en català. Quan llegim un text que creiem que pot ser editat, és igual que es vengui o no, ens hi llancem; la nostra frase és «en vendrem quatre, però l'hem de fer». En el cas dels catalans, pots treballar l'estil. Els textos catalans els treballem molt; la nostra tasca com a editors és acompanyar l'autor perquè el llibre sigui la millor versió del que nosaltres hi veiem. Es tracta de treure tot el potencial del manuscrit en brut que ens ha arribat. Això implica des de proposar canvis d'estructura o treballar la llengua fins a suggerir canvis en la construcció dels personatges, sempre amb el beneplàcit de l'autor. Això és editar un títol. Des que es compren els drets d'un llibre fins que es publica

pot passar un any i mig. Si l'autor és català, podem trigar un any.

Un cop tenim el text tancat, l'enviem a correcció. Primer, una correcció d'estil, tant gramatical com d'adequació de la llengua. Després es fa la correcció ortotipogràfica, en què es mira que no hi hagi aspectes tipogràfics que molestin la lectura; és una correcció que adequa el text a la comoditat de l'ull. En paral·lel dissenyem la coberta. En acabat, se'n va a impremta, la distribuïdora l'envia i s'engega tota la campanya de promoció i màrqueting que permet que el llibre arribi a tothom. Nosaltres acompanyem la campanya del llibre fent clubs de lectura, col·laboracions en premsa, ràdio,

instagramers, tiktok, etc., perquè no recaigui tot únicament en recomanacions personals, sinó que n'hi hagi opinions als nous canals de comunicació

Per acabar, la ponent ens va ensenyar el catàleg de l'editorial Periscopi i una mostra dels deu millors llibres publicats en els deu anys de vida de l'editorial, una selecció que neix de la voluntat d'explicar el discurs de Periscopi. També ens va explicar les característiques més importants dels llibres del catàleg.

Claus per entendre la Xina d'avui

Manel Ollé Rodríguez

Universitat Pompeu Fabra

Començaré la conferència fent una mica d'història. L'any 1976 mor Mao Zedong i s'acaba un període iniciat el 1949 en què governa el líder carismàtic de la revolució de la Xina, una Xina que va ser partida en dos l'any 1949: una part dels xinesos es refugien a l'illa de Taiwan o República de la Xina i l'altra es queda a la República Popular de la Xina. L'any 1976 mor Mao i es passa d'un comunisme fonamentalista, que porta a l'extrem el control social i la violència política a totes les esferes —Mao va fer fora tots els seus opositors—, a un govern de líders que havien estat represaliats i que van protagonitzar els moviments de la Xina post Mao. La successió de Mao va quedar oberta. L'any 1971 Kissinger va viatjar secretament a la Xina, i el 1972, Nixon, la qual cosa va propiciar l'entrada de la Xina a l'ONU. Aquestes trobades entre els Estats Units i la República Popular de la Xina tenen una explicació: calia deixar algú prop del Vietnam perquè vigiles l'expansió dels soviètics. Nixon va anar a la Xina perquè Mao s'havia enfrontat a la Unió Soviètica i s'havia produït una fractura; aquesta trobada es va fer perquè els dos països tenien un enemic comú. Els resultats d'aquest apropament culminen quan la Xina entra a l'ONU i Taiwan en queda exclòs. Això té repercussions sobre el present, perquè a partir d'aquell moment els Estats

Units mantindran una actitud ambigua; s'accepta que hi haurà una sola Xina, que s'haurà de reunificar, i que no es farà com si fos una annexió. Caldrà arribar a una mena d'acord.

Aleshores arriba al poder Deng Xiaoping, un dels represaliats per Mao, i s'obre una fase que es coneix com a reforma i obertura. Un règim que serà alhora socialista i de mercat, és a dir, comunista i capitalista. Deng Xiaoping obre el país a la inversió estrangera, a una estructura de mercat, cosa que possibilita que els xinesos obrin negocis i botigues. Però el canvi és molt gradual, sense desmantellar l'economia socialista i el control del Partit sobre la societat. Va començar per unes zones econòmiques especials, una mena de zones franques on els estrangers podien invertir. També decidiren que no es podien despendre de la figura de Mao, tot i que els havia perseguit, perquè

té molt ascendent. En un judici que se li fa, diuen que Mao va estar totalment encertat fins al 1966 i que a partir de llavors va cometre errors.

Es reverteix la política demogràfica que fins aleshores havia estat de tipus natalista. A partir del 1979-1980 s'entra en una política de fill únic que durà fins fa poc. Els efectes secundaris d'aquesta política han significat que el que abans es considerava mà d'obra infinita s'ha reduït i la població està cada vegada més envellida. També tenia uns efectes tradicionals de gènere: el fet de tenir un fill era important per perpetuar la família i, d'altra banda, les reformes socials dels anys vuitanta i noranta van trencar la tradició que els fills han de cuidar els pares i, si tenien una filla, com que havia d'anar a casa dels sogres, no es cuidava dels seus pares; per tant, tenir una filla era un mal negoci. Això va propiciar que hi hagués avortaments selectius i abandonaments de nenes i un procés de desequilibri demogràfic.

Aquesta política continuava les idees de Zhou Enlai, que havia estat amb Mao des del principi. En el seu últim discurs, l'any 1976, va plantejar que la Xina havia de modernitzar-se, créixer i enriquir-se a través de reforma i obertura: reforma de l'exèrcit, de l'economia, de l'agricultura, però no de la política. Obertura volia dir obertura al món, a la cultura, a la informació, etc.

Una frase de Deng Xiaoping que es va fer famosa als anys vuitanta era: «No importa si el gat és blanc o és negre, el que importa és que caci ratolins». Aquesta mena de pragmatisme que diu deixem la ideologia enrere, el que compta són els resultats, va portar a la introducció gradual de l'economia de mercat i a una relaxació de la pressió política de l'Estat, a una descentralització de l'economia, a un procés de globalització degut al fet que bona part de la indústria es va deslocalitzar a la Xina. També va comportar l'aparició progressiva de la polarització i estratificació social amb l'enriqui-

ment d'alguns, i la corrupció, en el sentit que es tendia a privatitzar els beneficis i a socialitzar les pèrdues. Les elits van començar a fer diners. Es produeix un desequilibri camp-ciutat, apareix un gran procés de migració del camp a la ciutat, sobretot a les ciutats costaneres, i en un context complicat en què hi ha molta immigració il·legal dintre de la mateixa Xina, ja que excepte en casos especials no era permès migrar dins del país. En el pla cultural apareixen tota mena de filosofies, avantguardes, es poden expressar les idees individuals.

El pensador Zygmunt Bauman parla de modernitat líquida, que descriu la societat que sempre canvia. Ell ho definia com el pas d'una modalitat sòlida a una societat líquida, on es passa de ciutadà a consumidor, on la feina no tornarà a ser segura com la dels nostres pares, on l'Estat es desenten de les prestacions. Això és el que ha passat a la Xina a partir dels anys vuitanta, es desmantellen les comunes al camp i es dona el terreny als pagesos en règim d'usdefruit. Al començament la pagesia és la que té els calers, sobretot els que viuen prop de les ciutats, però a la llarga es van empobrint perquè els apugen els impostos, el cost dels subministraments, no tenen cobertura de cap mena. Per això volen marxar. Aquesta liquació de la massa social es produeix en tots els sentits. Un dels temes que serà recurrent i problemàtic serà la corrupció, ja que no hi ha divisió de poders i els xinesos s'adonen que les elits són les més afavorides. També reapareix la cultura popular de masses, sobretot a causa de la influència de les societats que tenen a prop, com el Japó, Corea, etc. La societat s'obre molt més al món i també al seu passat, reapareix la figura de Confuci.

Pel que fa a les reformes econòmiques, hi ha diversos processos, com ara la inversió estrangera i l'obertura de mercats. De sobte la Xina es converteix en una gran receptora d'inversions perquè ofereix, a les dites

zones franques, tota una sèrie de facilitats per arrelar-se. D'altra banda, la meitat de la població encara viu al camp, i és un sector important que no s'ha modernitzat. Es van desmantellar les comunes i es va donar la terra a les famílies. La propietat de la terra és de l'Estat sempre. Una altra dinàmica de reformes econòmiques va ser la possibilitat d'iniciar la propietat privada, i finalment es va descentralitzar l'economia, cosa que va permetre que les regions competeixin entre si. Es va crear un mercat intern.

L'èxit de les reformes va ser degut al fet que es van fer molt gradualment, sense desmantellar l'economia anterior. Les novetats es van fer créixer amb un sistema de prova-error. Una cosa que hi va anar a favor va ser que el país estava desvinculat del bloc soviètic, i per tant no el va influenciar la caiguda de la Unió Soviètica. Els primers llocs d'inversió estrangera van ser al costat de Macau, a Hong Kong, i això va comportar un canvi molt ràpid de les ciutats xineses. La inversió estrangera venia sobretot de Hong Kong, de xinesos que vivien fora de la Xina. Tot aquest procés implica una transferència tecnològica: els xinesos van aprenent enginyeria i, a partir de cert moment, comencen a crear ells mateixos. Això genera unes dependències energètiques importants que han propiciat una política amigable amb moltes parts del món per buscar recursos energètics, captar inversions i rebre tot el petroli que puguin dels països productors. Per tant, és una diplomàcia econòmica. També han apostat per les energies renovables i els embassaments.

La Xina també ha començat a tenir empreses amb projecció internacional, com ara constructores, petrolieres, tecnològiques, per exemple Tiktok, i algunes plataformes de compravenda *on line*.

L'Estat ha anat perdent percentatge de control, però hi ha sectors que segueixen sent estatals, com els bancs. Això va fer que la Xina no patís cap repercussió de la crisi

del sector financer mundial del 2008-2012. Es permet muntar un negoci, però si interessa, l'Estat hi intervé i molt. Per exemple, el nou règim de Xi Jinping decideix que ha de posar fre a la influència de les plataformes occidentals, es comencen a controlar perquè la gent no tingui més informació que l'Estat i es fan desaparèixer els líders de les xarxes que molesten l'Estat.

A llarg termini, el procés de creixement accelerat ha provocat que sigui el país que ha millorat més de pressa. S'ha produït un creixement continuat i molt ràpid de l'economia. El país s'ha enriquit, però això ha creat una polarització: alguns s'han enriquit moltíssim i d'altres estan en una certa precarietat. A principis del segle XIX, el 35% del PIB mundial requeria en la Xina gràcies a l'agricultura, al fet que l'Estat estava molt més avançat i que hi havia una gran circulació de materials preciosos. Aquest pes en el PIB va baixar, els xinesos creuen que per culpa dels estrangers, entre ells els anglesos i els japonesos. Quan Mao unifica el país, hi ha un retorn a una nova centralitat xinesa, cosa que produeix un creixement. Actualment els xinesos perceben que estan retrobant la posició al món que els estrangers els havien pres. Per tant, ara el seu PIB ha tornat a estar a un nivell més elevat. En el terreny dels fets, la Xina s'està convertint en una potència econòmica mundial, i sobretot busca presència en el que es coneix com a Sud global; d'altra banda, els xinesos han comprat molt deute americà, i s'han creat unes relacions financeres molt complexes. La Xina té un paper similar al dels Estats Units i Europa, i cada vegada mira de tenir més influència a Àfrica i Àsia, i sobretot en aquells mons que els americans i europeus han deixat de la mà de Déu.

Si bé el Partit permet suavitzar la ideologia, hi ha unes línies vermelles que no es poden tocar, com ara qüestionar el Partit o la unitat de la pàtria. Hi ha una línia renegociada constantment sobre el que es

pot fer i el que no. Apareixen nous estils de vida, noves inquietuds intel·lectuals i culturals, internet; a partir dels noranta i dos mil, hi ha una major obertura de la societat xinesa. També hi ha un increment de la urbanització: s'ha passat del 20% del país el 1989 al 50% el 2008. La Xina té més de vuit ciutats de deu milions d'habitants, per donar un exemple d'urbanització.

Com ha anat canviant la política? A finals dels cinquanta i els seixanta, Mao va dur a terme tota una sèrie de mesures molt esbojarrades que van provocar una mortalitat per fam d'entre 30 i 50 milions de persones. Els nous líders no volien aquesta mena de lideratge; els canvis introduïts als anys vuitanta i noranta van conduir a un lideratge més col·legiat, amb tendència que els mandats fossin de vuit o nou anys i amb una successió bastant previsible. És el que es coneix com a sistema de les generacions. Un règim que tendís a ser més tecnòcrata, més consultiu, amb molts enginyers al poder, molts economistes, i que alhora relaxés la pressió sobre la societat i que desaparegués el Partit de la vida pública menys quan es posés en qüestió el principi d'autoritat. A partir de l'arribada de Xi Jinping hi ha un retorn a l'autoritarisme, a la presència constant de la ideologia del Partit, al control sobre la societat, a no permetre la pluralitat anterior. És un tancament que es justifica en termes defensius. Una mena d'èpica de la missió històrica del Partit. La disciplina del Partit s'ha de portar a la societat.

Abans del gir en el pla polític es van produir els fets de Tiananmen el 1989. No només van ser estudiants, sinó que el conjunt de la població es va rebel·lar i va haver-hi una connivència de treballadors i estudiants a Pequín i quinze ciutats diferents. Tot es va produir arran d'unes celebracions per recordar la mort de qui havia estat l'inductor d'unes reformes que no van poder aconseguir. En el moment de la seva mort,

els estudiants surten al carrer per manifestar-se, però al darrere hi havia un malestar per les desigualtats regionals al camp, l'empobriment, el desencís urbà i molta corrupció. I lligat a això hi havia uns joves amb una visió més àmplia de la vida; els estudiants volien una obertura. Tot això porta a la llei marcial, a més de l'ocupació de la plaça de Tiananmen. Tot plegat va provocar una forta repressió i es va llançar el missatge de feu el que vulgueu però no qüestioneu la supremacia del Partit. Van haver-hi entre uns centenars i milers de morts. Això ho va aprofitar Deng Xiaoping per dir que, en el pla polític, no s'havien de moure de l'ortodòxia i que, en el pla econòmic, calia accelerar una sèrie de reformes, el gir cap als mercats que es produeix als anys noranta. Aleshores es restableix la sobirania xinesa de Hong Kong, però es condiciona a mantenir durant cinquanta anys una mena de sobirania especial respecte a la Xina. Últimament Xi Jinping està revertint aquests acords i introdueix iniciatives que els joves de Hong Kong no accepten. Hi ha protestes entre els anys 2017 i 2019, reprimides molt durament.

Parlant d'iniciatives, la presa de les Tres Gorges és un exemple de la gran capacitat xinesa de fer infraestructures.

Políticament, la Xina és un país comunista i capitalista alhora. És un país comunista amb un exèrcit subordinat al Partit. Un partit-estat que duplica els càrrecs: un alcalde sempre té per sobre el cap del Partit local. Un Partit molt fort, amb més de 90 milions de membres. Pel que fa al sistema de governació, és un sistema piramidal: a la base hi ha el Congrés Nacional, que es renova cada cinc anys i es reuneix una vegada a l'any; en una o dues setmanes aprova tot el que li ve donat i que s'ha decidit des de dalt. Una mica més amunt hi ha el Comitè Central, que són uns 250 o 300, i després el Politburó, que són els 20-30 que tenen el poder, i dintre d'aquest hi ha el Comitè

Permanent del Politburó, que són 5-7 i els que realment manen. Des del 2012 el Comitè Permanent són set persones i el secretari general és Xi Jinping. Xi Jinping ha anul·lat la regla no escrita que el càrrec només durava 8 anys i s'està autoperpetuant. No hi ha cap successor predeterminat per a quan hagi de deixar el poder. S'ha convertit en una figura similar a Mao. Només hi ha dos personatges importants al país: Mao i Xi Jinping. És important aquest gir autoritari que s'ha generat, i una mostra d'això és que els membres del Comitè Permanent són tots de la corda de Xi Jinping i no de presidents precedents.

En el pla internacional, aquest canvi ha comportat un gir polític. Actualment es

comença a plantejar el somni xinès de ser una superpotència, defensar els interessos regionals i buscar circuits econòmics que surtin de Pequín amb inversions en infraestructures i comunicació per assegurar-se una mena de centralitat econòmica. Hi ha una progressiva presència a molts països. Aquest capitalisme d'estat es basa en el fet que la riquesa no ha repercutit en les persones sinó en l'Estat, la qual cosa ha donat al país una extraordinària fortalesa econòmica. És especialment preocupant el tema de Taiwan, perquè la Xina té ambicions sobre la sobirania de certes illes. Hi ha una amenaça militar real sobre Taiwan que tindria conseqüències molt greus. En aquest sentit, el clima polític és preocupant.

L'envelliment i la joventut, claus per entendre'ls

Joan Manuel del Pozo Álvarez

Professor emèrit de Filosofia. Universitat de Girona

Us voldria presentar aquestes dues etapes de la vida barrejades per les raons que us diré, i fer-ho amb els conceptes clau per entendre-les. Sovint ens preguntem per allò que se'n diu el sentit de la vida, i dintre de la vida ens preguntem pel sentit de la infantesa, del sentit de la joventut, de l'adolescència, i el sentit de la vellesa, aquella etapa de la vida que sembla que limitin algunes plenituds obtingudes en anys anteriors. Penso que reflexionar sobre la vida és bo perquè significa reflexionar sobre la nostra condició de persones i la manera en què la biologia ens fa estar al planeta on hem viscut i crescut.

Proposo un seguit de claus per entendre que, en tant que vius, som actius, perquè la vida és moviment i la vida és acció, en totes les edats, des del nadó fins a la persona gran. Es tracta de pensar en algunes claus per entendre aquestes edats, sobretot l'envelliment i la joventut, i entendre-les en el sentit de ser intel·lectualment clarividents, de comprendre cada etapa de la vida més enllà de les aparences que ordinàriament en tenim. I també entendre'ns en el sentit social, és a dir, no només tenim clarividència de com són aquestes edats, sinó que també hem d'intentar comprendre quina capacitat d'integració amb els altres humans tenim en les dues etapes que ara ens ocupen. Perquè pensem que hi ha dues expressions molt tristes contra

les quals hem de lluitar: «el vell marginal» i «el jove marginal». *Marginal* significa expulsat, no ser en l'espai central del viure de tothom; *marginal* té la mateixa arrel i significa que el jove no ha entrat en l'espai central de la vida, on es produeixen intercanvis, on s'aconsegueix companyia, estimació, aprenentatge, capacitació. Marginal és el que no va enlloc. Es tracta d'entendre'ns per poder participar en un espai central. Perquè si hi ha una cosa característica de totes les etapes de la vida és la necessitat de reconeixement. Un dels llibres més bonics de la gran filòsofa nord-americana Martha Nussbaum té per títol *La monarquia de la por*, i es refereix que en la vida humana mana la por, la por de no tenir suport dels altres, de quedar-se sol, de quedar marginal, de no sortir-se'n, de ser esclafat. I analitza molt bé que això li passa al bebè humà, que és feble perquè és petit, però quan comença a créixer no deixa de ser

feble; i a l'adolescent, que se sent insegur i presenta una sèrie de conflictes amb els pares, els germans...; l'adolescent no està en conflicte per ganes sinó perquè no sap com fer-ho, està desorientat respecte a la vida, sobre les seves capacitats. I això s'acaba quan es deixa l'adolescència? Diuen que l'adolescència no es deixa mai perquè cada vegada s'incrementa més l'edat en què s'acaba. Tant que s'ha inventat un terme no oficial, «de l'adolescència només passem a l'adullescència», que és una manera de continuar sent adolescent una mica gran. De manera que també la persona adulta, encara que aparenti seguretat, té inseguretats, en té a la feina, a la família, a les seves distraccions, a tot arreu; passa que potser ho dissimula bé.

I què passa quan de l'edat adulta passem a l'edat més gran? Que la naturalesa ens porta limitacions. I amb aquestes limitacions ens ve una nova inseguretat: la por de quedar marginats, de quedar al marge. La por de no sortir-nos-en en qüestions de salut, de relacions socials; de reconeixement dels altres; de ser considerats erròniament inútils. Pots no ser útil en el sentit en què ho eres quan treballaves, però ho continues sent en altres aspectes. Es tracta de donar-nos a nosaltres mateixos algunes claus per agafar confiança d'integritat, o més aviat d'integració. D'estar integrats en l'espai central de la vida on es produeixen els intercanvis positius, de reconeixement, d'estimació, d'ajuda mútua, d'intercanvi, etc. Quan diem claus què volem dir? Volem dir criteris, punts de vista, elements de judici que ens ajudin a comprendre aquest fenomen de l'envelliment i de la joventut.

La primera clau la defineixo de la manera següent: sempre hem de tenir present per nosaltres i pels altres la unitat de la condició humana. És a dir, som exactament humans, amb la mateixa dignitat i potser amb diferents deures, quan som bebès, nens, adolescents i adults. És a dir, la vida humana és una, la dignitat humana és una, i en aquesta

vida mereixem sempre la mateixa atenció, el mateix respecte. La unitat de la condició humana és una tesi de caràcter filosòfic, psicològic i jurídic. Hi ha una frase del poeta Rainer Maria Rilke de quan li van preguntar si creia en el destí (nosaltres venim de les cultures grega i romana, en què es creia que hi havia una sèrie de forces que regien el destí de cadascú d'una manera implacable i tothom tenia un destí marcat que no podia defugir). Rilke va contestar: «No sé si el destí existeix o no existeix, però si fos alguna cosa seria la plenitud de la infantesa». Una expressió que remarca la importància de considerar la vida humana com una unitat, que comença quan som bebès i nens; en opinió del poeta, tots plegats no som més que nens carregats d'anys. Som el nen o la nena que vam ser, i ho som tota la vida amb títols acadèmics, amb trofeus esportius..., però en el fons som el mateix nen o la mateixa nena. Segons Rilke, si volem fer que la persona tingui una vida positiva, feliç i interessant, li hem de fer una vida infantil positiva, feliç i interessant, i viceversa, si volem condemnar algú a la misèria vital humana, maltractem-lo de petit, deixem d'estimar-lo, i tindrem un desgraciat tota la vida. Sí, s'ha de matisar perquè al llarg de la vida podem rectificar els nostres errors, però és difícil; el més normal és que siguem allò que ens va marcar quan érem petits, aquesta plenitud de la infantesa. Això subratllaria la idea de la unitat de la condició humana. Un altre poeta, Pessoa, diu: «Mai no desembarquem de les nostres emocions», és a dir, mai no deixem de tenir unes emocions que són el fruit del nostre benestar o malestar en la vida, i és extraordinàriament important, sobretot quan som petits, que tinguem l'oportunitat de gaudir de bones emocions. Estem sempre emocionalment embarcats, i és que per educar no només hem de transmetre bé els temaris, sinó que hem de connectar emocionalment amb aquells que eduquem, perquè és a través d'aquesta connexió emo-

cional que els temaris entraran o no al cap d'aquells nois o noies, perquè quan un nen no se sent respectat emocionalment tanca-rà la ment, perquè se sent marginat. També en relació amb la vida humana com a unitat, un poeta anglès va dir: «La joventut és un regal de la naturalesa, la vellesa és una obra d'art». Això vol dir que no has de fer res per ser jove, la joventut ve sola, mentre que ser gran t'ho has de treballar a partir d'una certa edat. Com deia Vázquez Montalban: «A partir dels quaranta anys tothom és responsable de la cara que té». Arriba un moment que la vida ja està a les teves mans i ets tu qui pot treballar-se-la i pot tenir un desenllaç millor o pitjor.

Segona clau: l'autoconeixement. A tota edat és necessari que cada persona procuri esforçar-se per saber què és ella mateixa. El gran filòsof Sòcrates va fer campanya d'un lema que hi havia escrit al frontispici del temple d'Apol·lo a Delfos, que deia «coneix-te a tu mateix». Sòcrates va dir que aquest era el lema de la vida humana. En cada moment hem de procurar conèixer-nos a nosaltres mateixos, fer l'esforç de saber qui som, què podem fer, quins són els nostres límits, i a través d'aquest coneixement, administrar el nostre creixement. Aquest autoconeixement deriva d'examinar-nos permanentment a nosaltres mateixos, en el sentit d'intentar comprendre'ns; preguntar-nos si això que hem fet avui és el que veritablement ens toca fer, si ho hem fet bé o malament, si ens hem deixat influenciar, si n'hem fet un gra massa, si ens hem cregut massa el que ens deien, si hem tingut un criteri propi. Sòcrates deia que una vida humana que no s'examina diàriament a si mateixa no és humana. És a dir, és propi de la condició humana aquest esforç per la reflexió per tal de comprendre que estem fent de la nostra vida. I això ho hem de fer nosaltres sols però també en col·laboració amb els altres, perquè si els éssers humans som, com ens deia Martha Nussbaum, éssers febles, necessitats de reconei-

xement, hem de demanar als altres que ens ajudin. Perquè l'ésser humà és un ser social que sense els altres no és ningú. Per exemple, la pel·lícula de François Truffaut *L'enfant sauvage* narra una història real d'una criatura humana animalitzada al bosc, i quan la van descobrir i van intentar socialitzar-la no van poder i la criatura va tornar al bosc. Necessitem que ens facin humans, i això no s'acaba mai.

Tercera clau: la llibertat i els vincles de convivència. Per a la vida humana la llibertat és essencial. Biòlegs i antropòlegs, entre d'altres, ens diuen que el nostre passat més endarrerit és com el dels animals que ara no tenen ni la llibertat ni la nostra capacitat racional; que nosaltres, és a dir, els nostres ancestres van haver de guanyar espais de llibertat fins a arribar al moment actual. Podem dir que després de mil·lennis d'evolució humana ens hem obert a espais de decisió que en diem llibertat, la qual ens fa pensar que podem triar i que tenim capacitat de decidir la nostra vida, encara que sigui de manera limitada. Aquesta llibertat la podem perdre si ens empresonen, si tenim uns pares dominants i controladors,... La llibertat pot ser molt restringida, però a tothom li agrada que no ho sigui. Com deia el gran filòsof i psicòleg Erich Fromm al llibre *La por a la llibertat*: «La condició humana està feta de contradiccions. Al mateix temps que volem ser lliures al màxim, volem estar segurs al màxim». És a dir, tenim dos desitjos contradictoris. Si ens construïm una manera de viure extremadament lliure, ens trobarem en un màxim d'inseguretat; i si ens construïm una vida extremadament segura, ens trobarem en una llibertat mínima. Per tant, la vida humana ha de trobar un equilibri entre la capacitat de decidir per un mateix (perquè si l'accentues molt et quedaràs sol) i la capacitat de sentir-se segur (perquè si l'accentues gaire acabaràs sent un xaiet a les ordres d'algú, ja sigui dels pares, dels polítics,...). En aquest joc ens hi juguem la

vida: en l'equilibri entre la màxima llibertat i la màxima seguretat. Però els dos màxims s'exclouen. Resoldre aquesta situació és extremadament difícil, no hi ha una fórmula. En educació s'ha de tenir la capacitat de tractar els alumnes com a persones. Per fer un bon ús de la llibertat t'has d'educar en la llibertat i per a la llibertat. I només hi ha una manera d'educar per a la llibertat, i és en llibertat. Per tant, el nen i la nena han d'anar conquerint espais per poder guanyar llibertat i que es puguin equivocar. És una mena d'art, anar cedint sense coaccionar, permetre la decisió pròpia sense evitar el risc d'equivocar-se, ja que el risc zero no existeix. Aquí hi ha una dialèctica que hem de remarcar: els éssers humans no volem ser dependents, però sabem que la nostra independència té un cost, que és el risc d'equivocar-nos. Diríem que la vida jove és una vida dependent que busca ser lliure, i la vida gran és una vida lliure que busca ser o estar vinculada, no voldries quedar-te sol i marginat, voldries uns vincles amb els amics, els veïns, els conciutadans, etc., perquè aquests vincles són els que et donen seguretat, i si no en tens, estàs desemparat, i si estàs desemparat, ets un desgraciat perquè passes a ser una persona marginal.

Quarta clau: l'avenç permanent. La vida és moviment, és una activitat que no para mai, d'avenç, i es pot exemplificar citant una actriu de cinema, Jane Fonda, que va fer una sèrie de vídeos en què parla de l'escala de la vida en tres actes i diu el següent: «A diferència del que tenim tendència a pensar, us proposo que no imaginem la vida com un arc de pujada i baixada, tendint a veure la baixada negativament. Us proposo que la vida sigui una escala que sempre puja i que, evidentment, algú en saltarà a mitjana edat, però qui arriba als 80, 90 o 100 anys no ha baixat de l'escala». Algú podria dir que la vida ha de ser amb salut, perquè si no, se saltarà de l'escala a qualsevol edat. Si tens una vida saludable, a qualsevol edat estàs pujant

una escala que et dona perspectiva, vistes, coneixement; estàs en una pujada constant que et va donant coneixement. Jane Fonda diu que podem entendre la vida com una obra de teatre en tres actes: l'acte primer de formació, l'acte segon d'entrega en la feina i l'acte tercer de gaudi del coneixement, de la vida, dels aspectes que més t'agradin perquè tens l'avantatge de tenir més temps i has construït unes relacions que et donen satisfacció. I encara diu una cosa més interessant: que l'esperit humà, en el sentit d'aquella capacitat humana que no és material, sinó tot això que anomenem ment, ànima, capacitats intel·lectuals del cervell, no té entropia. Què és l'entropia? És una llei universal, és la pèrdua d'ordre, és el desgast. Podem fer créixer el nostre esperit humà fins al final, els anys que siguin; probablement amb les cames malament, amb moltes coses malament, però l'esperit no. Mirem-nos Edgar Morin, Matthieu Ricard, entre d'altres, personatges que han viscut molts anys i són un exemple de creixement de l'esperit humà.

Cinquena clau: la responsabilitat de la pròpia vida. Diríem que l'èxit del tercer acte depèn de nosaltres, no ens l'ha escrit ningú. Fonda deia que una de les coses més maques que pots fer en aquest tercer acte és aprendre a perdonar-te. Vol dir que en el moment de fer-te gran descobreixes els errors que has comès a la vida, i que molts no eren per culpa teva. Tu, víctima de determinats contextos culturals, polítics, etc., tenies la teva voluntat condicionada, víctima de l'ambient i de les coneixences; de tal manera que allò de què abans pensaves «que malament que ho has fet», ara en penses «potser ho vas fer malament, però no tot era culpa teva». Aprendre a perdonar-nos nosaltres mateixos no vol dir que ens convertim en uns irresponsables i que tot ens és igual. Tenim dret a examinar la nostra pròpia vida retrospectivament i reconèixer que potser no érem tan lliures com ens pensàvem, que estàvem molt més condicionats del que ens

pensàvem o no teníem prou informació i formació per prendre una bona decisió en el moment d'aparellar-nos, de fer uns estudis o uns altres, de triar viure aquí o allà, etc., etc. Hi ha tants moments importants en la vida on es poden cometre errors importants! Bé, la capacitat que tenim quan som persones grans és que comprenem que ens podem perdonar perquè entenem que no teníem tota la llibertat i tota la informació que necessitàvem.

Abans d'acabar, el ponent va fer un repàs de les definicions del concepte de salut segons diversos organismes i ens va mostrar la complexitat de definir què és la salut.

Elvira Elias, il·lustradora

Joan Miquel Llodrà Nogueras

Historiador de l'art

De l'Elvira artista en conec ben poques coses, perquè, encara que vaig anar a les tertúlies de casa seva durant quasi deu anys, se'n va parlar molt poc, d'aquesta faceta seva. Parlaven més de la seva vida i del context en què va viure.

L'Elvira és una de les moltíssimes il·lustradores que tenim a casa nostra. Totes tenen en comú que treballen després de la guerra civil: Lola Anglada, Mercè Llimona, Pilarín Bayés, Roser Capdevila, etc. Cal destacar que hi van haver poques pintores de cavallet. Es deia que la il·lustració anava més destinada a les dones i a la reproducció, cosa que treu valor a aquesta tècnica. El fet és que l'Elvira és una de les il·lustradores més importants que hem tingut a casa nostra, sobretot als anys quaranta i cinquanta, tot i que va treballar fins al 2005. Havia nascut el 1917. Una dona amb una vida apassionant i amb una gran formació. Quan parlem d'Elvira Elias cal fer referència a una obra de Montserrat Castillo, que l'any 1998 va publicar una entrevista a l'Elvira Elias, de la qual es va fer una separata que es pot trobar a la biblioteca d'Arenys.

És interessant que tinguem en compte la genètica. L'Elvira Elias era filla de Feliu Elias, autor de moltes il·lustracions, personatge polièdric i difícil de catalogar, i que serà un referent a la vida de l'Elvira. A més, l'Elvira té un oncle, Gaietà Cornet, que també

es dedica al món de la il·lustració i a l'exlibris. I a més, per casa seva, al carrer de Llúria de Barcelona, hi passaven un munt d'amics, entre els quals Lola Anglada, molt amiga del seu pare, o Joan Junceda, un dels primers dibuixants d'en Massagran.

En una entrevista que li fan el 2004, diu que tota la vida havia vist dibuixar i es pensava que tothom feia el mateix, dibuixar. El seu pare i el seu oncle van ser les ànimes del *Cu-cut!* i *El Papitu*, revistes satíriques importantíssimes. A can Feliu Elias rebien publicacions adreçades a la canalla, començant per *El patufet*, *Violet*, *La Mainada*. És evident que la base és molt important. Es conserva una carta de 1919 en què l'Elvira, amb dos anys, ja dibuixa. El 1923 va enviar a *La Mainada* un dels seus primers dibuixos i signa «bitxo», que és com li deien a casa. El 1924 ja hi apareix un dibuix signat com a Elvira Elias.

Queda clar que des de ben petita la seva passió era dibuixar. El 1927 en Feliu Elias pinta un quadre, *El repòs*, en què apareix l'Elvira dibuixant, i l'altre personatge del quadre és Lluís Cid Paredes, un veí seu que serà amic íntim de l'Elvira de la infantesa i la joventut. Sobretot tenia predilecció per dibuixar les faules de La Fontaine. Quan fa deu anys, li regalen una capsa de pintures Pelikan. És molt important la biblioteca del seu pare —que en part tenim a Arenys—, en la qual hi ha il·lustracions de Durero, de Doré, imatges de Sandro Botticelli. En les il·lustracions de l'Elvira sempre hi ha referències a aquests mestres de la pintura de tots els temps. Ella vol ser pintora de cavallet i ho diu al pare, però a ell no li fa gaire el pes, segons va explicar a les seves memòries. Però aconsegueix anar a Llotja i fa assignatures de dibuix, pintura i similars. Va tenir bons mestres, amb una bona formació. Sempre va conservar un d'aquells maniquins de fusta que ja el seu pare feia servir de model. Com a formació intel·lectual va assistir d'oient a l'Escola de Bibliotecàries, formació que queda estroncada per la guerra i la família Elias ha de marxar a l'exili, sobretot per problemes amb la FAI. El pare torna l'any 1938, però ha de tornar a marxar a Tolosa de Llenguadoc. En aquella època l'Elvira ja comença a treballar com a il·lustradora. S'acaba cansant de Tolosa i el 1942 torna sola a Barcelona. La família li gira l'esquena i viu pel seu compte. Es posa a treballar a El Dique Flotante, una de les cases de moda més importants de Barcelona, on il·lustra figurins de moda. Ella era conscient que els figurinistes de la moda tenien un valor i que calia formar els dissenyadors.

Quan es cansa d'El Dique Flotante, els seus amics li diuen que a l'editorial Juventud busquen gent i se n'hi va. El primer treball a l'editorial va ser la il·lustració del llibre *Mis canciones*. L'Elvira era molt crítica amb la seva feina, deia que malauradament

s'havia venut al mercat, que hauria d'haver tingut més personalitat, que hauria d'haver tirat per camins més personals; però malauradament va haver de fer il·lustracions per guanyar-se la vida. Il·lustrarà molt per a l'editorial Juventud i també per a d'altres.

De tant en tant li surt l'oportunitat de fer exposicions, com la de la llibreria Mediterrànea, que era a la Diagonal, l'any 1944.

També va treballar amb la revista *Destino*, on s'han localitzat més d'una vintena d'il·lustracions seves. Ella va il·lustrar el primer conte que va publicar en aquesta revista Ana María Matute l'any 1947. Una altra obra molt important per a Juventud serà *Casa de Muñecas*, del 1951, un treball del qual és molt crítica en la seva biografia.

Quan l'Elvira Elias comença a treballar per a Ariel, fa amistat amb Joan Sales, que es farà famós per les rondalles, il·lustrades per l'Elvira, i farà un dels grans èxits del moment, *Tirant el Blanc*. Avui dia es considera que una de les grans obres de la il·lustradora és la feina que va fer en aquesta obra l'any 1954. És interessant destacar la seva col·laboració amb *Cavall Fort* i *Treizevents*.

A banda d'il·lustrar publicacions, feia moltes altres coses: felicitacions de Nadal, programes de festa major d'Arenys de Mar, on ve a viure, a la casa de Can Córdoba, quan es casa el 1949. Arran de la gran relació que l'Elvira sempre va mantenir amb Arenys, va voler donar tota la seva col·lecció a la biblioteca, i del seu fons prové la gran quantitat de documents que s'han recuperat.

Ella va il·lustrar sempre, però la seva obsessió era l'arqueologia. Il·lustrava en llibretes totes les troballes que feia. El seu pare tenia una col·lecció de vidre, i ella en va anar dibuixant peça per peça tot el fons.

Als anys setanta, cal remarcar la col·laboració amb Ferran de Pol. L'Elvira fa les il·lustracions d'*Abans de l'alba*, una edició comentada per a estudiants. Quan mor el

seu marit, el 1972, l'Elvira continua treballant i es dedica a fer serigrafies després de fer-ne un curs per correspondència, i fa una exposició de serigrafies mòbils compostes per diversos metacrilats que complementen uns poemes. És en Fèlix Cucurull qui fa la introducció d'aquesta exposició.

L'any 1999 se li dedica una exposició a Arenys. Una de les seves obsessions era fer una història d'art per a la canalla amb escrits seus. Per sort conservem els textos dels contes il·lustrats. L'última obra que va publicar va ser el conte d'Assumpció Ribas *A cavall d'una onada*, l'any 2007.

Va morir el 2016, però va estar molt contenta de saber que les seves il·lustracions

formaven part d'una exposició a la Virreina sobre la història de Catalunya. L'any 2017 es va fer una exposició sobre l'obra de l'Elvira Elias al Calisay, i fa poc també se n'ha fet una al Museu d'Art de Sabadell

Al llarg de la conferència el ponent ens va mostrar diverses il·lustracions d'Elvira Elias, com ara dibuixos que va fer en època d'estudiant, figurins o dibuixos de la revista *Liceo* signats com a EE. També va fer referència a una carta de la seva germana sobre l'exposició de serigrafies.

¿Cuál es mi género? El que me da la gana. Arte e identidades disidentes

Diego Marchante Hueso

Professor d'Audiovisuals i Estudis de gènere.
Universitat de Barcelona
(Col·labora: col·lectiu Jovent Dissident)

Os presentaré una pequeña investigación sobre cómo han sido representados los temas de la identidad de género en la historia del arte reciente. Entre todos los proyectos en los que estoy trabajando, uno de los que tiene más recorrido es un archivo, el archivo T sobre los movimientos feministas y el movimiento LGTBQ+ desde una perspectiva artística. Es un archivo que surge también en un contexto en el que estaba haciendo mi transición; yo soy una persona trans, transgénero, no binaria. Dentro de las personas trans hay un abanico muy grande y grandes posibilidades de identificarse en el mundo. Yo estaba en pleno proceso de transición y en un proceso activista de la mano del movimiento trans en el que estábamos luchando por una mirada no patologizante de los movimientos trans y por un cambio en los modelos de salud, en un momento en el que se intentaba conseguir algunos cambios a nivel legislativo, etc.

El archivo empieza en el año 2006, porque había una carencia muy importante de referentes sobre nosotros y nosotras. Hoy en día el archivo tiene muchas fuentes documentales. Durante estos años he ido mostrando estrategias de cómo ir mostrando la información —porque es muy compleja— con múltiples documentos, por ejemplo, líneas de tiempo. En el año 2016 realicé mi

tesis, titulada «Transbutch, luchas fronterizas de género entre el arte y la política», por lo que el archivo se convierte en un artefacto literario, un relato más construido, hilado y comprensible. Es en este momento cuando a nivel de metodología desarrollo un sistema de navegación dentro del propio texto. Una tesis que puede leerse en forma lineal pero también en forma de saltos. Otra cosa que hice dentro de la tesis fue organizar la información en función de líneas de tiempo, unas genealogías interconectadas entre sí. A estos capítulos les puse el nombre de feministas, personas LGTBI o trans, dependiendo de cuál era el tema que tocaban.

Una de estas genealogías es «¿Cuál es mi género? El que me da la gana», y está relacionada específicamente con el material que tiene que ver con el arte, con el arte contemporáneo, y relativo a la representación del sexo, pero también a la diferencia

de la representación del género, la representación de la sexualidad, la intersección con la clase, la raza, y cómo se habían ido colando estos temas a nivel institucional en el arte.

La historia del arte feminista es larga y anterior a los años 70, pero voy a empezar por aquí porque me interesan especialmente las mujeres y las personas de sexualidades diferentes o transgresoras que se habían representado en la historia del arte. Me interesan los años 60 y 70 porque es un momento en el que hay una conciencia autoorganizativa, de lucha colectiva muy especial que dio lugar a una transformación del contexto artístico y de la difusión del arte, la economía del arte, etc. Os muestro un trabajo de Yoko Ono, una *performance* en la que deja que el público corte trozos de su vestido. Al final se cubre por vergüenza, lo que demuestra que el género es algo que se construye a nivel social y que hay diferencias en los roles y estereotipos. Os muestro también una artista pintando el suelo con un pincel en la vagina, reivindicando el arte de las mujeres, el arte del coño. Hay otro movimiento muy interesante, un documental llamado *Not for sale*, en el que hay una recopilación de obras muy destacable. Otra experiencia muy notable fue «Woman house», la casa de las mujeres, en el que se decidió ocupar temporalmente una casa en Los Angeles; se dieron cuenta de que no tenían el mismo acceso que sus compañeros artistas en el circuito de exposiciones y crearon sus propios espacios artísticos. Surgen obras como *The dinner party*, en el que se habla de la invisibilidad de algunas mujeres artistas mediante un homenaje a artistas representativas. Historias como la de Ana Mendieta, cubana que emigra a Estados Unidos, el sesgo racista de las inmigrantes, la violencia de género, etc. Otro trabajo es el llamado *Female sensibility*, una de las primeras representaciones de la sexualidad lésbica. Dos mujeres que se besan.

Es importante entender que en el contexto del arte en esta época hay muchos cambios; hay un sector que emplea los medios canónicos y un sector que reivindica parte de estas cuestiones políticas en medios más inmediatos, como fue la fotografía o el vídeo. Era importante la rapidez, como hicieron las feministas. Un vídeo o una *performance* es más fácil de vender y ponía en jaque al sistema clásico expositor. También se empieza a utilizar el travestismo como estrategia de deconstrucción de los géneros. Nos intentan decir que todos los cuerpos podrían hablar un lenguaje masculino o femenino en función de cómo los disfrazan, los travistamos. Un cambio para ponernos en lugar del otro. Algo parecido pasa en una serie de fotografías, «The king of Solano Beach», en las que se experimenta con el entorno social. Hay un sector que va a hacer unas *videoperformances*, por ejemplo «Semiotics of the kitchen», sobre los objetos de las cocinas y ciertas subversiones de útiles de cocina. Muy interesante también el trabajo de Sidney Sherman, que fotografía una serie de personajes en diferentes contextos, con lo que nos damos cuenta de la maleabilidad del cuerpo.

También es un momento en el que emergen cineastas feministas, como Chantal Akerman, que tiene una película muy famosa, *News from home*, que trata sobre el traslado de una persona que se va de París a Nueva York. Otras cineastas remarcables son Barbara Hammer o Marina Abramovich.

A finales de los 80 y principios de los 90 aparece un cambio de actitud del movimiento feminista. Se llega a lo que se llama la tercera ola, que se caracteriza por un rechazo a la violencia sexual, que habla de cómo incluir la raza y la clase vinculándola con el género, se crea una teoría de la interseccionalidad, y también es muy característica de esta época la llegada del movimiento punk en el feminismo. Es muy famosa una pieza que se llama «Tu cuerpo es un campo

de batalla». Una invitación a tomar partido. A tomar la acción. Es importante la llegada del ciberfeminismo, en el que se abraza la tecnología, lo que se entiende por el futuro. Empiezan a surgir trabajos de fotografías que dan la representación a las personas con diversidad.

Los años 90 es un momento de interseccionalidad. ¿Qué sucede en España? Aparece un colectivo llamado LSD en Madrid, otros que surgen como falta de respuesta de las autoridades al problema del sida; se hacen muestras como «Escultura lesbiana», se produce una cultura que representa el lesbianismo. Se empieza a cuestionar la feminidad. Se piensa en la orientación sexual, cómo se representan los deseos. Y un poco más adelante se habla sobre los cuerpos trans.

En los años 2006-2007 se reivindica un feminismo que aborde a las personas que queden un poco en los márgenes del feminismo más hegemónico. Se muestra su sexualidad de una forma explícita. No les importa explorar las cuestiones relacionadas con el sexo.

Se ve un movimiento trans a partir de los 70 y los 80 a través de organizaciones grandes. Las personas trans no somos enfermos mentales, tenemos algo que decir sobre nuestros cuerpos, sobre nuestras emociones, procesos psicológicos; antes estábamos

muy tutelados por psicólogos, psiquiátricos, endocrinos, cirujanos, etc. Lo que vemos de las obras artísticas de este momento es que representan esa intersección entre sexo, género, identidad sexual, orientación sexual, de una manera mucho más compleja. Surgen jornadas, exposiciones, *performances*. Un ejemplo es la propuesta documental *La sexualidad es una creación artística*, sobre un movimiento postporno de Barcelona. Además, ha salido una película sobre el sexo en discapacidad.

Acabamos con el movimiento trans, que se empezó a manifestar en Barcelona y que reivindica el tener una vida normal y feliz. Estas reivindicaciones tuvieron un efecto contagio en el resto del país, un movimiento que se propagó por multitud de ciudades hasta que se creó la «red internacional por la despatología trans», que se convirtió en un lobby de presión para que hubiese un cambio a nivel de salud y de normativas. Fue tarea ardua, y supimos que esto conlleva un trabajo de discusión y convencimiento. Nos dimos cuenta de que el arte, el cine, podría ser una herramienta para producir una cultura trans, como el documental *El camino de Moisés*, otro como *El test de la vida real* o uno que se llama *Guerrilleros*. Otras cosas que hicimos en la cultura trans es el cabaret trans, dentro del paraguas del festival trans de Barcelona. ~

Ètica de la donació d'òrgans

Màrius Morlans Molina

Metge

Totes les reflexions ètiques es fan sobre uns fets. Des del punt de vista tècnic, el trasplantament d'òrgans, i concretament el trasplantament renal, ja era factible a principis del segle passat, el que el dificultava era el rebuig, la reacció immunològica amb la qual el cos es defensa dels cossos estranys. El primer trasplantament es va fer entre dues persones genèticament idèntiques, dos bessons univitel·lins, a Boston l'any 1954. Aquí els primers que van fer un trasplantament van ser el doctor Antoni Caralps i el doctor Gil-Vernet a l'Hospital Clínic el 1965, de donant cadàver. Posteriorment es va fer un trasplantament de pàncrees. El 1984 és un any cabdal per als trasplantaments per dos motius: d'una banda, es crea la figura del coordinador de trasplantaments; fins llavors demanaven els òrgans els professionals dels centres. De l'altra, es crea un programa d'atenció a la insuficiència renal, i una de les iniciatives que es van posar en pràctica va ser una oficina per organitzar els trasplantaments. Es va suggerir crear la coordinadora d'hospital de l'Estat espanyol, i va ser la base del que després seria l'Organització Nacional de Trasplantaments, amb origen a Catalunya. Una altra cosa que va contribuir considerablement a l'èxit dels trasplantaments va ser una droga, la ciclosporina, un immunosupressor

potent. Aquests dos factors, la creació del coordinador de trasplantaments i la droga immunosupressora, van contribuir definitivament en l'avenç dels trasplantaments.

Ara abordarem els problemes ètics. Començarem parlant de la mort cerebral. A mitjans dels anys cinquanta hi va haver una epidèmia de poliomièlitis, una malaltia que quan afectava els músculs intercostals en produïa la paràlisi i la persona moria per apnea, no podia respirar. Aquesta epidèmia va fer que es desenvolupessin màquines per mantenir la respiració mentre es produïa la paràlisi intercostal. La ventilació mecànica és la base de la creació de les unitats de cures intensives. En una d'aquestes UCI, a París, el Dr. Mollaret i el Dr. Goulon van descriure uns casos en què el pacient estava en coma profund i no acabava de despertar-se mai. El van descriure com a *coma dépassé*. I acabaven l'article preguntant-se si els pacients eren morts o no. Es

va trigar deu anys a aclarir aquest dilema. L'any 1968, motivats per la donació d'òrgans, un comitè d'experts de la Universitat de Harvard va elaborar els criteris de mort cerebral. En el tronc cerebral hi ha els nuclis que mantenen l'activitat vegetativa cerebral, i quan el tronc es destrueix, tard o d'hora es produirà la paràlisi respiratòria i cardíaca i la mort. Per tant, en el moment que es diagnostica la destrucció del tronc, es pot assegurar que acabarà fent una parada cardiorespiratòria. Això va suscitar una gran polèmica, sobretot entre un filòsof i un metge. El filòsof va criticar la definició de mort d'aquest comitè perquè, entre altres coses, deia que la mort era difícil de definir, era un procés, i no entenia que els científics s'haguessin atrevit a posar-se en aquest terreny. I que qui li assegurava que aquelles persones que estaven en coma no es podien despertar algun dia. A mitjans dels setanta es va començar a conèixer bé l'estat vegetatiu crònic. El primer cas, que va anar a judici, es va donar en una noia, els pares de la qual van aconseguir que li retirassin el ventilador. La noia va continuar respirant espontàniament perquè tenia conservat el tronc cerebral i destruïda la resta del cervell. Va morir anys després.

És evident que la mort cerebral és un procés que comença amb la destrucció del tronc cerebral, continua amb l'aturada cardiorespiratòria i acaba amb la putrefacció i destrucció del cos. Avui dia, el que la societat ha de demanar és que s'asseguri que aquest procés és irreversible. De tot plegat n'hem après dues lliçons: d'una banda, que l'altruisme de la donació d'òrgans pot ser un consol per a determinades famílies; de l'altra, que si per alguna raó un pacient amb mort cerebral no era candidat al trasplantament, els intensivistes no gosaven desintubar, però el cor s'acabava parant. Quan hi ha destrucció del tronc, sempre hi ha parada cardíaca.

L'any 1979 hi ha la primera llei de trasplantaments; vam passar catorze anys trasplantant en la alegalitat. Es determina que la mort cerebral l'han de diagnosticar tres metges aliens a l'equip de trasplantament. La llei introdueix el concepte que tots som donants si no diem el contrari, el que se'n diu donació implícita, davant la donació explícita, en què portes una targeta on diu que ets donant. I l'altre concepte clau de la llei és l'altruisme i la solidaritat, els òrgans no es poden vendre.

Espanya és el país del món amb més donacions d'òrgans, la majoria de cadàver i amb assistència. Uns acadèmics anglesos van atribuir aquest èxit al sistema sanitari que tenim, en què tots som donants per decret.

Voldria aportar alguns elements ètics sobre la llei. L'argument que utilitzen la majoria de països que no tenen aquest tipus de llei de donació implícita és: com pot ser que m'imposin una cosa que no vull? Com pot ser que atemptin contra la meua llibertat individual? Us introduiré què és l'assignació d'òrgans i la justícia distributiva. Hi ha diverses teories de la justícia distributiva en funció d'on fem èmfasi: l'igualitarisme té com a principi fonamental la igualtat entre les persones; és el que tenim aquí, i el criteri per ser atès és la necessitat, no la capacitat de poder-ho pagar. Aquí s'atén les persones al servei públic de salut pel sol fet de ser ciutadans. Al pol oposat hi ha el liberalisme, alguns en diuen anarcocapitalisme perquè el principi hegemònic és la llibertat individual, i el criteri per accedir als serveis és el poder adquisitiu; és el que hi ha als Estats Units. Allà t'atenen segons la pòlissa d'assegurança de què disposis; és el país que gasta més en sanitat del món i té uns 40 milions de persones sense cobertura sanitària, i no són sense sostre, són obrers no qualificats que no poden pagar la mútua mínima. La reforma d'Obama era un pacte perquè totes les persones poguessin pagar una assegurança. Als Estats Units sí que hi ha cobertu-

ra quan estàs jubilat, el Medicare. Entremig hi ha l'utilitarisme, aquell que diu: quan no n'hi ha per a tothom, intentem fer allò que aporta més bé a la majoria, o el que fa menys mal; el criteri és l'eficiència, allò que costa menys i que arriba a més gent. Això ho dic perquè hem de buscar un equilibri entre la llibertat i la igualtat, i la justícia que vetlla per aquest equilibri. En l'exercici de la nostra llibertat no hem de perjudicar la llibertat dels altres i la justícia com a principi regulador que pot prendre decisions que potser lesionen el fet individual per aconseguir el bé comú.

Un altre aspecte que costa però que val la pena introduir és el concepte d'anys de vida ajustat a la qualitat, i es va començar a utilitzar per mesurar els resultats en salut. Abans només mesuràvem la salut en temps de supervivència. Si introduïm el concepte de qualitat de vida, hi ha un nou element que ens relaciona el temps i la qualitat i ens permet veure les conseqüències de les accions mèdiques. En el cas de la insuficiència renal, el tractament més eficient és el trasplantament, i és un dels motius pels quals es va optar per la donació implícita en la llei. Tenim arguments que desmenteixen que sigui la llei la que fa que hi hagi més trasplantaments a Espanya: al país de Gal·les la llei és igual que aquí i la taxa de trasplantaments és la mateixa que a la resta del Regne Unit. A més, aquí es respecta la voluntat dels familiars; se'ls pregunta respecte al trasplantament i tenen la possibilitat de dir que no. Uns dels motius pels quals hi ha tants trasplantaments són la bona feina dels coordinadors i la bona voluntat de la gent en el sistema públic de salut. La prova d'aquest fet és que les denegacions són sempre d'un 13-14%. Aquesta llei dona més seguretat jurídica als professionals sanitaris, es va fer amb la millor voluntat per potenciar el bé comú.

Entrem en la fase en què hi ha més problemes: la donació en viu. Us presentaré

tres casos que he viscut. Què us sembla un noi menor d'edat que dona el lòbul hepàtic al seu pare? Què en pensem, d'aquella persona jove que ve d'un país de l'Àfrica a donar un òrgan al patriarca de la família: és lliure, la decisió d'aquella persona? O bé dues persones de l'estranger que venen a fer un trasplantament de fetge, i el donant és un empleat de l'empresari malalt: és una decisió lliure? Aquestes són la mena de problemes que han d'afrontar les persones que es dediquen al trasplantament de vius.

Entraré en tres aspectes que tenen a veure amb l'ètica de la donació en viu: la donació en viu com a relació clínica atípica, les amenaces que hi ha en una donació en viu, la coacció i la compravenda d'òrgans. La relació clínica es basa en el fet que una persona amb un problema de salut busca l'ajuda d'una persona que està qualificada i socialment habilitada per atendre'l. La primera condició pensant en el donant és que estigui sa, i hem de tenir present que se'l mutila, no hi ha cap bé per a una persona a qui es traurà un òrgan. Això topa amb els principis de la medicina hipocràtica, i no tothom hi està d'acord, perquè parlem d'aspectes ètics. A diferència de la ciència, en ètica tot és opinable i s'ha de saber assumir. Què pot justificar la donació en viu? A Espanya només es fa un 10% de trasplantament viu; jo estic convençut que aquest percentatge petit respecte a la resta de països es deu a les reticències de molts professionals, a una mena de respecte ètic.

Els dos requisits que ha de complir el donant viu són: primer, que hi consenti mitjançant un diàleg en què el professional informa del que significa la donació, es comprova que el donant n'és conscient i que és competent per entendre el que se li diu i que ho decideix lliurement. Se segueix un principi ètic de respecte per l'autonomia de les persones, de considerar que tenen capacitat per decidir sobre les seves vides en funció de la seva escala de valors. La llei

espanyola exigeix que aquest consentiment estigui avalat pel comitè d'ètica assistencial del centre i que el ratifiqui un jutge. La segona condició és que el cirurgià sigui expert per tal de garantir el menor dany possible.

El principi tradicional de la medicina de no maleficència és que abans era el metge qui pensava que sabia allò que convenia a la persona que tenia al davant; avui dia no. Avui hem d'escoltar el que ens diu la persona malalta, la qual tria l'opció i a vegades rebutja el tractament, cosa que hem de respectar. Qui diu el que li és beneficiós és la persona malalta, i això és el que fa el donant.

Quines són les amenaces del trasplantament en viu? Són dues. Una sobre la llibertat del donant, si hi ha coacció, i l'altra sobre el sistema de salut, la compravenda d'òrgans. El que ens preocupa són les coaccions subtils que poden sorgir en la família, hi ha una sèrie d'elements que caracteritzen la coacció familiar. La coacció subtil vulneraria el consentiment, i qui està preparat per detectar-ho és l'equip de trasplantament, però qui té la responsabilitat moral d'assegurar-se'n és el cirurgià, que ha de preguntar clarament al donant si està convençut de la donació per confirmar-la. Què passa amb qui ven un òrgan? Aquí no hi ha una coacció, hi ha una motivació, per tant la compravenda no va contra la llibertat, qui ven és lliure. Per tant, no es conculca el principi d'autonomia i respecte, però la justícia vetlla perquè no es trenqui la igualtat, i en nom de la justícia es poden prendre decisions que vagin contra la llibertat individual; això és el que passa en la compravenda d'òrgans. Els elements que hi intervenen són els principis ètics. O la llibertat de decidir o la voluntat de la comunitat. També hi intervenen els principis hegemònics en la societat i el criteri per accedir als serveis bàsics. En aquelles societats en què la llibertat és el principi hegemònic i s'accedeix als serveis mèdics segons el poder adquisi-

tiu de cadascú són més tolerants respecte a formes amagades de compravenda. En les societats on la igualtat és el valor suprem i s'accedeix als serveis sanitaris segons les necessitats es conculca el sistema d'equitat, de justícia. La compravenda d'òrgans preocupava durant els anys setanta i vuitanta perquè a l'Índia, a Calcuta, una societat mèdica comprava un ronyó a un home i el col·locava al millor receptor. El debat va ser intens, però al final va predominar la mentalitat occidental i es va rebutjar la pràctica. Les societats mèdiques en general sempre s'han oposat a aquesta pràctica.

Com a conclusió direm que el trasplantament d'òrgans és un tractament de supervivència. La base és la donació de cadàver, com a última voluntat d'una persona generosa i solidària. El diagnòstic de la destrucció del tronc cerebral habilita la certificació de la mort com a procés irreversible. El consentiment implícit ha de ser confirmat pel testimoni dels familiars. La taxa elevada de donacions es deu a la confiança que es té en el sistema i a la bona coordinació dels professionals del trasplantament. I correspon als cirurgians garantir que la donació en viu és lliure.

Les herbes santes dels caputxins

Fra Valentí Serra de Manresa

Caputxí

Estudiar la vida quotidiana dels monestirs em va posar en contacte amb una sèrie de temes d'una gran vitalitat. Quan vaig tractar un seguit d'escrits sobre receptes gastronòmiques o remeieres em va semblar interessant i vaig pensar que es podrien ressuscitar. L'estudi i l'aplicació de les herbes remeieres són qüestions que connecten moltíssim amb tots els estaments; una de les experiències humanes del saber va ser a través dels coneixements sobre herbes remeieres. Jo diria que és anterior a la filosofia. Quan la criatura humana s'aixeca i comencem en fixar-nos en la naturalesa, ens preguntem qui som, qui ens ha posat aquí; és l'orientació espiritual de la persona. Aleshores és quan comencem a observar que en la naturalesa hi ha un autèntic regal, i ens n'adonem veient com els animals utilitzen certes plantes per treure'n profit. L'ésser humà observava que les cabres menjaven una planta que podia ser un antídot contra les picades d'escurçó. Això ens va permetre conèixer per a què servien certes plantes. L'afició a les herbes remeieres ve d'aquest moment. I sobretot gràcies a la tradició monàstica s'articula una filosofia al voltant d'aquestes plantes, és a dir, esguardar les herbes remeieres com un tresor que Déu ens ha donat per millorar la nostra salut. Fins i tot en època medieval, una dona, fenomen de saviesa i d'especula-

ció mística, santa Hildegarda, que va morir el 1172, tenia un coneixement preternatural. Per saviesa infosa sabia quines eren les funcions de les plantes, i fins i tot va descobrir-ne unes que no es tenien per remeieres. Són plantes que és important collir-les al lloc on neixen o creixen, és molt millor que no pas conrear-les. De les tradicions antigues ens venen uns costums que han perdurat quasi sense interrupció, un dels quals és utilitzar les herbes per millorar el nostre organisme.

Entre les herbes remeieres hi ha les que s'anomenen herbes santes. Les herbes santes són l'equivalent a les herbes oficinals, que són aquelles que utilitzen els apotecaris i farmacèutics, unes plantes de les quals la ciència ha reconegut que tenen propietats beneficioses per a la criatura humana. De moltes plantes oficinals se n'ha aconseguit sintetitzar el principi actiu. Totes les herbes santes són oficinals? Algunes sí i d'altres

no; les que no són oficinals, però, no vol dir que no tinguin una capacitat curativa. Se'n diuen herbes santes perquè dins del conjunt de les herbes remeieres tenen un prestigi especial, i també perquè s'associen a la protecció d'un determinat sant o santa o d'un determinat col·lectiu religiós que les ha divulgat i ensenyat. De vegades reben el nom en funció del calendari, quan apareixen prop d'una festivitat del sant que els dona nom. En aquest sentit, sovint es dona una certa problemàtica respecte al nom i l'assignació a un sant, perquè depèn molt del lloc i de la comarca. Per això és important posar-los el nom llatí. Hi ha una sèrie d'herbes santes vinculades a la tradició grega i romana que presenten dificultats de nomenclatura. L'herba santa per excel·lència dels romans és la sàlvia; l'herba sagrada dels celtes és la berbena, la planta dels druides; per als grecs, l'herba santa per excel·lència és l'artemisa.

A continuació, el conferenciant va llegir una relació d'herbes santes. Per exemple, l'herba de Sant Jaume, per alleugerir les ferides als caminadors i tallar les diarrees. L'herba santa per excel·lència de Catalunya és l'herba de Montserrat o altamira, que desinflama el fetge i trenca les pedres. L'herba de Santa Clara, l'herba de Sant Pelegrí, l'herba de Sant Miquel contra la gota, l'herba de Sant Guillem, l'herba de Sant Ponç, el poniol. I juntament amb aquestes herbes santes hi ha un conjunt d'hortalisses que segueixen la tradició: per exemple, l'herba de Santa Bàrbara, la carabassa de Sant Joan, el bròquil de Santa Teresa. Entre les plantes, la barba de caputxí com a desinfectant. Hi ha un conjunt de plantes associades a la Passió, les herbes santes de la Setmana Santa, la farigola, l'arbre sant, la beata Maria, l'espina santa, l'herba de la creu, l'herba del sant sepulcre, l'espina de Crist, la verònica, etc.

Manon de Massenet.

L'òpera francesa més estimada

(Conferència prèvia a l'anada al Liceu)

Pol Avinyó Rosselló

Musicòleg i divulgador musical del Liceu

Aquesta és la conferència introductòria perquè la gent que vingui al Liceu gaudeixi de l'òpera, però també és una conferència transversal sobre l'òpera francesa.

Manon és un dels grans títols del cim de l'òpera francesa, un repertori molt proper a nosaltres. És un títol imprescindible, ja que marca un punt d'inflexió dins de la història de l'òpera. És plena de moments antològics; els duets i les àries de *Manon* són molt familiars. I la representació la dirigirà un director molt prestigiós, Marc Minkowski.

Anem al Gran Teatre del Liceu d'abans de l'any 1994. Us mostro una diapositiva de l'amfiteatre en què es veuen tres al·legories fetes a principis del segle XX. Una era el gran títol de l'òpera alemanya: *La valquíria* de Wagner. A la part central hi havia una al·legoria de l'òpera italiana, *Otello* de Verdi. El darrer quadre és l'al·legoria de l'òpera francesa, dedicada a *Manon* de Massenet. Per tant, *Manon* està situada entre les òperes més estimades pels amants de l'òpera del Liceu.

Ara parlem del compositor, Jules Massenet, conegut per tres òperes: *Manon*, *Werther* i *Thaïs*. Va compondre cinquanta-dues òperes que a l'època van tenir un èxit rotund. Quan va morir, el 1912, Debussy li va escriure un epitafi amb grans elogis.

Abans de comentar l'òpera, parlem de la gestació de l'obra. Un segle abans, el 1731, l'abat Prévost va escriure la novel·la *Manon Lescaut*. Com que era un llibre un pèl verd, va ser prohibit el 1734 i es tornà a publicar el 1738. El 1753, Prévost l'amplia i acaba tenint molt d'èxit. Hi ha una primera adaptació de la novel·la l'any 1856. El 1881 Massenet suggereix aquesta òpera als seus llibretistes, que redacten el text, i el compositor n'inicia la composició; serà una gènesi llarga. El 1882 Massenet viatja a La Haia i s'allotja al mateix hotel i a la mateixa habitació en què l'abat Prévost s'havia estat un segle abans. Una casualitat insòlita. A finals del 1882 l'òpera està acabada, però no s'estrenarà fins més tard, el 19 de gener de 1884, amb un èxit absolut. Al cap de trenta anys se'n van commemorar les primeres mil representacions. I la seva popularitat es manté avui dia.

Hem parlat de dues *Manon*, però n'hi ha unes quantes més: la *Manon Lescaut* de Puccini, que no té res a veure amb la de Massenet. I el mateix Massenet farà una segona part de la *Manon*. En ple segle XX encara se'n farà una altra que es dirà *Boulevard Solitude*.

Coneguem els grans intèrprets d'aquesta obra al Liceu, ja que s'ha representat 145 vegades. Com a tenors, hem d'esmentar Alfredo Kraus, que va ser el cavaller Des Grieux. Però vull destacar una soprano que va ser la nostra Manon i de la qual aquest any commemorarem els cent anys del naixement: Victòria dels Àngels, la més gran Manon que va cantar al Liceu, en quatre ocasions diferents entre el 1946 i el 1967; de fet, va ser l'últim paper que hi va cantar. El Gran Teatre del Liceu dedica enguany totes les funcions de la *Manon* a la memòria de Victòria dels Àngels.

Qui seran els intèrprets de la representació d'enguany? Com a Manon, la soprano Amina Edris; com a cavaller Des Grieux, el tenor Pene Pati, nascut a Samoa, amb una veu prodigiosa; com a Lescaut, el baríton Jarrett Ott, i com a comte Des Grieux, Jean-Vincent Blot. La direcció musical va a càrrec de Marc Minkowski.

Ara coneguem la història d'amor que narra, durant el regnat de Lluís XV. A les portes de París, en un hostalet trobem Manon que va camí del convent. En aquest hostalet, ella fuig de tothom. En un moment que està sola es troba amb el cavaller Des Grieux i s'enamoren, i tots dos deixen els camins que havien d'emprendre i se'n van a viure a París. Aquí s'acaba l'acte primer. El segon s'inicia a París, al pis on tots dos viuen feliços fins que arriba el cosí de Manon, que, sabent que és una noia preciosa, convenç un home ric perquè es disfressi i vagi al pis on viu la parella. L'home gran diu a Manon que podria ser la seva protegida i viure amb un nivell de vida molt alt; Manon s'adona que Des Grieux no li pot pagar aquest ritme

de vida i el cosí li diu que tan aviat com Des Grieux surti de casa, uns soldats l'agafaran i el tornaran a casa seva. Per tant, Manon s'adona que se n'ha d'anar amb l'home ric que la protegirà. En aquest acte hi ha dos dels moments més bells de l'òpera, l'ària «Adieu, notre petite table» i una ària del tenor en què Des Grieux creu que la parella encara té futur. Els soldats detenen Des Grieux i Manon se'n va amb el senyor ric que serà el seu protector.

L'acte tercer passa uns mesos més tard i està dividit en dues escenes. La primera passa en un parc de París on Manon ha decidit fer la seva vida, i mentre passeja amb la seva parella pel parc, coincideixen amb el pare de Des Grieux, que els diu que el seu fill és l'abat Des Grieux. Manon vol tornar-lo a veure, i la segona escena ens porta davant del seminari, on trobem Des Grieux extasiat pel record de Manon i canta una ària importantíssima.

Al llarg de la conferència vam escoltar diversos fragments de diferents òperes. La resta de la trama de *Manon*, dos actes, el ponent ens va dir que la podríem veure al Liceu.

Reptes del sistema sanitari en un futur immediat

Josep M. Argimon Pallàs

Metge

En matèria de sanitat, Catalunya té uns quants reptes per afrontar. El primer és l'infrafinançament crònic que pateix la sanitat d'aquest país des del primer moment en què es van fer les transferències. D'entrada el que interessava era tenir les transferències, però la negociació no va ser tan reeixida com s'hauria volgut. I no ho dic jo, ho diu el doctor Trias, que juntament amb el conseller Laporte hi va prendre part. I aquest infrafinançament es va acumulant, tot i que no és una cosa exclusiva de Catalunya. L'any que més hem gastat ha estat el 2022, amb 14.100 milions d'euros. Si ens fixem en els països del nostre entorn, en països amb sanitat pública o universal, com poden ser Alemanya o França, veiem que gasten un 9% del producte interior brut; el Regne Unit o Alemanya, més semblants a nosaltres com a model sanitari, es troben al voltant d'un 8-8,5% de la riquesa que generen. Segons les dades de 2021, Catalunya genera una riquesa de 242.000 milions d'euros. Si apliquéssim un percentatge del 8% a aquesta xifra, ens correspondria una despesa d'uns 19.000 milions d'euros. Fixem-nos en la diferència. Jo sempre dic que no hauríem de gastar aquesta quantitat perquè hi ha d'haver una solidaritat, però de catorze a dinou hi ha un camí molt llarg. I això és degut bàsicament a un sistema de finançament autonòmic «pervers». No

us parlaré de balances fiscals a Catalunya, però sí del model en què es basa el finançament autonòmic. És el que fa referència als impostos de transmissions patrimonials, i val a dir que es va fer molta pressió des de l'arc mediterrani —illes Balears, País Valencià, Múrcia—. Aquest impost va caure amb la crisi financera del 2008. De cop i volta l'estimació que es preveia per a Catalunya cau més de 2.000 milions. I això s'arrossega any rere any. Aquest sistema de finançament és injust per a Catalunya, ho és més per al País Valencià, però el que està pitjor és Múrcia, perquè si bé té un PIB per sota de moltes comunitats espanyoles, finança els serveis de regions que tenen un PIB més elevat que la mitjana. Aquest és el sistema de finançament espanyol, que està caducat des del 2014. I aquest finançament autonòmic haurà de ser un sistema de finançament bilateral, just per a Catalunya i solidari amb les altres comunitats autò-

nomes. Què necessitaria, Catalunya, per anar bé en els propers anys? Doncs gastar un 7%, és a dir, uns 16.000 milions d'euros. La mitjana espanyola és d'un 7% i nosaltres ara estem en un 6%. Això ens permetria millorar les infraestructures, per exemple ampliar el CAP d'Arenys de Mar, i després millorar les condicions laborals del personal que treballa en el sistema de salut. Necessitem més recursos, però no per fer el mateix, sinó per canviar lleugerament el nostre model sanitari.

El segon punt a què em volia referir són els professionals sanitaris. En aquests moments les necessitats que van apareixent en el món de la salut han fet que calguin més i més professionals. Ens trobem amb una manca de les dues grans professions sanitàries, la infermeria i la mèdica, però sobretot d'infermeria. No es tracta només que hi entrin més estudiants, que també, sinó que alhora s'ha de pensar en noves competències de les professions. Sempre poso l'exemple d'infermeria. Avui dia infermeria és un grau i, per tant, s'han de canviar les competències i cada vegada han d'agafar més rol. Això vol dir que cal engegar un debat sobre la llei de professions sanitàries. Actualment un de cada dos metges que es col·legien a Barcelona són de fora d'Espanya, la qual cosa no té gaire sentit i comporta diverses conseqüències. Està bé que vinguin metges de països sud-americans, però si realment fem oficines en aquests països perquè vinguin metges al nostre país, estem portant professionals de països no tan benestants que han format els metges i nosaltres ens aprofitem de la seva formació. Això no és gaire just ni solidari. D'altra banda, en medicina, sobretot en l'atenció primària, hi ha elements culturals, per exemple l'idioma, que també són molt importants. Hauríem de ser més autosuficients amb el nostre personal. La idea que els metges i les infermeres emigren no és certa, i ho demostren les dades de col·legiació. Se'n van molt pocs. En infermeria

ha passat; ara ja no. Infermeria se'n va per diverses raons: per la qüestió salarial, per viure una experiència, i moltes se'n van amb l'esperit de tornar. En vint anys han aparegut professions sanitàries que abans no existien, els «bios»: bioenginyer, biomèdic, bioinformàtic. Avui hi ha moltes operacions en el nostre sistema sanitari que es fan amb persones d'aquestes professions.

El tercer repte va molt lligat a les professions sanitàries: és el retorn a l'essència de la medicina, que és curar si pots —menys del que desitjaríem i menys del que ens pensem—, però sempre cuidar i acompanyar. I això s'està perdent. Ens fascina la tecnologia, ens crida. Per sort, la gran majoria de nosaltres no necessitem un transplantament, però sí que ens acompanyin, que ens cuidin. S'ha de pensar que la meitat dels estudiants de medicina hauran de fer medicina de família, i d'ells, la meitat hauran d'anar a una zona rural o semi-rural, i actualment això no està valorat com ho estava fa quaranta o cinquanta anys. I s'ha de parlar de la mort, no únicament de salvar vides, i sempre s'ha d'acompanyar i cuidar el pacient en totes les etapes de la vida. És molt important recuperar el prestigi de l'atenció primària, que és l'essència de la medicina.

Un altre dels problemes que ara ens trobem és el que s'ha anomenat emergència en salut mental. I és cert. Nosaltres gastem un 6,2% del pressupost en salut mental; els països del nostre entorn gasten un 8%. Quan parlem de salut mental, tenim tendència a pensar en psiquiatres, psicòlegs, infermeres, medecina, medecina, medecina. Sí, però la salut mental va molt més enllà dels professionals de la salut. Va de parlar d'habitatge, de feina, de justícia, de drets socials,... La salut és salut a totes les polítiques, no és només posar més metges, més psiquiatres, més psicòlegs. Al Parlament de Catalunya es va fer un monogràfic de salut mental; jo vaig dir als parlamentaris que en les conclusions es parlés poc de psiquiatres i de medicina i més

d'habitatge, de feina, de justícia, d'educació. La idea de salut, en la qual sempre pensem en el sentit de «fer més» (fer més proves, més visites, més tractaments), és molt més que tot això. Un dels problemes que tenim a la nostra societat és la medicalització, que es pot entendre com el fet de convertir, més enllà del món sanitari, problemes personals i socials en problemes mèdics que requereixen una etiqueta, un diagnòstic o un tractament. O a vegades riscos que convertim en malalties. En les relacions més quotidianes, per exemple, trobem la síndrome postvacances, que és una medicalització d'un període postvacacional que no hi ha motiu per-

què sigui patològic. Aldous Huxley va dir: «La medicina ha avançat tant que ja no hi ha gent sana». Tenim la salut com un ideal, cada vegada ens fa més por emmalaltir i les conseqüències que genera la malaltia, el sentiment de vulnerabilitat, acceptar la mort. Ens costa acceptar el patiment, que no vol dir dolor. Com a societat ens costa, i aquest és un terreny abonat per a la medicalització de la societat. A Catalunya i Espanya és on més es va al metge, però no per això tenim més bona salut; i en medicina hem de recordar que més visites, més tractaments..., tampoc no vol dir més bona salut.

Pompeu Fabra: un model de llengua per a un projecte de país

Jordi Ginebra Serrabou

Universitat Rovira i Virgili

Us presentaré un recorregut per la vida de Pompeu Fabra que aniré lligant amb el títol de la xerrada.

Pompeu Fabra va néixer a Gràcia, avui barri de Barcelona, el 1868. Era fill d'una família de classe mitjana, d'un passamaner, un menestral d'esquerres. Va anar a l'escola en un moment en què la llengua de l'escola era el castellà; en canvi, l'única llengua que coneixia tothom a Catalunya era el català. El castellà se sabia, però la gent «funcionava» en català. Encara no hi havia hagut els primers moviments de població cap a Catalunya. Un bon dia Fabra decideix escriure una carta als seus nebots, que passaven l'estiu a Camprodon, però no sap com fer-ho. Comença escrivint en castellà, però troba que no rutlla. El problema era com escriure en català. Demana al pare si el pot ajudar i troben una gramàtica per casa, però aquest llibre no l'ajuda. Llavors, davant la incompetència que hi veu reflectida, decideix escriure la gramàtica del català, com les del francès o l'anglès. I l'escriu. En aquell moment tenia 15 anys.

Fabra era bon estudiant, com demostren les notes que treia. A l'hora d'anar a la universitat, va passar que la família va decidir que estudiés una carrera de profit, com ara metge, arquitecte, enginyer o advocat. Així doncs, l'any 1886 ingressa a l'Escola d'Enginyers seguint les indicacions de Bartomeu

Galí, cunyat seu. Aquí s'esdevé un segon moment important de la seva vida, quan arriba a la universitat i coneix una sèrie de joves compromesos amb el catalanisme i li fan conèixer la Renaixença, el moviment de redescobriments de la literatura catalana. Entre ells hi havia Josep Puig i Cadafalch. Aquests joves s'aglutinen al voltant de *L'Avenç*, revista modernista, i Fabra s'hi integra. Aleshores descobreixen que Fabra tenia feta una gramàtica i s'adonen que cal fer una gramàtica catalana moderna. El 1891 li publiquen la gramàtica que havia fet amb 15 anys.

En aquell moment decideix continuar les idees que havia tingut de jove. Vol aconseguir una llengua moderna funcional i es va sentir cridat a fer aquesta gramàtica i ortografia que Catalunya necessitava. Però ell era enginyer, no lingüista, i havia de treballar d'enginyer. Com ho va resoldre? Va rebutjar algunes feines que li van oferir perquè volia formar-se per escriure la gramàtica, i decideix estudiar lingüística romànica. Mentrestant, treballa fent classes particulars de matemàtiques i de física, cosa que li permetia tenir temps per estudiar. Això va durar deu anys, l'última dècada del segle XIX. Comença a publicar articles en revistes europees del moment. Demuestra que és una persona preparada, encara que no hagi estudiat lingüística o filologia

a la universitat, i es va guanyant un prestigi dins dels cercles culturals de Barcelona.

Passen els anys i Fabra es casa l'any 1902 i busca una feina estable. A Bilbao volen crear una escola d'enginyers; ell es presenta a les oposicions i hi guanya una plaça de professor de química. Hi passa deu anys, a Bilbao, continua estudiant i té tres filles. Durant aquests anys, a Barcelona va pujant l'efervescència catalanista; el 1906 es fa el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Fabra encara viu a Bilbao, però ve a Barcelona per participar-hi. L'any 1907 Prat de la Riba és president de la Diputació de Barcelona i es crea l'Institut d'Estudis Catalans per potenciar la ciència en català. Es conserven cartes de Pompeu Fabra als seus amics de Barcelona en què sol·licita si pot tornar. Un dels objectius de Prat de la Riba era establir un model de llengua formal, codificat, modern. Què passa durant aquests primers anys del segle xx? Es produeix l'ascens del catalanisme polític, i això va lligat a dues coses: primer, hi ha la voluntat de tenir una llengua per a tots els usos d'una societat moderna, és a dir, que el català serveixi per a tot, no únicament per parlar-lo a casa, i segon, es demana que el català sigui una llengua per a totes les classes socials. Qui capitalitza això? Prat de la Riba, el líder del catalanisme conservador. Algú li diu que faci tornar Fabra i li encarregui l'ortografia de la llengua. Prat de la Riba crea una càtedra de català expressament per a Fabra, que paga la Diputació de Barcelona. La seqüència és: el 1911 Prat de la Riba crea la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, el 1912 es crea la Càtedra de Llengua Catalana de la Diputació de Barcelona, i el mateix 1912 Fabra torna a Barcelona en renunciar a la càtedra de Bilbao. De resultes de l'arribada de Fabra, en un any, el 1913, es van publicar les normes ortogràfiques del català, una obra bàsicament de Fabra que genera un consens molt gran de país. Encara que va haver-hi una certa oposició, la

majoria d'entitats es van sumar a aplicar les normes. L'any 1918 va arribar la gramàtica, i el 1932, el Diccionari General de la Llengua Catalana.

Encara és present, però, com demostren els pensaments de dos polítics del 1915 i del 1916, la idea que l'única llengua oficial ha de ser la castellana. És la premonició de la dictadura de Primo de Rivera, durant la qual Fabra va ser desposseït de la càtedra i va haver de viure fent classes particulars. Amb la Segona República, el català es considera llengua cooficial, és l'època de plenitud pública i de reconeixement de Fabra, que a més guanya una càtedra de la universitat i es fa popular a gran part del país. L'any 1934, el 6 d'octubre, Companys proclama la República, perd i va a la presó. També Pompeu Fabra va anar a la presó. Va estar tancat un mes en un vaixell que es deia *Uruguay*. Diuen que va aprofitar l'estada al vaixell per fer una conferència. Al cap d'uns mesos li van restituir la càtedra. El 1936 comença la guerra civil, i el 1938 Fabra se'n va a l'exili, a Prada de Conflent, on mor l'any 1947. Un any abans, va decidir que volia fer testament en català i es va desplaçar a Andorra a fi de redactar-lo.

Quan era a l'exili, el Tribunal de Responsabilitats Cíviques de Barcelona el va jutjar *in absentia* i el va condemnar amb una multa monetària, una inhabilitació perpètua i «extrañamiento perpetuo del territorio nacional».

El llegat principal de Fabra l'explica Antoni Rovira i Virgili en un article a l'exili que diu: «Català nacional i home de llibertat, lleial i coratjós, que ni s'amaga ni s'exhibeix, que ni s'esvera ni s'engresca, que estima la pàtria lliure i el pensament lliure, que vol una societat justa, rica i culta. Pompeu Fabra, el Mestre en gramàtica, és també Mestre en ciutadania. I la seva victòria és la doble victòria del gramàtic i del patriota, la de la intel·ligència i la dignitat». ~

La cartilla republicana antifascista 1937-1938

Michel Lefebvre Peña

Periodista de Le Monde

Quan el meu pare va morir, l'any 1999, vaig començar a colleccionar documents i a fer llibres, el primer dels quals sobre les Brigades Internacionals, i després n'he fet d'altres, sobretot de Robert Capa.

En la conferència d'avui us parlaré de la cartilla antifeixista republicana, però també sobre les maletes de fotografies dels reporters de la guerra civil. Ara no es pot explicar gran cosa sense fotografies o documents, i és un camp en què fa uns anys que estic treballant. La fotografia, el grafisme, és una idea que he explicat en un llibre titulat *Guerra gráfica*. Per mi, encara que la República va perdre la guerra, va guanyar la guerra de la propaganda durant la guerra i fins i tot ara, amb tots els treballs que es fan sobre la guerra.

Primer us explicaré què és la cartilla escolar antifeixista. El maig de 2016 es va publicar una informació sorprenent a la premsa espanyola. La cartilla escolar antifeixista, un petit llibret que tenia com a objecte ensenyar a llegir i a comptar als soldats republicans durant la Guerra Civil espanyola, va ser destacat per la biblioteca digital de la Unió Europea (Europeana) entre les quinze obres més importants de l'art espanyol. Constava d'un llibre per aprendre a llegir, un llibre per aprendre a comptar, un llibre per fer els exercicis i un llaipis petit. Es va

publicar l'any 1937 a València, la primera edició va tenir una tirada de 25.000 exemplars, la segona en va tenir 100.000. Aquest document va ser distribuït a les trinxeres a fi que els soldats aprenguessin a llegir. Va ser un esforç increïble. Fins i tot el document és una joia d'impressió. Fa dos anys en vaig trobar un exemplar; a la Biblioteca Nacional n'hi ha dos de malmesos, però jo en tinc tres a casa meva en molt bon estat de conservació. A Alcalà de Henares es va fer una exposició sobre la cartilla.

Passem al treball de recuperació de fotografies que he estat fent durant els últims vint anys. Ha sorgit un personatge molt important, Jaume Miravittles, responsable del servei de propaganda de la Generalitat, amb un recull de fotografies a Espanya i Catalunya d'una qualitat impressionant

El ponent ens va ensenyar una fotografia d'uns soldats que, segons l'Agència Magnum, eren franquistes amb soldats republicans morts; la mateixa fotografia va aparèixer en un diari italià de l'època en què s'explicava que eren republicans amb soldats franquistes morts. El cert és que la foto va ser presa al Marroc l'any 1925. Una mostra de notícies falses, *fake news*, com a propaganda.

Una exposició d'Antoni Campaña al Museu Nacional d'Art de Catalunya - MNAC exhibeix les fotografies de les esglésies que van ser saquejades i els cossos dels morts que eren mostrats públicament. Aquestes fotos van ser un problema terrible per als republicans, és la imatge que es va donar al començament de la guerra civil. Miravittles parla a les seves memòries de fotografies de nens morts en un bombardeig a Madrid que van ser utilitzades com a propaganda republicana.

La primera història de maletes de fotografies és la bossa que es va trobar d'Agustí Centelles, un valencià que treballà a Barcelona. Quan surt d'Espanya s'endú milers de negatius. A la ciutat de Carcassona diposita la bossa i se'n va. El 1975, quan torna, recupera les fotografies.

El 2003, quan vaig publicar el meu llibre sobre la Guerra Civil espanyola, i concretament sobre les Brigades Internacionals, em va costar molt trobar fotografies. Vaig anar a Albacete i vaig trobar fotografies del fotògraf Luis Escobar. Moltes de les que va fer van ser cremades quan els feixistes van entrar a la ciutat, entre altres raons perquè els franquistes no utilitzessin aquells documents com a proves. De fet, hi havia una brigada franquista que requisava tot el que podia i ho enviava a Salamanca. Avui la Biblioteca Nacional d'Espanya té la millor col·lecció de documents sobre la guerra civil.

Arribem a Robert Capa. Hi ha una maleta que es troba als anys noranta a Suècia en la

qual hi ha documents de Juan Negrín i fotografies de Robert Capa, Gerda Taro i David Seymour-Chim. La maleta arriba a Suècia perquè una persona espanyola la dona a un diplomàtic suec, i cap als anys noranta els suecs tornen la maleta a l'Estat espanyol. La història de la maleta mexicana de Robert Capa és similar a les d'abans. L'any 1939, Capa fuig a Nova York sense els rotlles. Un amic espanyol dona a un cònsol mexicà, a París, la maleta de Capa, i com un miracle la maleta apareix el 2007 a Nova York.

Passem a Walter Reuter i la cartilla. Reuter és el fotògraf que va fer els fotomuntatges de la cartilla. Era un alemany que el 1933 s'escapa de Berlín i arriba a Espanya, s'instal·la a Granada i durant tota la guerra fa fotografies molt bones. A finals dels anys noranta arriben milers de negatius al Partit Comunista d'Espanya, l'autor dels quals era Walter Reuter. Es van descobrir una sèrie de fotografies seves i es va comprovar que n'hi havia que havien servit per fer els muntatges de la cartilla. I val a dir que la cartilla va ser feta també per Mauricio Amster, un polonès que va passar la seva joventut a Lviv i que va fer estudis de grafisme, es va instal·lar a Madrid i va fer moltes cobertes de llibres i moltes il·lustracions. Quan comença la guerra, tots ells es presenten voluntaris. Després de la guerra, Walter Reuter s'exilià a Mèxic i va fer carrera com a fotògraf, i Mauricio Amster va anar a Xile.

Si ens fixem en la cartilla, veiem que per ensenyar a llegir van utilitzar el que es diu mètode global: primer síl·labes, després paraules, i un eslògan polític. A les trinxeres es van organitzar cursos perquè els soldats aprenguessin a llegir, escriure i comptar. Des del punt de vista de la impressió, és molt curiós perquè en aquella època no es publica en color, però, en canvi, la cartilla està feta en quadricromia i d'una qualitat excel·lent. És important remarcar que entre les dues edicions de la cartilla es produeix

un moment important a la guerra civil. A la primera edició hi figura Largo Caballero, a la segona no apareix, ja no era primer ministre. A la segona edició apareix Duruti, que a la primera no hi és; s'havien esdevingut els fets dels combats a Barcelona i el canvi del cap de govern. És interessant veure com han canviat els personatges. A la cartilla d'aritmètica hi ha molts exemples que tenen com a base el nombre de bales.

Quan Franco accedeix al poder, es fan cartilles franquistes, en les quals es mostren les figures franquistes del moment. Però el més interessant va ser que la cartilla antifeixista es va fer servir molt a Mèxic i a Cuba, si bé cap no va estar tan ben feta com l'espanyola

Al llarg de la conferència el ponent ens va mostrar diferents fotografies sobre la guerra i alguns dels fotomuntatges que formen part de la cartilla antifeixista. També la fotografia que va fer Robert Capa del milicià que cau, i ens explicà que és un muntatge, que no està feta en situació de combat. Vam veure altres fotos del milicià que cau i altres de fetes per Gerda Taro, així com algunes de Capa fetes a Montblanc en el comiat de les Brigades Internacionals. També ens va ensenyar diverses fotografies del treball de l'escriptor Joseph Kessel i el fotògraf Jean Moral, a finals del 1938, un dels últims reportatges fets sobre Madrid abans d'acabar la guerra.

Els hospitals i la COVID 19: com van afrontar la pandèmia

Olga Pané Mena

Gerent del Parc de Salut Mar

Començarem la conferència passant un petit vídeo que vam fer per als nostres professionals de l'Hospital del Mar que s'anaven desmoralitzant durant els mesos de la pandèmia. No se'ns havia mort mai tanta gent i tan d'un sol cop. Per tant, al cap d'un mes editàvem un vídeo intentant destacar aspectes rellevants de la feina que es feia. Quan ja havia passat un any vam fer un vídeo intentant reflectir la feina que s'havia fet durant aquell temps.

Nosaltres el primer cas el vam tenir el 28 de febrer, abans n'hi havia hagut algun altre a Espanya. El primer cas nostre va ser una treballadora que va anar a un congrés a Alemanya i va tornar contagiada. Vam convocar el primer comitè de crisi a l'hospital, un comitè amb tots els responsables que podien intervenir en l'atenció a aquell cas. A més, aquesta treballadora era professora de la universitat i investigadora de l'institut de recerca; per tant, l'àrea de contagi era elevada, a part de la família. Immediatament, el Departament de Salut va començar a treure protocols sobre què fer si es diagnosticava un cas de COVID. Al principi es creia que hi hauria pocs casos i es dubtava si es faria el Mobile o no. Al final no es va fer i al cap d'una setmana ens van confinar. D'entrada els protocols deien que quan aparegués un cas, s'havia d'aïllar, agafar-ne una mostra, enviar-la a Salut Pública, i si la persona es-

tava malalta, calia enviar-la al Clínic, que seria el centre de referència. Esperàvem que apareixerien un, dos o tres casos, i només fèiem proves PCR quan algú venia d'un lloc sospitos. Per al primer cas vam trigar una setmana a conèixer els resultats de la professional aïllada. Per al segon no vam fer cas dels protocols i vam començar a fer PCR. I així tots els hospitals. Els protocols van quedar desfasats perquè, tal com es veu a la corba de la pandèmia, la primera punta vol dir que l'hospital va passar de zero casos a nou-cents en dues setmanes. Penseu que l'Hospital del Mar té 400 llits, per tant, va haver-hi un desbordament absolut. Les altres corbes que van aparèixer són la segona onada, la tercera, la quarta, la cinquena i la sisena.

Què va ser el primer que es va fer? Sobre tot prendre mesures, no tant per evitar que progressés la infecció com per evitar que es col·lapsessin els hospitals i especialment les

UCI, perquè a Catalunya el nombre total de llits d'UCI disponibles era de 600. Si l'Hospital del Mar ja tenia aquesta corba, imagineu-vos la por que teníem els hospitals en el moment en què es va iniciar la pandèmia.

El 14 de març es va aprovar l'estat d'alarma. Sense l'estat d'alarma hauríem tingut molts problemes, perquè va permetre:

- limitar la mobilitat i, per tant, l'expansió explosiva de la malaltia;
- evitar el col·lapse d'hospitals i UCI;
- desbordar les lleis laborals;
- eliminar les restriccions de la compra de materials a través de la Llei de contractes del sector públic. Això va ser bo, però va implicar veritables dificultats per aconseguir material de protecció; va passar a tot Europa, sobretot perquè el primer que es va fer va ser limitar l'entrada de vaixells xinesos i, per tant, tot el material venia per via aèria i hi havia autèntiques subhastes per aconseguir material;
- incloure de manera immediata la xarxa privada d'hospitals a l'atenció del sector públic. En el cas de l'Hospital del Mar, ens van assignar la Clínica Corachan i l'Hospital de Barcelona, cosa que volia dir que els dispositius d'aquests centres passaven a dependre de nosaltres;
- mobilitzar personal jubilat i estudiants a l'atenció dels pacients;
- incorporar altres recursos privats a l'atenció sanitària, com podien ser hotels i poliesportius. Nosaltres vam ocupar un hotel per a pacients i un altre per als nostres professionals. També vam ocupar part del poliesportiu al costat de l'hospital.

Les decisions que abans es prenia en setmanes o mesos, es van prendre en cosa d'hores. Què més es va fer? Es va buidar l'hospital de tots aquells malalts amb altres tipus de patologies i es van derivar; en

el cas de pediatria i parts es van enviar a Sant Joan de Déu. Els professionals no podien sortir de la planta per no gastar equips de protecció perquè no en teníem. Es van crear equips d'atenció domiciliària. Es van arribar a un acord amb les clíniques privades perquè els nostres professionals poguessin atendre aquells malalts greus que no es podien atendre a l'Hospital del Mar perquè tots els quiròfans es van utilitzar com a unitats de cures intensives. La nostra UCI té divuit llits, vam arribar a tenir-ne setanta ocupant quiròfans; allà on hi havia un respirador es muntava una UCI.

Es van obrir altres dispositius assistencials a tots els edificis de què disposem, com ara el Parc de Salut Mar, el Centre Fòrum, l'Hospital de l'Esperança, el centre psiquiàtric, etc.

Tots els professionals van allargar la jornada laboral de set a dotze hores. Tots els metges van treballar com a pneumòlegs. Els especialistes de salut pública van seguir els casos a domicili. Es van reclutar força professionalment professionals jubilats els dos darrers anys, es va reclutar voluntàriament personal amb més anys de jubilació. Es van incorporar estudiants de quart d'infermeria i de sisè de medicina. I es van crear equips de treball interdisciplinari.

No vam deixar entrar ningú a veure els pacients, primer perquè no sabíem com es contagiava la malaltia, i segon perquè no disposàvem de prou EPI per a tothom. Vam prendre moltes decisions difícils, és el que més s'ha debatut en el comitè de crisi, però el que és cert és que en futures epidèmies no deixarem morir sols els pacients sigui quin sigui l'origen de l'epidèmia i el risc, perquè el dolor emocional que va produir a les persones i als professionals encara l'estem pagant ara. Tenim seqüeles arran d'aquests problemes. Es van acabar els EPIs i es van tallar bosses per intentar fer el mateix efecte. Vam adquirir respiradors recuperant tots els possibles. Es van comprar i

vam rebre moltes tauletes perquè els pacients poguessin contactar amb les famílies.

Les conseqüències d'aquest règim tan sever sobre els professionals va ser que el personal es contagiava de la COVID o bé presentava trastorns mentals. Vam organitzar un espai, l'espai VIVE, per donar comoditats i suport emocional i mirar de pal·liar els efectes sobre la seva salut mental.

Hi ha herois poc reconeguts, els enginyers. Qualsevol enginy s'aplicava. Es va posar en marxa un sistema de lectura de plaques de tòrax per IA per descartar patologies. Es va treballar en sistemes per analitzar PCR. Es van dissenyar sistemes perquè amb un respirador poguessin respirar dues persones. Es va implantar la teleconsulta, que encara persisteix; actualment el 25% de les nostres consultes es fan per teleconsulta. Tothom provava respiradors. Es va dissenyar un programa informàtic per recollir fàrmacs a la farmàcia i no anar a l'hospital. Es van aplicar les mascaretes del Decathlon per poder tractar pacients connectats als respiradors.

La societat va respondre massivament, tothom va enviar-nos el que tenia. Pescadors, restauradors, marques de roba. Entre les moltes coses que van arribar hi havia les cartes que curen, els dibuixos que feien els nens i que enviaven als pacients. Evidentment, els hospitals eren el centre d'atenció mediàtica i algun professional es va convertir en figura pública.

No tot van ser moments tràgics, també hi havia moments de poesia, com per exemple una cantant soprano que cap al migdia cantava a tot l'hospital. Moments molt emotius.

I van arribar les vacunes, que en el nostre cas va ser el 25 de desembre del 2020. Es va començar a vacunar per les residències, i sempre les van administrar infermeres jubilades. La vacuna que va arribar inicialment tenia una logística molt complexa perquè s'havia d'aprofitar al màxim el vial. El mateix hospital va fer una millora en el procés d'administració de les vacunes.

A continuació, la ponent ens va mostrar tota una sèrie de gràfics de l'OCDE en què figurava la utilització dels serveis de telesalut als diferents països o quins països van deixar més pacients per atendre durant la pandèmia. El primer risc de mortalitat era ser pobre; el risc de mortalitat d'Espanya, concretament de la ciutat de Barcelona, va ser més baix que a molts països de l'OCDE. Un altre gràfic mostrava quanta gent que estava en residències va morir respecte al total de morts. L'OCDE diu que els sistemes de salut com a mínim necessitaran un 1,5% més del PIB que abans gastàvem en salut. Això vol dir que s'hauria d'incrementar el pressupost de Catalunya en 3.000 milions d'euros. La malaltia mental ha estat una altra seqüela; després de la COVID a tot arreu va augmentar la depressió, i hi ha hagut un increment d'intents de suïcidi en dones joves. Les patologies que es van ressentir més per l'ajornament de les visites van ser les operacions que podien esperar, com les de genoll o maluc; el que no podia esperar, com els càncers, van passar davant. Això ha donat com a conseqüència que les llistes d'espera per intervencions ha crescut moltíssim, i ara hi ha molts pacients que esperen més d'un any per ser operats. Aquest problema es veu a tots els hospitals. Una altra gràfica mostrava els costos dels malalts a l'UCI o a planta, amb un increment molt important de la despesa sanitària. I finalment vam veure la diferència entre la despesa pressupostada pel Departament de Salut i la real, una diferència que s'ha anat incrementant en els darrers anys. Per acabar, ens va lliurar uns exemplars d'un llibre de la infermera Montserrat Calafell sobre la COVID.

L'espai públic o el patrimoni històric del Trienni Liberal 1820-1823

Jordi Roca i Vernet

Universitat de Barcelona

La meua conferència té a veure amb un element que teniu a la façana de l'Ajuntament d'Arenys de Mar i que ens serveix per reivindicar el patrimoni històric vinculat al Trienni Liberal, una època relacionada amb la primera gran transformació de l'espai públic que es produeix a les ciutats i els pobles en l'època moderna i contemporània. És l'eclosió de la política en l'espai públic, que fins llavors estava clarament ocupat per l'element religiós.

Centrem-nos en aquest grafit de la façana de l'Ajuntament. Es tracta de l'espai que havia ocupat la làpida de la Constitució de 1812 durant el període del Trienni Liberal, que va de 1820 a 1823. A la part superior hi havia el rellotge de sol; la part del mig l'havia d'ocupar la làpida, i la part inferior, l'article 373 de la Constitució, que diu: «Todo español tiene derecho a representar a las Cortes o al Rey para reclamar la observancia de la Constitución». Per què té tanta rellevància, aquest grafit? Perquè essencialment parla del Trienni Liberal. Què és el Trienni Liberal? És un procés revolucionari que s'inclou en unes ones revolucionàries que abasten entre finals del segle XVIII i començaments del segle XIX, i que es defineixen com a revolucions constitucionals que tenen algunes dimensions republicanes i algunes de liberals. Almenys un parell són ben conegudes: la Revolució Francesa i la

Revolució Nord-americana. El Trienni Liberal neix a Europa, s'estén sobretot pel sud, i arriba a països de l'altra banda de l'Atlàntic, a països com el Perú, Mèxic o Veneçuela. Com es desencadena el període liberal? Amb el pronunciament, que no cop d'estat, de Rafael del Riego, coronel de l'exèrcit espanyol, el qual decideix insubordinar-se amb una part de la seva tropa perquè no vol anar a Amèrica. Amb el suport de la societat civil, intenten proclamar la Constitució de 1812 en cadascun dels pobles d'Andalusia fins que es dona un efecte mirall a les grans ciutats.

Per què és tan important la Constitució de 1812? Aquesta constitució no és un document qualsevol, és una constitució moderna, transformadora de la realitat quotidiana dels ciutadans, perquè incrementa la seva participació en política. No és democràtica. Aquests àmbits de participació política s'expressen més o menys mitjançant els canons habituals que nosaltres entenem, com és el dret de vot, però sobretot mitjançant la formació d'una opinió pública i del reconeixement de l'existència d'aquesta opinió pública a través de la premsa i el dret de petició dels ciutadans. Per tant, parlem d'un període en què una part significativa de la població pren part activament en política. I ho fa amb els ressorts que aquest sistema li permet. Això no havia passat mai en

els països vinculats a la monarquia hispànica. El grau de participació i d'implicació en política és molt alt. I per què Catalunya és important? Els principals llocs on es desencadena la revolució liberal són les ciutats catalanes, les quals, potser per la proximitat amb França, potser per la influència de les tropes franceses, potser per un cúmul de greuges, decideixen ser part activa i liderar el procés de canvi polític en aquest Trienni Liberal. Podem arribar a dir que Catalunya, i particularment Barcelona, és el territori més revolucionari, no solament d'Espanya, sinó del conjunt de la monarquia. Us deu haver fixat en la presència de dones en aquests anys, i potser pel fenomen rupturista, les dones també irrompen en política i hi participen activament. No a través del dret de vot, perquè la Constitució els ho prohibeix, sinó a través d'altres àmbits, ja sigui la premsa, les societats patriòtiques o la milícia. Les dones fan coses que trigaran segles a tornar a fer, com ara parlar de tu a tu amb els homes o intervenir en la premsa. De fet, no les tornaran a fer fins ben entrat el segle xx.

El Trienni Liberal acaba amb una guerra civil i amb la coneguda invasió dels Cent Mil Fills de Sant Lluís. Malauradament, Catalunya serà escenari del conflicte civil que implicarà els reialistes aglutinats al voltant de la idea del retorn imaginari a l'antic règim i un sector liberal de caràcter revolucionari. En aquest període de la guerra civil s'accelera el procés de la participació política de la societat civil. Cal tenir present que els ulls d'Europa, Àsia i Amèrica miren què passa, sobretot a Barcelona i rodalies, gràcies a la immigració de multitud de persones de pensament liberal a Catalunya; fins i tot a Arenys hi va haver un regiment de piemontesos. El Trienni acabarà amb el primer gran exili que es produeix en la història de la monarquia hispànica i amb la inusitada repressió posterior.

Aquest és el context històric, i ara passo a explicar què és una làpida constitucional. La làpida constitucional és la que s'havia de posar per obligació en cadascuna de les places principals de tots els pobles i ciutats de la monarquia hispànica. Aquesta làpida definia la transformació de l'espai i del temps, perquè hi ha una nova manera d'entendre'ls. I per què el temps? Perquè el que marca el temps no són les festes religioses, sinó les festes polítiques, les dedicades a l'exaltació dels valors polítics. També canviarà la manera d'estructurar l'espai; la plaça principal es denominarà plaça de la Constitució, i per fer-ho palès, caldrà dotar cadascuna d'aquestes places amb una làpida dedicada a la Constitució de 1812. El que comencem a veure és que arran d'aquest període de canvis tan brusc, tan transformadors, hi haurà conflictes, perquè hi haurà individus que intentaran trencar aquestes plaques en algun poble, perquè hi haurà personatges que no estaran d'acord amb aquest règim i voldran posar fi al règim liberal, i la manera de fer-ho és trencar la làpida, esborrar-la. Això comença el 1822, però a partir del 1823 no només no tindran por de trencar les làpides, sinó que desenterraran els morts liberals i destruiran els seus cossos. Qualsevol símbol que evoqui aquest passat, qualsevol vestigi del Trienni Liberal, caldrà eliminar-lo. L'espai públic serà l'únic que sobreviurà. Els noms canviaran i es remonarquitzarà l'espai públic. Per tant, les làpides de la Constitució desapareixeran completament de la memòria dels ciutadans i ciutadanes. Només en pocs llocs en trobarem alguns vestigis, com la plaça de la Constitució de Barcelona, que actualment és la plaça de Sant Jaume, que no remet a aquest període sinó al 1837. Enlloc no trobem una làpida de la Constitució. I a Arenys tampoc, però sí que hi veiem un article de la Constitució que definia com s'havia d'aplicar.

Per tant, trobem un element triplement simbòlic que cal interpretar. En primer lloc, tenim el rellotge de sol que s'identifica amb una constitució de la qual emana la llum i que és intercanviable amb el sol de la divinitat. En segon lloc, hi ha l'espai on havia estat clavada la làpida, i finalment, veiem l'article de la Constitució, que és molt rellevant perquè la Constitució s'ha d'entendre en funció d'aquest article. Entre els anys 1822 i 1823 els ciutadans d'Arenys decideixen que s'ha d'estampar aquest article perquè diu que la interpretació de la Constitució rau en els ciutadans i que els ciutadans tenen la facultat de veure qui vulnera la Constitució i que quan els coneguin s'han d'adreçar als poders, o bé al legislatiu (les Corts) o bé a l'executiu (el rei).

L'excepcionalitat d'aquest període va fer que els reialistes fessin desaparèixer totes aquestes làpides perquè tenien un caràcter rupturista. Això era excepcional perquè en aquest període se subverteix el poder de l'església com a poder polític central; els convents són desocupats i secularitzats i els ciutadans els tornen a ocupar per utilitzar-los com a assemblees. És important la presència de dones que s'adrecen a l'assemblea com a sòcies seculars i de ciutadans estrangers que han trobat refugi a les ciutats, sobretot a Barcelona. També s'erigeixen templets a les esglésies dedicats als màrtirs liberals, cosa que generarà grans protestes entre la cúria eclesial. En bona part de les ciutats s'inicia el Trienni assaltant el palau de la Inquisició. En algunes ciutats, com pot ser Barcelona, també han quedat restes d'inscripcions dedicades a la Constitució que eren a les parets de les esglésies. Es començava a iniciar un sistema liberal participatiu que, dos segles després, s'acabaria convertint en un sistema democràtic amb totes les seves mancances.

Quin record en queda, de tot això, fora de Catalunya, fora d'Arenys? Res, no hi ha presència real de cap record, excepte algun

monument en algun punt d'Espanya. Com que no queda cap mena de monument lapidari, s'ha acabat optant per buscar records d'aquella època en objectes polítics, com ara reproduccions de la Constitució en discos de paper, ventalls o jocs de cartes, i per recuperar alguns elements que hi ha als museus, com poden ser cançons patriotes o bé dibuixos d'herois del Trienni, com Rafael del Riego.

Aquest va ser el període en què l'enfrontament entre el sector eclesiàstic i el sector liberal fou més ferotge, fins al punt que hi va haver una gran quantitat de víctimes entre els eclesiàstics. Va ser un canvi que ho va transformar tot en l'àmbit polític, i la repressió posterior va ser molt radical. La imatge que ens aflora dels museus sobre la revolució liberal és la de la patuleia, un grup de manifestants que intenta assaltar el poder establert per la força, i nosaltres, des de l'acadèmia, fa temps que intentem canviar-la per demostrar que va ser un activisme popular que va fer una primera passa envers un horitzó polític de caràcter revolucionari. I ho fem mitjançant publicacions, congressos, conferències i exposicions sobre aquesta època.

Tornant a la imatge que em va portar a Arenys, crec que és excepcional perquè no n'hi ha cap altra que representi la interpretació de la Constitució, el poder del poble, la defensa i el control dels òrgans de poder, la defensa de la llibertat, perquè ens recorda que és la primera vegada que les dones tenen una participació activa en l'activitat política. I també que Arenys de Mar va ser un poble plenament identificat amb les idees liberals

El ponent va donar les gràcies a Neus Ribas, del Museu d'Arenys, per haver fet possible la conferència.

L'ètica de la intel·ligència artificial

Karma Peiró Rubio

Periodista especialitzada en les Tecnologies de la Informació i la Comunicació

En començar la conferència la ponent ens preguntà quina seria la paraula clau que definiria la intel·ligència artificial (IA), i van sorgir diferents conceptes, com ara robòtica, futur, llenguatge, atur, mentides, estafes, bogeria, progrés, soledat, por, deshumanització, saber, perill, control, desafiament, manipulació..

La IA la tenim a tot arreu, és com una capa invisible que és a les nostres vides. Per exemple, quan demanem un taxi, quan comprem un producte *on line* i ens en recomanen un altre. S'ha demostrat que la IA ens fa la vida més fàcil, però també té un impacte en les nostres vides i en les nostres decisions més quotidianes. Podríem dir que la IA és una part de la informàtica que intenta que les màquines puguin funcionar i reaccionar com els humans; això vol dir que les màquines puguin aprendre, raonar i actuar de manera intel·ligent. Els algoritmes més sofisticats fan servir el que es coneix com a aprenentatge automàtic, molt útil en la gestió de grans volums de dades. Hi ha una altra part de la IA que és l'aprenentatge profund, aquell que intenta emular el funcionament del cervell de manera automàtica. La IA no és nova, existeix des de fa més de cinquanta anys, però ara passa, en primer lloc, que tenim un volum ingent de dades que generem cadascun de nosaltres a través dels mòbils, i també en les

ciutats hi ha un munt d'aparells que poden generar dades que poden ser analitzades; i en segon lloc, que fins ara no havíem tingut la capacitat de computació necessària per processar tantíssima dada.

En els darrers anys, empreses i governs de tot el món han començat a elaborar programes per estalviar costos, personal, temps,... perquè la IA ha resultat molt útil. També és veritat que cada vegada hi ha més serveis adreçats a les persones. Amb els algoritmes, la IA pren decisions de manera automatitzada. Algunes de les aplicacions més conegudes són el reconeixement facial o d'imatges, assistents virtuals, recomanadors, robots socials en residències (que per exemple fan els llits a les habitacions). La IA que tenim ara és molt potent i intel·ligent, però seria incapaç de reaccionar a qualsevol imprevist millor que un nen de 3 anys.

Tornant al títol de la xerrada, el 2019 vaig col·laborar en un informe sobre IA perquè

hi havia molta preocupació respecte al nivell d'introducció de la IA en diversos àmbits. Al final de l'informe es van recollir unes entrevistes a un seguit de personalitats en què se'ls demanava què opinaven de la IA. Victòria Camps, catedràtica d'Ètica, deia: «L'ètica es podria definir com un conjunt de principis, normes o valors que orienten la nostra conducta i que no poden ser anul·lats pels altres. L'ètica té voluntarietat, però no té la coacció del dret». Per tant, quan parlem de l'ètica de la IA, parlem a *grosso modo* de coses que són voluntàries. Alessandro Mantelero, relator de la IA del Consell d'Europa, deia: «No hi ha una ètica global que es pugui aplicar a tots els països perquè l'ètica es pot considerar com un nivell addicional i complementari de la llei de protecció de la gent. Si l'ètica es transforma en llei ja no és ètica. L'ètica és voluntària. L'ètica correspon a un entorn o a una comunitat». L'ètica d'un algoritme que actuï sobre els malalts no serà la mateixa d'un que actuï sobre un robot assistencial, ni del que cuidi un nen, perquè cada família té una ètica diferent. Cada aplicació té una ètica diferent.

El ChatGPT és una eina que ho revoluciona tot. Li escrius el que vulguis, per exemple quina opinió té davant la pregunta sobre l'ètica de la IA, i dona una resposta molt completa. Ara hi ha problemes perquè aquest programa ha revolucionat els treballs escolars.

També hi ha por, sobretot perquè passen coses. Respecte al ChatGPT, Itàlia ha estat el primer país del món que l'ha prohibit perquè no respecta la privadesa. Aquesta eina xoca frontalment amb la llei de protecció de dades, i per tant està sent investigada per l'Agència de Protecció de Dades d'Espanya i de Catalunya, que recomanen que no es faci servir. Eines com aquesta estan substituint els escriptors de guions nord-americans o es debat si la IA podria substituir els músics. També presenta altres

problemàtiques. Hi ha una eina que ajuda els jutges dels Estats Units a decidir quina pena s'imposa als delinqüents, i s'ha vist que els negres són jutjats i condemnats més injustament que els blancs. També hi ha errors de les eines de reconeixement facial. I quan es va utilitzar un algoritme per determinar quins candidats passaven la selectivitat i entraven a la universitat al Regne Unit, es va demostrar que discriminava els alumnes dels barris més deprimits socialment. Als Països Baixos un altre algoritme va detectar frau en unes ajudes que rebien les famílies immigrants, però es va equivocar, la qual cosa va provocar la dimissió del responsable del programa. Aquests errors serveixen per aprendre a reconèixer-los i estar atents.

La policia espanyola aplica un programa anomenat VioGen per determinar el grau de risc d'una dona que denuncia un episodi de violència de gènere.

A continuació vam mirar el documental *Res és el que sembla*, que explica el cas de Cambridge Analytica, que va fer un estudi sobre els comportaments de les persones a fi d'utilitzar-ho per canviar el vot electoral.

Quines solucions hi ha? La IA és molt útil i s'ha d'utilitzar correctament i evitar els errors que comet. S'estan aplicant dos algoritmes a les presons catalanes sobre el risc de reincidència dels presoners. D'altra banda, es va intentar introduir un programa de reconeixement facial en un institut de Badalona, però això xocava amb la llei de protecció de dades en referència als trets facials de les persones, perquè les dades les recollia una empresa privada i es desconeixia què en faria. Aquest programa el va prohibir l'Agència Catalana de Protecció de Dades. A Suècia es va donar un cas semblant. Les solucions passen per elaborar codis ètics governamentals. A Europa molt aviat tindrem una llei de la IA que regula-

rà els perills d'aquesta tecnologia. Alhora, molts científics han demanat aturar l'experimentació sobre la IA per no perdre'n el control, però ara per ara no s'està seguint aquesta pauta. Una altra solució que es proposa és un registre d'algoritmes per poder saber on són i amb quins criteris s'apliquen els que s'utilitzen en el dia a dia.

Tenim molts reptes, com ara saber si la IA és un sant o un dimoni, resoldre els biaixos de les dades que s'introdueixen a les bases de dades que alimentaran els algoritmes

o els problemes respecte al reconeixement facial. També la privadesa, l'explicabilitat, la seguretat dels sistemes intel·ligents, la transparència, el retiment de comptes, la petjada ecològica. Carme Torras, experta en informàtica, considera que caldria ensenyar aquesta tecnologia a les escoles des de ben petits per tal que es desenvolupin una sèrie de valors ètics. Perquè, tal com va dir Marie Curie, «no s'ha de tenir por de res, a la vida, només cal conèixer els fets».

Etiòpia. Per les terres de Nil Blau. Mites i llegendes de l'antiga Etiòpia

Toni Arbonès Petit

Periodista. Director i presentador del programa
El viatgers de la Gran Anaconda, de Catalunya Ràdio

Us parlaré de l'Etiòpia cristiana, l'Etiòpia del nord. Farem un viatge virtual. Etiòpia és un país ple de màgia que des de l'antiguitat ha fascinat les persones amb ganes de descoberta. Hi ha tota una varietat de paisatges: té uns boscos molt frondosos, volcans, llacs, desert. Cal destacar la falla del Rift, que guarda una de les troballes fòssils més importants del món. Allí és on es va trobar l'esquelet de l'homínid Lucy, predecessor de tots nosaltres, que va viure fa 3,5 milions d'anys. En temps més propers, va haver-hi el que es considera el primer imperi, el regne d'Aksum, on es creu que va viure la reina de Sabà. A Aksum també s'hi guarda l'Arca de l'Aliança; de fet, en cada monestir de la regió se'n conserva una rèplica.

El nostre viatge virtual arrenca al llac Tana. I és com entrar en un altre món. Etiòpia és l'únic país del món amb un sistema d'horaris propi: el temps del dia es divideix en dues franges horàries, una comença a les sis del matí i l'altra a les dotze de la nit. Així doncs, les sis del matí serien l'hora una, les set l'hora dues, etc. Sempre s'ha de preguntar si s'està parlant de l'hora etiòp o de l'hora europea. Una altra sorpresa és que el 7 de gener és el dia de Nadal per als etiòps, ja que són cristians ortodoxos. El seu any té tretze mesos de trenta dies i un mes de cinc o sis dies. I encara una altra sorpresa és que

en arribar a Etiòpia tens set anys menys, perquè ells es regeixen per un calendari basat en un antic calendari copte.

El viatge comença, doncs, al llac Tana, el més gran d'Etiòpia. Molt prop hi ha les fonts del Nil Blau. La gent és molt pobra i fa el possible per sobreviure. El 85% de la població es dedica a l'agricultura i la ramaderia, malgrat que hi ha una entrada molt forta d'empreses xineses per fer progressar el país. Se'l considera un dels països més heterogenis de l'Àfrica; hi viuen unes vuitanta ètnies i s'hi parlen unes vuitanta llengües i més de dos-cents dialectes. Es professa el cristianisme ortodox a la part nord i l'animisme al sud. Abans Etiòpia es deia Abissínia. Camí del Nil Blau ens trobem amb gent que viu molt precàriament i que sovint no tenen ni llum ni aigua corrent.

El Nil Blau, just després de néixer, s'enfila cap a Khartum. Les fonts van ser descobertes pel jesuïta espanyol Pedro Páez, però va ser l'escocès James Bruce qui se'n va endur la fama perquè les va saber situar. Al llac Tana hi ha més de trenta illes que acullen 35 monestirs. Els monestirs són rodons, com les cabanes d'aquesta zona. Per accedir-hi cal descalçar-se, i a l'interior hi ha diversos passadissos concèntrics i tota una sèrie de pintures en un mur interior que tanca el nucli del monestir, el *sancta sanctorum*, on només poden entrar els sacerdots i on es guarda una rèplica de l'Arca de l'Aliança. El cristianisme etiòp és un dels més antics del món. Aquesta fe cristiana va arribar gràcies a dos monjos siríacs; posteriorment, el cristianisme es va estendre gràcies a nou sants que van difondre la doctrina al segle v. A causa de les muntanyes, el cristianisme es va mantenir aïllat de la resta d'influències durant molt temps.

Ens dirigim a la ciutat de Gondar, que té un passat molt important. Es calcula que al segle XVII era la segona ciutat més gran del món. Té el cor farcit de castells. Fins a mitjans del segle XV els reis etiòps eren nòmades. Durant dos segles Gondar va ser la capital del regne, i estava situada en un enclavament de caravanes i envoltada de terres fèrtils prop del mar Roig. Al recinte de castells hi ha les tombes dels reis. Les fortalleses s'han restaurat i són Patrimoni de la Humanitat.

Etiòpia és l'únic estat africà que no ha tingut mai ocupacions colonials, si exceptuem dues ocupacions italianes, una al segle XIX i una al segle XX, totes dues fallides.

Seguint el viatge, arribem a Aksum. Al segle VI aC l'imperi d'aquesta regió va ser molt important, ja que dominava part d'Eritrea, Egipte i el Iemen. Del passat d'Aksum en queden esqueles de roca, sota les quals es veuen algunes de les tombes dels reis. També hi ha les ruïnes del palau de la reina de Sabà. Al museu de la ciutat

hi ha unes pintures on apareix l'enigmàtica reina i la visita que va fer al rei Salomó. De la trobada de tots dos va néixer el rei Menelik I, fundador del regne etiòp. Els etiòps creuen que són descendents dels reis de la dinastia salomònica. La llegenda explica que el rei Menelik va anar a visitar el seu pare i quan va tornar es va endur l'Arca de l'Aliança, per això creuen que l'Arca es troba a Etiòpia. Segons la tradició, és en una capella de la ciutat, custodiada dia i nit per un sacerdot. Aksum és a la regió del Tigre, a la frontera amb Eritrea, una regió amb múltiples conflictes bèl·lics.

Etiòpia pateix sequeres cícliques provocades per la manca d'infraestructures. Hi viuen uns 120 milions de persones, amb un índex de fecunditat molt alt, i molta gent viu en una gran precarietat.

Seguint el nostre viatge arribem a les muntanyes de Gheralta, un lloc extraordinari. Aquesta regió és atractiva perquè hi ha un munt de petites esglésies rupestres excavades en llocs quasi inaccessibles, on es guarden veritables joies, com ara manuscrits il·luminats. Alguns monestirs es van fer buidant la roca, i contenen pintures d'influència bizantina.

Ens dirigim a la regió del Danakil, una regió desèrtica. És considerat el punt més calent del planeta. Hi viu un poble de guerrers indòmits. A l'extrem nord del Danakil, hi ha el Dallol, en una zona amb grans llacs de sal i una àrea sulfurosa; és el territori d'on els habitants del Safar exporten rajoles de sal mitjançant caravanes de dromedaris. La depressió del Danakil s'enfonsa més de cent metres per sota del nivell del mar. Se la coneix com l'infern a la Terra.

Ens acostem a la darrera etapa del viatge, la ciutat de Lalibela, situada a 2.630 m d'altitud. És una ciutat monàstica, la segona ciutat santa d'Etiòpia, amb una dotzena d'esglésies excavades a terra, totes unides per passadissos; la més famosa és l'anomenada Casa de sant Jordi, patró d'Etiòpia, ex-

cavada en un forat de la roca, amb un interior molt auster. És un centre de pelegrinatge molt important. Els etiops creuen que hi ha la tomba d'Adam. L'any 1978 la UNESCO va declarar aquestes esglésies Patrimoni de la Humanitat. Una altra església és la dedicada a la mare de Déu, on s'observen els colors originals dels murs

Al llarg de la conferència, el ponent ens va ensenyar diverses fotografies del viatge virtual que fèiem, de diverses esglésies i monestirs, com el d'Abuna Aregawi, un dels més importants, amb un exemple d'arquitectura aksumita, i ens explicà la història de Haile Selassie, l'últim emperador d'Etiòpia, derrocat el 1974.

El futur del treball i la subsistència al segle XXI

Milagros Pérez Oliva

Periodista

En general soc una persona optimista que pensa que les coses poden canviar. Que si miro enrere com vivien els meus pares i els meus avis i després miro la realitat que tenim, penso que som molt afortunats. Som una generació que no ha viscut guerres, que ha pogut progressar; però, sí, tenim preocupacions. Penso que perquè les coses vagin bé ens falta un bon diagnòstic. I un dels temes que ara mateix està més en qüestió i en què es preveu que hi hagi més canvis és justament el paper del treball. No únicament com a activitat individual que ens permet guanyar-nos la vida, sinó com a element central del model productiu. El treball és, en realitat, un intercanvi; les habilitats, la força i la intel·ligència que podem aportar nosaltres a canvi d'una remuneració. En la nostra societat el treball és el principal factor de distribució de la renda, és l'instrument de què ens hem dotat per tenir un mitjà de subsistència. Afortunadament tenim un estat del benestar per a les persones que no poden inserir-se en el mercat de treball. Els que sí que paguen impostos poden sufragar els que no poden treballar. Això ens ha donat les dècades de més prosperitat material i d'altres menes: cultural, artística, etc. Perquè aquest sistema de distribució de la riquesa dona marge a poder participar en altres aspectes de la vida col·lectiva.

Però mitjançant el treball no només es crea riquesa, sinó que és la manera com la nostra societat organitza com participem en la vida social; les nostres relacions es fan a través de la feina, som partícips dels problemes i les solucions col·lectives a través del treball. I no tenir feina és el factor més important d'exclusió del món occidental. És molt més que una transacció per la subsistència. Amb la feina també ens realitzem com a persones; i per això a l'hora de triar-la, aconsellem als nostres fills que triïn la que els sigui satisfactòria.

El món del treball està sotmès a canvis molt importants. Dues imatges reflecteixen bé el tipus de canvis que estem vivint. Hem passat dels companys del metall o de la construcció, o de l'ensenyament, als companys de WhatsApp. No és el mateix tenir un grup d'una organització que tenir un grup de pares i mares de l'escola, d'avis... Aquest canvi indica una capacitat organitza-

tiva de la gent en funció del treball. El treball ja no articula la societat. L'altra imatge és una pancarta que portaven els estudiants que es van adherir a les manifestacions de les armilles grogues a França. I deia: «Volem viure com els nostres pares». Per tant, ara tenim una gent jove enquadrada en grups de WhatsApp que es manifesta dient que volen viure com els seus pares. Això vol dir que la percepció que tenen és que el seu present i el seu futur són pitjor que els dels seus pares, la qual cosa genera un malestar de fons, que no és només dels joves que se senten explotats o no reconeguts, sinó també dels seus pares; es té la sensació d'haver fracassat, de no poder garantir una seguretat vital.

Quins canvis reflecteixen aquestes dues imatges? Aquests canvis s'han vist agreujats en els darrers anys per tres crisis seguides. El problema és que a partir de la crisi del 2008 va aparèixer una nova realitat que ens va agafar per sorpresa. La gent que hem crescut amb la il·lustració i hem tingut la sort de viure en un país que ha tingut un progrés de tota mena extraordinari en els últims seixanta anys, una veritat que pensàvem que era inamovible se'ns ha trencat de cop, i és la idea que el progrés és una línia ascendent que sempre va amunt. Ho vam veure quan ens vam adonar que hi havia arquitectes a les cues per recollir aliments. És un símptoma del model organitzatiu i econòmic que s'ha desenvolupat les darreres dècades, en què les empreses ja no són familiars sinó que són grans multinacionals, i genera la idea que ningú està a recer. S'ha esfumat la idea que pots treballar en una empresa tota la vida; que el diari *El País* fes un ERO no s'ho esperava ningú. Les tempestes econòmiques que ens sacsegen no sempre són perquè les empreses vagin bé o no, sinó que són decisions estratègiques que moltes vegades es prenen en altres països. Tota aquesta crisi del 2008, que ens demostra que la seguretat no està garantida, ens genera una certa inquietud.

Sobre aquesta realitat econòmica ara s'hi afegeixen una sèrie de canvis estructurals molt profunds que tenen a veure amb la quarta revolució industrial, la digital. I aquesta sí que ens pot portar a situacions que no havíem imaginat. Tothom diu que el món de demà no s'assemblarà gens al d'ahir, ens ho diuen els sociòlegs que hi treballen. Tota revolució industrial comporta no només canvis en la manera de treballar i produir riquesa, sinó que d'aquests canvis se'n derivaran canvis socials i d'organització cívica molt profunds. Estem en ple debat sobre què passarà amb la digitalització, l'automatització, la intel·ligència artificial i la robòtica.

El treball ha adoptat diferents maneres al llarg de la història. La manera com la gent treballava va canviar molt poc entre la revolució agrícola i la revolució industrial. Bàsicament hi havia els artesans i els que treballaven la terra. Amb la revolució industrial es va produir un canvi molt important, va aparèixer el treball assalariat, va aparèixer la mecanització, l'automatització. L'obra pública va passar a ser amb mecanització.

En cent cinquanta anys s'han produït uns canvis extraordinaris no solament en la manera de treballar, sinó en les formes de vida que s'hi associen. Tenim una sèrie d'eines extraordinàries. Tots els analistes diuen que aquesta acceleració dels últims anys serà una tortuga en relació amb la velocitat de llebre a què s'arribarà. Consideren que en els últims cinquanta anys s'ha produït més coneixement que en tota la història de la humanitat, i que gràcies a internet i les xarxes estem aconseguint el saber en xarxa. En aquests moments la persona més sàvia, més experta en la seva especialitat, no pot abastar ni dues setmanes del coneixement que es produeix. Per tant, anem a un model de coneixement totalment diferent. Hem de preveure que en altres disciplines també es produiran els extraordinaris avenços

que hem vist en biologia, com per exemple que una dona gran pugui tenir un fill o que un nen tingui tres pares, amb els problemes ètics que això comporta.

Passem a la part d'una nova fase d'acceleració. En la primera fase de la industrialització, la gent treballava fins a seixanta hores, i es treballava fins que se'n tenien forces; molts no arribaven als 65 anys. Ara treballlem quaranta hores, a vegades trenta-cinc, i estem en una fase de transformació molt important. El 1930 l'economista Keynes, en una conferència a Madrid sobre com evolucionaria l'economia cent anys després, va dir que, gràcies a l'increment de la productivitat, l'ingrés per càpita creixeria entre quatre i vint vegades respecte al 1930, cosa que s'ha complert. Però també va dir que, gràcies a aquest increment de productivitat, la creació de riquesa permetria que n'hi hagués prou per viure fent una jornada laboral de quinze hores a la setmana. Per què no s'ha complert aquesta predicció? Perquè depèn del sector de la distribució. Això no s'ha complert en molts sectors, però la gent que té la sort de treballar en certes feines ja no treballen tantes hores, a diferència dels que estan en el mercat de l'economia productiva, que cada vegada treballen més hores. Però el que també ha passat és que hi ha gent que no treballa gens o únicament a temps parcial, o amb un contracte d'obra i servei. L'economia ha crescut, la riquesa ha crescut, però no l'hem repartit bé a través del treball. Necessitem treballar més perquè el sistema ha fet que necessitem més i vulguem cada vegada més coses. En comptes de repartir el treball, preferim consumir més i tenir un atur, una estructura que no depèn de la voluntat de la gent ni de les polítiques públiques, sinó de l'evolució de l'economia en general.

A més, hem repartit la vida d'una manera poc eficient. L'hem repartit en tres terços: fins als trenta toca formar-se intensivament, i l'angoixa de molts joves radica que

si no es formen bé, no arribaran a aconseguir una bona feina. Dels trenta als seixanta, afanya't perquè el que no guanyis ara no ho aconseguiràs. Això vol dir que s'ha d'optimitzar el que facis en el mercat laboral i d'això dependrà la riquesa que tindràs. I el tercer terç és ja... redundant. No ens volen per treballar, no importa que mentalment estiguem molt bé, que estiguem en el moment màxim d'experiència laboral i que hàgim aportat valor afegit a l'empresa on hem treballat; el sistema fa que a partir dels cinquanta o seixanta les empreses es desprenquin dels treballadors.

De manera que ara estem en un nou sistema en què l'atur és el principal factor d'exclusió social; tenir feina no és garantia de deixar de ser pobre, és més, tenim treball altament qualificat remunerat com a pobre. Ja no parlem d'època de canvis ni d'un canvi d'època, parlem d'una cosa més profunda; com diu un sociòleg alemany, vivim en un món en què a través de la revolució digital i tecnològica, amb canvis a escala global, estem en temps de metamorfosi. Aquest tipus de canvi implica que no hi ha una direcció, i les transformacions que es produeixen són conseqüència de la interacció i les sinergies que s'estableixen a partir dels canvis que s'han fet. Il·lustrem-ho amb dos canvis: és evident que els primers metges que van introduir la fertilitat *in vitro* no buscaven res més que pal·liar el fenomen de la infertilitat, però com a conseqüència s'han produït fets com que una dona, després de la menopausa, pugui engendrar el fill de la seva filla. O els pioners que van fer les primeres prospeccions petrolíferes, que buscaven una font d'energia diferent que va resultar tan potent que va canviar el món, no s'imaginaven que això implicaria una greu alteració de l'ecosistema de la Terra. Ara hi ha un debat molt important en què es planteja si cal fer les coses d'una altra manera, o bé si la crisi ens farà modificar com fem les coses. O renunciem al malba-

ratament de recursos o bé la crisi ens farà replantejar l'economia.

Com afecta la revolució que ve ara? Quan he parlat amb els més grans experts de la intel·ligència artificial, em diuen que molts dels que estan desenvolupant no saben ben bé com opera. Això és preocupant, perquè fa por que el conjunt s'estigui descontrolant. Independentment de com evolucioni, és evident que afectarà el món del treball. Hi ha estudis més optimistes i d'altres que ho són menys. Alguns diuen que el 43% de les feines estan en perill de desaparèixer a causa de la introducció de la IA. Hi ha un estudi de l'OCDE que diu que en el cas d'Espanya aquesta destrucció serà d'un 22%, però també es crearan nous llocs de treball. I si no se'n creen tants com se'n destrueixen? Com que la robòtica i la IA crearan més riquesa, hauríem de ser capaços de posar-la al servei de la gent. I com ho farem? Les feines seran molt més tecnològiques i requeriran molta més preparació, de manera que hi haurà un període de formació fins als vint o vint-i-tres anys i a partir de llavors caldrà seguir una formació continuada. Per tant, haurem de generar nuclis de formació vinculats a les empreses. Les administracions públiques hauran de plantejar-se que la gent que quedarà desplaçada per aquesta digitalització de l'economia no quedi aturada. Com va passar en les revolucions anteriors, aquest canvi modificarà les formes de vida. El nou paradigma educatiu haurà de ser aprendre, però no coses i coneixements, sinó aprendre a aprendre. Un altre aspecte important que ens afecta és la mobilitat. Les generacions anteriors amb prou feines es movien del seu lloc de residència. Els fills de molts de nosaltres hauran de canviar de continent moltes vegades; és més, no només canviaran d'empresa, sinó que fins i tot de professió al llarg de la vida.

Hem vist com es deslocalitzaven les empreses. Això és un canvi molt important. Aquesta deslocalització ha implicat també

un increment dels processos tecnològics en aquells llocs, com pot ser la Xina. L'altre gran fenomen del nostre temps són les externalitzacions massives. Així com abans teníem empreses que per fer un producte determinat controlaven tot el procés, ara tenim una sèrie d'empreses vinculades en un contracte *just in time* per poder fabricar el producte. Això és un sistema molt vulnerable, i s'ha fet per externalitzar les càrregues socials. Moltes empreses han acomiadat els pares per contractar els fills com a falsos autònoms, de manera que la protecció social la paguen els treballadors. També tenim el canvi que representa Amazon respecte al sistema de comerç tradicional. Tots aquests canvis venen acompanyats de canvis culturals. Res no canvia si alhora no té un sistema de justificació i legitimació social. Aquests canvis porten una ideologia i veiem com es va interioritzant en els joves, que volen ser patrons de si mateixos; s'han cregut el mite de l'emprenedor. Òbviament, els joves han de ser atrevits i arriscar-se, però anem amb compte amb com donem el missatge, perquè no tothom vol arriscar-se, n'hi ha molts que volen feines reglades, o que tenen certes dificultats, com crisis d'ansietat, autismes, etc. No tothom està en condicions d'exercir aquesta cultura de l'emprenedor. Per tant, aquesta ideologia és molt perillosa perquè fa recaure en l'individu la responsabilitat d'un fracàs gairebé anunciat en un percentatge molt elevat de casos. Aquest tipus de cultura no fa valer la feina d'aquells que treballen bé en una organització. Hi ha una altra derivada, la cultura de l'organització, que és aquella en què si trobes el *pelotazo* triomfaràs. Hem d'estar molt alerta. És aquell model basat en l'individualisme, en què es valora poder organitzar-se com vols, i per a molts és una trampa perquè acaben treballant seixanta hores a la setmana per la meitat del sou. La patologia laboral serà l'ansietat, la salut mental.

Qui millor ha definit el temps que vivim és el filòsof coreà Byung-Chul Han, que diu que estem passant de la societat disciplinària a la societat del rendiment, aquella en què un deixa de formar part de la societat per ser un àtom lliure d'aquest engranatge, la vida autònoma, la vida individualista, la vida de l'autoocupació, que en molts casos és l'esclavatge perpetu. Tinc una frase al meu despatx que representa molt bé aquesta idea: «Mai no tindràs una segona oportunitat de causar una primera impressió favorable». I el filòsof Bauman diu: «El procés s'ha convertit en una cosa semblant a un persistent joc de cadires en el qual un moment de distracció pot comportar una derrota irreversible i una exclusió inapel·lable. En comptes de grans expectatives i somnis agradables, per a alguns el progrés evoca un insomni ple de malsons en els quals un somia que es queda enrere, que perd el tren, que cau per la finestra d'un cotxe que

va a tota velocitat i que no deixa d'accelerar. Incapaços de controlar la direcció i la velocitat del cotxe, ens dediquem a esbrinar els set signes del càncer i la depressió, a exorcitzar els fantasmes de la hipertensió arterial i els nivells alts de colesterol, l'estrès, l'obesitat, però ho fem de manera compulsiva, molt poc saludable, i ens entreguem a la compra compulsiva de salut en l'etiqueta dels productes que consumim. No només del comerç d'armes viu la indústria, sinó que també treu beneficis del comerç de la salut».

Tenim un sistema que podrà produir més que mai i que podria tenir un creixement que doni per a tothom. Hem de decidir com es distribueix i com ho repartirem, si distribuint la feina o en forma d'una renda mínima perquè la població tingui els mínims vitals. És un debat que estarà viu en els propers anys. ~

Espais enllà. Els clàssics de la literatura catalana en un clic

Espectacle produït per Espais Escrits

Creat i interpretat per

Gemma Sangerman,

actriu i professora de l'Institut del Teatre

Un espectacle poètic en què una dona emprèn un viatge a través de textos que descriuen espais de la geografia dels Països Catalans i de més enllà. Espais reals, interiors o imaginaris. L'actriu va utilitzar com a suport el Mapa Literari Català, una eina que uneix literatura i paisatge i ens acostava més d'un miler i mig d'espais literaris creats a partir de la mirada i de l'univers creatiu dels nostres grans autors. Per a aquesta ocasió també s'hi van incorporar textos de Fèlix Cucurull, Salvador Espriu i Ferran de Pol. ∞

Altres activitats

Sortides

ITINERARIS D'ART

Dijous 27 d'octubre de 2022

Dones amb empenta a la Barcelona medieval. Itinerari per Ciutat Vella i el Raval

Participants: 35

Primer punt: Plaça del Rei. Ens parlen de:

- **Estefania de Cardós i Mur:** provenia d'una família noble, va ser educada (cosa estranya per l'època, perquè les dones no acostumaven a tenir accés a la cultura) i, en veure que les dones de la seva cort no sabien llegir ni tenien cap coneixement, es va dedicar a instruir-les.
- **Isabel de Solsona:** es casa amb Genís de Solsona, molt més gran que ella. Quan el 1445 mor el marit, com que el seu fill era menor d'edat, ella va poder regentar el negoci de productes per fer midó.

Ens van explicar que una dona vídua tenia un gran problema per subsistir perquè només podia disposar del seu dot aportat al matrimoni, no tenia dret a heretar. La solució més recurrent era casar-se de nou, encara millor si era amb algú de la família del primer marit.

També ens van comentar que abans del 1351 el dot al matrimoni l'aportava l'home (semblant a una compra); en canvi, a partir d'aquell any van haver de ser les dones les que feien l'aportació (ja que es considerava la dona com una càrrega).

Segon punt: Plaça de l'Àngel, situada a la cruïlla del carrer Tapineria i la Baixada de la Llibreteria, anomenada anteriorment Baixada de la Presó i, en època medieval, de les Espècies. Ens expliquen que a les dones només els era per-

mès dedicar-se a teixir, a filar i a fer pa. Abans del s. XIV les dones podien regentar tallers tèxtils i participar en el gremi, però quan els homes van veure que elles anaven adquirint més poder econòmic, els van anar limitant la participació en el negoci de la llana (més cara) i, més tard, en el de tots els altres materials, de manera que podien treballar però no regentar els tallers. En aquest punt ens parlen de la revolta de les dones que estaven a la presó perquè eren obligades a filar moltes hores en benefici del carceller. El jutge els va donar la raó.

Tercer punt: Palau Recasens. Ens parlen de:

- **Caterina Llull:** va enviudar molt jove, però com que era molt decidida i havia col·laborat amb el seu marit en els negocis de comerç de blat amb Sicília i també d'esclaus, va continuar portant el negoci.
- **Hipòlita de Roís:** es va casar amb un home de 60 anys del llinatge Recasens. Al cap de tres anys enviudà estant embarassada d'una nena. Va poder heretar amb la condició que es tornés a casar amb un Recasens i la filla també quan tingués l'edat.
- **Esteveta Manlleu:** denuncia el marit perquè no li dona prou per mantenir-se ella, els fills, l'esclava i el fill de l'esclava. El judici va donar-li la raó (però a ell només el va obligar al pagament d'un any!).

Amb tot això es dedueix que aquestes dones tenien habilitats matemàtiques per portar els negocis o calcular les quantitats per a la manutenció.

Quart punt: Plaça de Sant Just, al peu de la font. Ens parlen dels espais d'oci i socialització de les dones. A les ciutats eren les fonts, els safarejos i els mercats (en aquest últim espai, si eren venedores, s'establia una competència que no afavoria les bones relacions entre elles). En l'ambient rural s'hi afegien el bosc, on anaven a cercar llenya i altres productes, el molí i els pous. D'això se'n desprèn que a ciutat les dones estaven més controlades que en un espai rural.

Cinquè punt: Carrer de la Ciutat. Seu del Consell de Cent. El lloc havia estat anomenat Casa de la Ciutat. Aquí ens expliquen que l'any 1200,

més o menys, un de cada deu habitants de la ciutat eren esclaus, sobretot esclaves. La condició d'esclau era hereditari. Ens parlen de:

- **L'esclava Maria.** Aquesta dona posa un plet al seu antic amo i demostra que havia obtingut la llibertat. En el judici li donen la raó, però l'amo agafa la seva filla Constança i l'embarca a la força per vendre-la a València. Es veu que la noia va cridar tant durant la travessa que es van apiadar d'ella i la van desembarcar a Sitges perquè pogués demanar protecció a les autoritats. Llàstima que no en coneixem el desenllaç.

Els esclaus van ajudar a mantenir l'economia en les èpoques posteriors a les pestes.

Sisè punt: Sant Ramon del Call. En els segles xiv i xv el 10% de la població de Catalunya eren jueus, especialment concentrats a les ciutats i obligats a viure en calls. Sempre eren menystinguts per l'acumulació de riquesa, de la qual no eren partícips els ciutadans ni els nobles, molts dels quals estaven endeutats pels préstecs que els jueus els havien fet. La medicina jueva estava molt desenvolupada en aquesta època, especialment les dones especialitzades en ginecologia; el seu saber era transmès de mares a filles, en totes les corts acostumava a haver-n'hi. Aquí ens parlen de Bonanada, llevadora d'Elionor de Sicília. Va ser acusada de bruixeria pel fill d'Elionor, a qui havia ajudat a néixer. Sort que la mare hi va intercedir. Però

d'altres no van tenir la mateixa sort, la Inquisició va fer estralls. A més, a final de l'època medieval calia tenir un títol per exercir la medicina i les dones no tenien accés als estudis, tot i que alguns nobles havien donat titulacions honorífiques. Ens ensenyen una làmina molt il·lustrativa del tema on es veu:

metgessa jueva - àngel que l'aparta -
metge oficial - malalt

En aquesta època les dones estan molt criminalitzades per l'Església per por que a través de la sexualitat exercissin un domini sobre els homes.

Setè punt: Pla de la Boqueria. Està documentat que l'any 1300 a la ciutat hi havia tres bordells, i era obligat que s'instal·lessin fora ciutat. Eren considerats «necessaris» per evitar mals menors i eren controlats per membres del Consell de Cent. Ens parlen de:

- **Eulàlia:** acusada d'exercir la prostitució de forma lliure, és obligada a pagar els impostos pendants i a canviar de domicili (no s'hi va molestar gaire, va canviar de carrer!). Ens donen una altra dada: alcavotes 10-12%, alcavots 80%.

Vuitè punt: Antic Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. Pel darrere hi ha el carrer Egipcí-aques, i ens expliquen el perquè del nom: conten que una dona anomenada Maria es dedicava a la prostitució per poder viatjar. Un dia va sen-

tir una força estranya que li impedia entrar en una església i va tenir la visió d'un àngel que li va suggerir anar al desert per fer penitència durant 50 anys. Suposadament no els va poder complir, però l'àngel li va assegurar l'entrada al Cel. L'any 1409 es fundà un centre sota l'advocació de santa Maria Egipcíaca amb la finalitat de reformar prostitutes però també d'acollir dones soles, òrfenes, maltractades, adúlteres, dones que tenien un comportament no acceptat a l'època... Podem pensar quantes dones hi van ser ingressades per la força i d'una manera arbitrària. També hi havia altres institucions amb el mateix objectiu. La imatge de la dona era que havia estat concebuda com a ésser procreador, mà d'obra i enclaustrada a casa seva (segurament casa del marit).

Totes les dades han estat recollides amb gran dificultat per part dels historiadors perquè la dona era *invisible*, però ha estat possible gràcies a llargues consultes de documents notariais i resolucions de judicis.

En molts punts ens van mostrar làmines de reproduccions antigues que il·lustraven les explicacions.

Acabem la visita amb una última idea sorprenent: tot aquest sistema de valors i de teixit social va ser la base del funcionament del capitalisme.

Crònica de Mercè Martínez
Sòcia núm. 500

Matí del dimecres 18 de gener de 2023

Visita guiada al Recinte de l'Escola Industrial de Barcelona

A càrrec de Joan Miquel Llodrà

Participants: 28

L'Escola Industrial (antiga Fàbrica Batlló) és un conjunt d'edificis que ocupa quatre illes entre els carrers Comte d'Urgell, París, Viladomat i Rosselló. Aquest conjunt, que va ser reconvertit a començament del segle xx en l'Escola Industrial, depèn íntegrament de la Diputació de Barcelona. Té l'origen en la gran fàbrica de filatures de cotó creada pels germans Batlló i Barrera, una família d'empresaris olotins del tèxtil que van treballar a Barcelona a la primera meitat del segle xix.

Al conjunt hi ha edificis de diverses cronologies i variacions tipològiques que es corresponen amb dues grans fases constructives: la més antiga amb projecte de Rafael Guastavino i Moreno entre el 1868 i el 1870 i la segona cap al 1927, obra de Joan Rubió i Bellvé. De la primera època hi ha catalogat l'anomenat Edifici del Rellotge (en origen edifici dels telers), i de la segona, el cos central d'entrada, l'Escola d'Arts i Oficis i la Residència d'estudiants amb capella. Aquests dos espais no els vam poder visitar perquè estan en obres.

Fou curiosa la visita a la gran xemeneia del recinte.

Una passejada per tot el recinte ens va permetre veure aquesta illa en mig de l'Eixample reconvertida en un gran espai d'educació i cultura en el decurs de la seva història.

Per acabar, ens mostraren l'arxiu on es conserva una part de la documentació que generen els diferents equipaments a l'espera que siguin dipositats definitivament a l'Arxiu General de la Diputació de Barcelona, que s'encarrega de preservar, conservar i posar a l'abast de tothom el patrimoni documental i bibliogràfic de la institució.

Tarda del dimecres 18 de gener de 2023

Visita guiada a l'exposició «Toquem fusta! Disseny, fusta i sostenibilitat» al Museu del Disseny

A càrrec de Pilar Vélez

Participants: 28

Visita guiada a l'exposició temporal del Museu del Disseny de Barcelona «**Toquem fusta! Disseny, fusta i sostenibilitat**», comissariada per Pilar Vélez i Martí Boada.

Aquesta exposició, centrada en la fusta com a material clau al servei de l'evolució cultural humana, presenta una àmplia visió històrica que porta fins a l'actualitat i dedica un gran àmbit a les aplicacions actuals de la fusta (disseny aplicat a la construcció, automòbils, aeronàutica, tèxtils, acústica, salut, energia,...).

L'exposició està plantejada des de l'òptica del disseny, fixa l'atenció en els objectes de fusta

que al llarg del temps han significat un punt d'inflexió en la vida humana fins a arribar al segle XXI.

En les darreres dècades, després d'una etapa de substitució de la fusta per altres materials en diversos terrenys, s'està recuperant i es potencia el disseny i l'arquitectura en fusta com a eina clau per poder mantenir la qualitat de vida del planeta i aturar la crisi mediambiental actual. Tota la mostra està basada en pro de la sostenibilitat.

El dinar fou al mateix recinte del Museu

Divendres 10 de febrer de 2023

Visita guiada a l'exposició «Paul Klee i els secrets de la natura» a la Fundació Joan Miró de Barcelona

Participants: 25

Paul Klee va ser un pintor que va néixer i morir a Suïssa (Münchenbuchsee, 1879 – Muralto, 1940). Va formar part dels moviments de l'avantguarda europea que han definit el cànon de l'art modern. Una de les vies que va seguir per articular la singularitat de la seva obra va ser l'observació i l'estudi dels fenòmens naturals.

Klee pertanyia a la cultura humanista de tradició germànica, tant pel que fa al pensament i a la literatura com pel que fa a l'art. Per això, l'empremta de Goethe, autor del llibre *La metamorfosi de les plantes* i *Teoria dels colors*, va ser cabdal per a l'artista i és la clau per entendre la seva relació amb la natura.

L'exposició es desplega en apartats que proposen un itinerari cronològic per la visió de la natura de Klee. En el primer àmbit, dedicat als anys de formació, vam veure que la seva curiositat per la forma i l'expressió artística el van portar a estudiar minuciosament el seu entorn més immediat. Vam poder contemplar dibuixos primerencs, produïts entre 1883 i 1911.

L'interès de Paul Klee per descobrir les dinàmiques naturals va anar desenvolupant-se

posteriorment, en els anys que van transcórrer des de la Primera Guerra Mundial fins a la seva arribada a la Bauhaus com a professor. La natura com a enigma i evasió (1912-1920) és el títol del segon àmbit, on es reuneixen olis, aquarel·les i dibuixos en què la contemplació de la natura es va convertir en un instrument amb el qual sobreviu els difícils moments que li va tocar viure.

L'anàlisi dels fenòmens naturals (1921-1931), la tercera secció, presenta unes setanta peces entre obres, materials pedagògics i col·leccions d'objectes naturals, com herbaris i closques marines, que li van servir de camp d'estudi.

La mostra es complementa amb treballs d'altres artistes que també van investigar aspectes de la natura, a més d'un recull de treballs de dones artistes coetànies que no van rebre l'atenció ni el tracte que mereixien.

L'exposició consta de pintures, dibuixos, documentació i objectes naturals procedents principalment dels fons del Zentrum Paul Klee de Berna.

Dijous 16 de febrer de 2023

**Visita guiada a l'exposició «Feliu Elias: la realitat com a obsessió»
al Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC)**

Participants: 24

Feliu Elias (Barcelona, 1878-1948) fou pintor, humorista satíric i un implacable crític d'art. La mostra presenta les seves obres amb les signatures de Feliu Elias com a pintor, APA per a les caricatures i Joan Sacs per a les seves polèmiques crítiques.

Com a pintor va ser autodidacte. Feia una pintura silenciosa i penetrant, aferrada a un realisme objectiu que cercava la perfecció i la contenció de l'emoció. Combinava el retrat i la natura morta i situava al mateix pla el que és animat i inanimat.

Sota el pseudònim d'APA s'amaga el Feliu Elias més esquerrà, republicà i anticlerical.

Com a Joan Sacs, l'exposició permet recórrer les tensions entre els realismes i les avantguard-

des. Coneix l'impressionisme i s'apropa a un art que explora noves visions de la realitat; tot i això, reclama un retorn a la tradició i a l'Escola de Belles Arts.

Feliu Elias és el pare d'Elvira Elias, il·lustradora que residí a Arenys de Mar fins que hi va morir l'any 2016. La dibuixant feu una donació d'algunes de les seves serigrafies i dibuixos a la vila i són custodiats en un fons especial al Museu d'Arenys de Mar. El 2007 l'Ajuntament li va organitzar un homenatge per celebrar els seus 90 anys.

L'Aula ha organitzat una conferència sobre Elvira Elias el 7 de març que anirà a càrrec de Joan Miquel Llodrà.

Dijous 16 de març de 2023

**Visita guiada al Museu d'Arenys.
Fons Carmen Tórtola Valencia**

**A càrrec de Neus Ribas, directora
del Museu d'Arenys**

Participants: 10

Visita molt interessant que ens va apropar al personatge de la gran ballarina Carmen Tórtola Valencia (1882-1955) i la seva col·lecció de puntes.

A la visita vam veure la col·lecció de puntes que la ballarina va reunir al llarg dels anys i que va ser adquirida pel Col·legi de l'Art Major de la Seda, que la va dipositar al Museu d'Arenys de Mar el 1992. Es tracta d'un conjunt de més de 200 peces de puntes de diferents estils que la ballarina va col·leccionar però també utilitzar en les seves coreografies.

Carmen Tórtola Valencia va revolucionar l'art de la dansa a Espanya amb coreografies que s'allunyaven del classicisme i seguien els innovadors models d'altres ballarines revolucionàries, com ara Isadora Duncan. Per aquest motiu i per l'exotisme de la seva indumentària, l'artista arrossegava una certa atenció mediàtica i en les seves actuacions a ateneus i teatres despertava un gran interès entre la intel·lectualitat de l'època: Ramón del Valle-Inclán, Rubén Darío o Salvador Dalí es trobaven entre els seus admiradors.

Dona carismàtica i intel·ligent, Tórtola Valencia va saber treure partit de la seva imatge fins a convertir-se en la model de la línia de perfums i sabons «La Maja» de l'empresa Myrurgia.

Divendres 28 d'abril de 2023

**Visita guiada a Torre Bellesguard
i al monestir de Santa Maria
de Valldonzella. Barcelona**

Participants: 31

Torre Bellesguard d'Antoni Gaudí, 1900-1909

La Casa Figueras, més coneguda com a Torre Bellesguard, es troba als peus de la serra de Collserola, a Barcelona, al barri que va ser l'antic municipi de Sant Gervasi de Cassoles, des del 1897 agregat a Barcelona.

En el terreny on es va construir la casa va haver-hi, en època medieval, un castell erigit per Martí I l'Humà, l'últim rei d'Aragó pertanyent al Casal de Barcelona. Va ser aquest monarca qui va batejar el lloc com a Bellesguard per la magnífica panoràmica que hi ha del pla de Barcelona.

D'aquest antic castell subsistien unes restes de muralla i dues torres mig enderrocades que Gaudí va integrar en el projecte de la casa. Amb aquesta inspiració, l'arquitecte va dissenyar un conjunt que recorda un castell medieval i que destaca per la gran verticalitat i les solucions pròximes a l'arquitectura gòtica, encara que amb un fort segell personal, com és característic en totes les seves obres.

Aquesta obra pertany al període neogòtic en què l'arquitecte es va inspirar sobretot en l'art gòtic medieval, el qual assumeix de manera lliure i personal, intentant millorar les solucions estructurals. En aquella el neogòtic va ser un dels estils historicistes de més èxit.

Monestir de Santa Maria de Valldonzella

Es tracta d'un monestir de monges de l'orde del Cister sota el guiatge de la regla de sant Benet situat al peu de la muntanya del Tibidabo.

Al llarg dels segles, per diversos motius, la comunitat ha estat itinerant; s'ha hagut de traslladar en quatre ocasions, sempre a la vora de Barcelona.

L'edifici actual és obra de l'arquitecte Bernardí Martorell i Puig (1877-1937) i és d'estil modernista neogòtic.

L'església és de planta de creu llatina, d'una sola nau i coberta amb voltes ogivals nervades.

El claustre està proveït d'unes arcades que combinen el maó vist a les columnes amb pedra artificial a la base.

Cal destacar la Mare de Déu del Cor (s. XIV).

La comunitat actual elabora dolços, que posa a la venda, així com productes de l'hort.

Hi ha hostatgeria i fan treballs d'enquadernació.

Dijous 11 de maig de 2023

Visita guiada a l'exposició «Jaume Plensa. Poesia del silenci» a la Pedrera. Barcelona

Participants: 36

Jaume Plensa. Poesia del silenci

Una exposició única per descobrir el Plensa més íntim i desconegut. Es mostra per primera vegada la influència que ha tingut la literatura, el llenguatge i l'alfabet en la seva obra.

Jaume Plensa (Barcelona, 1955) és un dels escultors més reconeguts internacionalment dins el panorama de l'escultura contemporània. El seu treball actual se centra en la figura humana, on conflueixen dos vectors essencials: la matèria i la paraula.

L'exposició a la Pedrera, que abasta la seva producció des del 1990 fins avui, destaca alguns aspectes clau de l'obra de Plensa com a escultor i s'articula a l'entorn de les relacions entre l'univers creatiu de l'artista i la lletra com a element constitutiu de la seva obra.

Aquesta relació de Plensa amb la literatura, i especialment amb la poesia, és el fil conductor de la mostra, en la qual també són presents altres temàtiques recurrents en la seva trajectòria, com el silenci, el somni, la música i la família.

Per a l'artista cada lletra té una bellesa única, però totes juntes són una mostra de la diversitat del món i de la convivència entre diferents cultures. Tal com explica, una lletra no sembla res, és una cosa humil, però unida a d'altres formen paraules, i les paraules formen textos, i els textos, pensament.

Visita lliure a la Pedrera: apartament modernista, golfes i terrat

La Casa Milà, també coneguda com la Pedrera, és un edifici modernista que es troba al passeig de Gràcia de Barcelona. Va ser la darrera obra civil dissenyada per Antoni Gaudí i fou construïda entre els anys 1906 i 1912.

Va ser un encàrrec de l'empresari Pere Milà i Camps i de la seva dona, Roser Segimon i Artells. En el seu moment fou molt polèmica a causa de les agosarades formes ondulades de la façana de pedra i els ferros forjats retorts que en decoren les balconades i finestres, dissenyats en gran part per Josep Maria Jujol.

Arquitectònicament, és considerada una obra innovadora, ja que té una estructura de columnes i plantes lliures de murs de càrrega.

L'any 1984 fou declarada Bé Cultural del Patrimoni Mundial per la UNESCO pel seu valor universal excepcional. Des de l'any 2013 és la seu de la Fundació Catalunya-La Pedrera, que gestiona les diverses exposicions i activitats que s'hi fan i les visites a l'edifici.

A l'apartament es pot veure el mobiliari i les estances pròpies de la societat benestant de l'època. A les golfes s'ubicaven els safareigs en una estança diàfana sota una coberta en volta catalana. El terrat esglaonat de la Pedrera, batejat «el jardí dels guerrers» pel poeta Pere Gimferrer per l'aspecte de les xemeneies que semblen protegir els badalots, ha experimentat una restauració radical en què s'han eliminat les xemeneies afegides en intervencions posteriors a Gaudí. La restauració ha tornat l'esplendor a les xemeneies i els badalots revestits amb fragments de marbre i trencadís de rajoles de València.

SORTIDES TRIMESTRALS

Tot el dimecres 16 de novembre de 2022

Sortida Trimestral a la Garrotxa

**Visita guiada a l'Espai Cràter
i passejada per la Fageda d'en Jordà**

Participants: 35

Espai Cràter

Ens va permetre aprendre sobre volcans des de l'interior d'un volcà, el Puig del Roser. Una experiència única pensada per a totes les edats.

L'edifici està semisoterrat i la seva estructura representa una escletxa a terra.

Una mostra totalment interactiva, amb audiovisuals, experiències immersives, realitat virtual, ludificació i videomapatge.

Fageda d'en Jordà

Passejada amb un mitjà de transport autèntic de temps antics: carruatges tirats per cavalls perxerons.

Una visita indispensable si es passa per la Garrotxa, ja que la Fageda d'en Jordà és l'única a la península Ibèrica que ha crescut sobre la lava volcànica.

Un passeig que, tal com diu el poema de Joan Maragall, realment «t'agafarà un dolç oblit de tot el món».

Foto de grup a la Fageda d'en Jordà.

Tot el divendres 24 de març de 2023

Sortida Trimestral al Monestir de Poblet i la cova de l'Espluga de Francolí

Visita guiada

Participants: 34

Vam visitar el Reial Monestir de Santa Maria de Poblet, un monestir de l'orde del Cister fundat l'any 1150. Està situat al peu de les muntanyes de Prades, a la comarca de la Conca de Barberà. Poblet constitueix un impressionant conjunt arquitectònic i es pot comptar entre els conjunts monàstics més importants d'Europa; és, de fet, el conjunt monàstic habitat més gran del continent europeu. Des de l'edat mitjana és un important referent simbòlic dels països de l'antiga Corona d'Aragó. El 1991 va ser declarat Patrimoni de la Humanitat per la UNESCO.

Cova de l'Espluga de Francolí

Situada dins del municipi de l'Espluga de Francolí, s'hi amaga tot un món desconegut de roques, conglomerats i estances subterrànies on antigament vivia la gent. Són de les més llargues del món d'aquestes característiques. A l'interior hi ha un museu dedicat a explicar l'empremta dels humans des de la prehistòria fins avui i la formació geològica de la cavitat. La temperatura dins la cova sempre és la mateixa, entre 14 i 16 °C.

*Sortida molt interessant i molt ben avaluada
pels participants segons l'enquesta realitzada
a la tornada.*

Tot el dijous 1 de juny de 2023

Sortida Trimestral al Parc dels Aiguamolls de l'Empordà i Castelló d'Empúries (Alt Empordà)

Visita guiada

Participants: 34

Entre flamencs i camesllargues: tastet ornitològic als Aiguamolls de l'Empordà

Un matí calorós primer de juny ens aplegàvem al «Calisay» per fer cap als Aiguamolls de l'Empordà amb una bona colla de l'Aula d'Extensió Universitària d'Arenys de Mar. Val a dir que sempre em provoca una goig i una il·lusió especials mostrar i explicar la riquesa natural del PN dels Aiguamolls de l'Empordà perquè fou el primer lloc on vaig treballar just acabada la carrera universitària, perquè hi he gaudit molt, tant amb amics i col·legues com amb clients d'arreu del món com, finalment, perquè els Aiguamolls són, de per si, un símbol d'èxit de la lluita ecologista a Catalunya: unes terres on s'hi projectava una marina per a desenes de milers de persones van ser salvades del ciment gràcies a la lluita incessant d'uns joves audaçs i determinats i, és clar, al context del moment, el canvi del règim franquista al model polític actual. Els Aiguamolls, doncs, estan lligats inextricablement tant al meu recorregut professional, com al vivencial o sentimental. Com que el grup era prou nombrós i només teníem un matí llarg per davant, el vam haver de partir en dos: mentre uns visitaven la vila comtal de Castelló d'Empúries els altres gaudíem amb el paisatge i els ocells que es veuen i se senten a pertot en aquest tresor natural. El dubte, però, era servit: amb un parell d'horetes mal comptades per visitar el Parc quins hàbitats escollíem de tota la seva geografia extensa i diversa? No és sobrer recordar que els Aiguamolls són una tapís d'hàbitats: les «llaunes» o llacunes salabroses litorals, els estanys i recs d'aigua dolça, les closques per a les pastures, les dunes de les platges, els camps de regadiu i, finalment, els «aspres», brolles i camps de sequer allà on la plana deixa de ser-ho i s'enfila de forma abrupta cap a la Serra de Roda. Lògicament, no els podíem pas visitar tots en tan sols dues horetes i, per això, vaig escollir els antics arrossars del Matà. La

tria no era només només per la seva panoràmica enlluernadora que abraça el cap Norfeu, la Serra Verdera o de Roda, L'Albera, Les Salines, El Canigó, el Bassegoda, el Mont o el Montgrí, sinó, és clar, per la munió d'ocells que hi fan niu o, sobretot, els que hi sojornen i s'hi alimenten per carregar el «combustible» per continuar el camí cap a les terres nòrdiques, allà on, finalment, criaran. Disposàvem tan sols d'un telescopi terrestre i de 3 binoculars però els vam espremer el màxim. D'aquesta forma vam gaudir del color rosat, la parsimònia, el bec singular i la particular manera de menjar dels flamencs, del contrast blanc-negre i les cames rogenques dels camesllargues, del posat senyorial i dominant de les oques ara que són noves nidificants al Parc, del vol lent i reposat de l'agró roig arribat de l'Àfrica per fer-hi niu, del bec «llaaaaa-aaaaaaaarg» i cargolat del capó reial amb el seu color tornassolat, de les cigonyes que ens recorden l'èxit del projecte que va permetre recuperar una espècie extingida en aquells verals, dels esplugabous fent honor a mig nom, tot esplugant no pas els bous ans els cavalls de la Camarga i tot això amb centenars d'orenetes de «mena» diversa i de falciots o magalls —que en diem al Maresme— esquitxant el cel i gaudint d'un tiberi d'insectes i, és clar, el «txip...txo-txip... txipotxipotxip!» o cant maldestre del rossinyol bord. Vam aguantar la «soleiada» com vam poder. Ens esperava però, un bon premi: un repàs a can Canet, al cor del nucli antic de Castelló d'Empúries. És aquí on s'observen amb facilitat els xoriguers petits —espècie molt escassa al país—, que van tenir el detall de venir a dir «adéu i fins aviat» a tota la colla arenyenca.

Pere Alzina i Bilbeny

Consultor i comunicador ambientals

Visita guiada a Castelló d'Empúries

Visitarem el centre històric d'aquesta vila medieval i la basílica de Santa Maria o catedral de l'Empordà. És una església gòtica. Fou construïda damunt l'església romànica primitiva, de la qual queden alguns vestigis. Clar exponent del gòtic català. Declarada bé cultural d'interès nacional. L'escriptor Josep Pla considerava que era el monument religiós més important de les terres gironines després de la catedral de Girona.

SORTIDES MUSICALS

Divendres 10 de març de 2023

AUDITORI DE BARCELONA

Simfònica OBC Brahms 2

Participants: 35

Concert amb l'Orquestra Simfònica de Barcelona i Nacional de Catalunya (OBC), amb Nicolas Altstaedt, violoncel, i amb la direcció de Ludovic Morlot.

El programa va estar dedicat a **Felip Pedrell**, **Witold Lutosławski** i **Johannes Brahms**.

Felip Pedrell (Tortosa, 1841 – Barcelona, 1922) fou compositor, pedagog musical, musicòleg, professor i crític musical, capdavanter del nacionalisme musical a Catalunya al segle XIX.

Witold Lutosławski (1913 – 1994) va ser un compositor polonès que va destacar per utilitzar la tècnica del dodecafonisme amb elements aleatoris. Va ser el degà de la composició polonesa d'avantguarda, un creador sòlid i de gran personalitat.

Johannes Brahms (Hamburg, 1833 – Viena, 1897) és un dels compositors alemanys més representatius del formalisme en el Romanticisme tardà. Hom el considera una de les tres «B» de la música germànica, juntament amb Bach i Beethoven.

Concert molt interessant i innovador en alguns moments, la qual cosa va generar debat entre els assistents.

Divendres 21 d'abril de 2023

GRAN TEATRE DEL LICEU

***Manon*, de Jules Massenet**

Participants: 23

En el marc del Gran Teatre del Liceu assistírem a la representació de l'òpera francesa més estimada, *Manon* de Jules Massenet, amb unes veus de molt alta qualitat.

Òpera còmica en cinc actes, amb Olivier Py com a director d'escena i Marc Minkowski com a director musical.

Jules Massenet ens presenta el retrat d'una època, la Regència francesa, que va veure el crepuscle d'un món envellit i incapaç d'adaptar-se i l'aparent naixement d'una nova societat amb abundants promeses de llibertat. Manon és un personatge complex, a mig camí entre aquests dos mons.

Anar al Liceu, a part de veure òpera, ens va permetre visitar algunes de les sales emblemàtiques durant l'entreacte, la qual cosa va ser molt apreciada pels assistents.

TALLER MUSICAL

Maig de 2023

Viu la música!

Laboratori musical per a adults

A càrrec de Laia Torres Badosa

**Taller celebrat a la sala d'actes
de la biblioteca els divendres al matí
del mes de maig**

Va ser un taller pràctic per a adults amb l'objectiu de tenir una experiència musical a través del cos, la veu, el moviment i el compartir. Un espai on gaudir d'aquest fet artístic que és la música i el món sonor i dels beneficis que comporta viure-ho en grup.

El fil conductor del taller van ser els elements de la natura (foc, aire, terra, aigua).

Partia de diferents propostes senzilles que amb la nostra escolta activa ens obrien la ment i els sentits per tal d'apropar-nos a la música des de quatre vivències diferents, quatre intensitats, quatre elements.

Ens vam acostar a diferents elements del llenguatge musical, la seva estructura i el món sonor d'una manera creativa i curiosa i hi vam entrar en contacte a través del cos i d'altres instruments de petita percussió o elements varis.

Vam fer petits exercicis de veu, cançó, coordinació, danses, creativitat en grup i escolta. Activació i relaxació.

Aquesta nova proposta va despertar un gran interès entre els participants.

Nadala

Enguany l'encarregada d'il·lustrar la nadala de l'Aula ha estat la Montserrat Recolons. L'envers es completava amb un poema de l'escriptora Joana Raspall

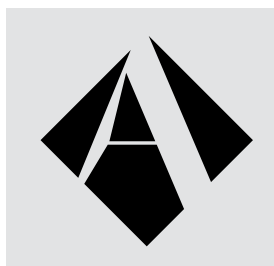

Relacions institucionals

Ajuntament d'Arenys de Mar

Participació en les reunions periòdiques del Consell Municipal de la Gent Gran i també de la Regidoria de Cultura per qüestions logístiques del funcionament de l'Aula.

Afopa

Adhesió i participació activa com a membres de l'Agrupació d'Aules de Formació Permanent per a la Gent Gran de Catalunya. Enguany hem assistit a una reunió telemàtica i a l'assemblea anual. També hem participat en l'acte de celebració dels 40 anys de l'entitat. Un representant d'AFOPA ha assistit a l'inici del curs acadèmic de la nostra Aula.

Universitat Pompeu Fabra UPF

L'Aula està tutelada per la Universitat Pompeu Fabra de Barcelona. Trimestralment es fan reunions d'avaluació de les programacions de les diverses aules tutelades. Enguany les reunions han estat presencials i telemàtiques.

Febrer Musical

Jesús Rodríguez Picó

Clarinetista, compositor i pedagog.

***Claude Debussy,
pintor de sons***

Divendres 3 de febrer de 2023

De La Damoiselle a Pelléas

Divendres 10 de febrer de 2023

De La Mer a Jeux, un nou camí

Joan Vives Bellalta

Flautista de bec, professor d'història de la música i divulgador musical.

***Atles sonor de la música francesa
de 1848 al canvi de segle***

Divendres 17 de febrer de 2023

***Els compositors del segon imperi francès
(Gounod, Offenbach, Bizet, Delibes...)***

Divendres 24 de febrer de 2023

***Els compositors postromàntics
del canvi de segle (Fauré, Franck,
Roussel, Chausson...)***

Taller d'Espectura Literària

L'infinit espai que ens habita

Durant tot aquest curs, al taller d'espectura, hem estat explorant la casa i les seves habitacions, les portes i els llindars —els que comuniquen estances i els que comuniquen un mon i l'altre; hem viatjat en un tren fet de paraules, en una nau que sura sobre el mar de la memòria i de la il·lusió. Hem observat els universos que bulliciosament respiren en la miniatura i hem obert la nostra intuïció poètica a la immensitat íntima. Sobre aquest darrer tema versen la majoria de meravellosos texts d'aquest recull, tot i que també hi trobareu viatges, paisatges i, en definitiva, un recorregut interior i compartit a través del misteri de l'espai, aquell que subtilment ens envolta i ens habita, en una paradoxa literària i vital que ens limita mentre ens porta a l'infinit. Esperem que gaudiu tan com nosaltres experimentant l'aventura de l'esperit de la tinta sobre el mapa de la terra i de la pell.

Àngels Diemand-Hartz
Professora del Taller d'Espectura Literària
Curs 2022-2023

Mirada a un paisatge personal

Angelina Andreu

Es primavera i els falciots fan presència esvalotats dins el meu paisatge quotidià.

Quan el sol es desvetlla, l'antic hotel Magnòlia, construcció de cinc plantes de la dreta, entoma com llençol esberlat les xemeneies, antenes i contorns del davant. Verdader espectacle immòbil d'ombres xineses.

Les palmeres del passeig anuncien com estendard la direcció del vent. Avui garbí. El sonall del passadís s'aparella empàtic en el trànsit invisible que arrossega fulles, pols i pels de gos.

Dues gavines que indubtablement ja han fet niu foragiten als coloms que tenen colonitzades les runes d'un edifici proper.

Dins un bocí envaït per plantes de les eixides del voltant, entrelluco una presència ran d'onades. Celebro que el ficus i la buguenvíllia d'aquell pati no hagi crescut prou per barrar-me l'escena.

Imprevisible, apareix un tren que canvia fugaçment l'acció. Amb el xiu-let deixa enrere als figurants que continuen circulant dins l'escadussera obertura. Ciclistes, atletes, passejadors de mascotes, vianants tranquils o accelerats...

Lluny, a l'horitzó encalitzat, s'aprecia la silueta d'un creuer. Els pesquers recullen xarxes, mentre un velar navega empès pel suau oratge. Quan una motora s'obre camí estroncant la placidesa del moment, onades fictícies es repeteixen en un vaivé a compassat.

Fa pocs dies, el matí es presentà gris sota un cel amenaçador. El mar sempre mimètic adquirí aquell to agermanat amb el sostre, que a no trigar ens brindà l'esperada pluja.

Agraeixo un dia més l'oportunitat de gaudir de l'escenari infinit de mar i cel canviants, en un espai que irremeiablement serà, potser a no trigar, una mola de ciment d'obertures envidriades.

Tot sembla fugisser dins aquest marc meu, com ho son les nuvolades en un dia ventós.

Els edificis impertèrrits que em volten em retornen a la realitat. Miro els geranis de la finestra. Necessiten atenció.

L'estany

Lourdes Cazorla

17 de juny de 2023

De bon matí va arribar-se a l'estany. Aquell paratge sempre li proporcionava la calma que necessitava

Ni un bri d'aire trencava el silenci. Petites volves de neu li acaroren el rostre. Un llençol blanc cobria lentament el mirall. La superfície s'havia cristal·litzat en una gruixuda capa de gel. Feia tan de fred que el toll blanc es va anar endurint. Un reguitzell de caramells penjaven del quiosc del llac. Es respirava la serenor d'un matí ensucrat: la quietud de l'hivern.

El cruixit de les petjades de les blanques aus murmurejaven que la vida no s'atura. Els becs taronges buscaven entremig de la catifa blanca tiges d'herba seca. La tranquil·litat i l'assossec l'embolcallaven.

Des de l'escola de música arribaven difuminades les notes del piano. Penjolls de gel guarnien les sequoies del parc Schierbek.

Despertava la xemeneia de *Villa Paulita*, l'olor de la llenya quan es crema es va endinsar per tots els porus de la seva pell, el caliu i el benestar es van apoderar d'ella. Va esbossar un somriure de complicitat. Sabia que no havia d'entrar en el llac, però l'estany era tan encisador, tan captivador i com quan era joveneta, va picar amb els peus el terra, es va fregar les mans i es decidí a creuar la planúria blanca. Calia avançar amb precaució. Mentre caminava fent tentines, dos cignes arrencaren el vol, semblava que una estola de neu s'enfilés cap al cel. Amb el batec de les ales espolsaren la neu que reposava en les pelades branques. Unes voliaines flotaren en l'aire. Recordaven la pluja de les flors dels cireres. Quedà embadalida pel majestuós vol, sentí que l'ànima s'enlairava amb els cignes. Quan les dues aus aterraren en el mantell nevós esquitxaren de borrallons i flocs de neu aquella part del llac, molt a prop d'on ella es trobava. Contemplà extasiada la fi de la volada. De cop, va sentir un soroll sord i sec. Una esquerdada esquincà la nivina vànova. Girà cua i es dirigí a la vorera del llac. Alçava lentament els peus de la cruixent neu, inexplicablement, el toll blanc xuclava cap endins les botes de pell i les xopava. El balandreig la feia trontollar. Quan va aconseguir arribar a l'embarcador, s'agafà a la barana de pedra i s'hi enfilà just quan l'esplanada blanca es va esberlar en molts bocins. El tros de mirall on ella havia trepitjat s'enfonsà, va començar a flotar aigua gèlida. En un parpelleig el vidre gelat, encara incrustat de neu, tornà a surar i quedà immòbil i encastat a la superfície. Ara sabia que la blancor del llac també feia estralls. Se li dibuixà l'estany com la vida, plena d'arestes i paranyes. L'experiència l'havia canviat i enfortit. Ara calia treure els cristalls de la roba i tornar al niu.

Montseny i la Tordera

Roser Díaz

“**L**a música aèria de les capçades, la remor del sotabosc, els cants nupcials o les veus territorials dels ocells. Hi ha un moment que ni la caixa d'eines del coneixement popular, ni l'instrumental que ha fornit l'acadèmia no són suficients. Ni mètode ni unitats de mesura tècnics no són suficients: he hagut de recórrer a l'esperit, al llenguatge poètic, per a intentar explicar amb sensacions el que sento en el bosc i pel bosc.” Així és com explica Martí Boada la seva darrera publicació *Poesia Forestal* (El Cep i la Nansa Edicions).

Quan penso en un paisatge no puc deixar de volar amb la imaginació cap a qualsevol dels racons del Montseny. El seu espai és inabastable, irrepetible, canviant com el temps tardoral. De la verdor primaveral dels boscos de ribera, a altres mil tonalitats de verd, amunt cap a les alçades pujant al Turó de l'Home, als prats farcits de flors acolorides del Pla de la Calma i a les neus hivernals que ho tenyeixen tot d'un blanc immaculat.

És ben cert que per copsar el paisatge i tot el que hi ha al seu interior, no es necessiten càmeres de fotos ni altra mena d'estris, solament ens cal mirar, sentir, olorar, escoltar i respirar profundament les mil olors de bosc, de terra i d'aigua.

Tots ens convertim una mica en naturalistes quan observem cada planta, cada flor, cada petita meravella posada al davant nostre per ser admirada. És com si, a cau d'orella, els cants dels diferents ocells ens volguessin explicar els secrets del bosc. I si hi ha un ésser molt viu, fet tot d'aigua, aquest és la Tordera.

He sentit l'humil remoreig al seu naixement dalt a Matagalls, amb prou feines un petit sorgiment, cap semblança al riu poderós, en èpoques de desglaç i pluges, que se'ns mostrarà més avall.

Es fa difícil caminar per la seva riba, escarpada, plena de rocs gegants que amb els anys ha anat arrossegant, feina feixuga, feina de tità!

El so de l'aigua en els saltants que va construint al seu pas és, a vegades, eixordador. També dona forma als gorgs, al voltant dels quals tantes llegendes s'han explicat; llocs d'aigües profundes, cristal·lines, fredes, racons per anar a reposar a l'estiu xafogós.

I seguint avall, com si de la seva mà anéssim fent camí, arribem a la plana. Des d'aquí el Montseny se'ns presenta com un gegant dalt del seu castell i el riu ara baixa arrossegant còdols i picons, tots ells arrodonits i llisos de tant rodar i rodar. El riu ja no té aquella força, però encara fa goig de veure, encara ens cal posar passerres, com si li demanéssim permís per creuar d'un costat a l'altre.

Tanmateix ell segueix el seu curs inexorable cap al mar. Encara haurà de passar per pobles i haurà de patir tots els entrebancs que se li aniran posant per davant. De vegades, sota llengües de sorres guspirejades de gespa i altres plantes aquàtiques, sembla perdre's el seu rastre; però uns metres més avall la seva tossudesa persisteix i resorgeix com un filet que es va obrint pas i va recollint aigües d'altres rierols i rieres fins arribar al delta.

Allà l'espera, a la primavera, tot un estol d'ocells amb tota mena de crits i vols nupcials per sobre l'aigua. El riu se sent satisfet, dóna vida, dóna sentit a tot el seu periple. Ja és a punt de consumir l'acte més important, fondre's amb el mar, arribar a la fi de la vida per tornar a començar, com una eterna roda.

Un paisatge sorprenent

Joan Fabregà i Bosch

Quantes vegades els nostres ulls han contemplat un bell paisatge, com també hem quedat embadalits davant una panoràmica meravellosa.

A la nostra geografia tenim motius per estar-hi. Qui no recorda imatges impactants de la fageda d'en Jordà en temps de tardor on destaquen aquelles diverses tonalitats de colors; o una bella ermita dalt d'un turonet; també el nostre Pedraforca contemplat des de Gósol o la grata sortida del cremallera del túnel contemplant el Santuari de Núria. Tenim moltes vistes per gaudir del nostre entorn.

Les formes de vida estant canviant a un ritme vertiginós. La gent es desplaça amunt i avall amb una gran facilitat. Els mitjans de transport estan al nostre abast. Es bonic viatjar, s'observen meravelles que desconexíem, encara que a voltes les havíem completat per altres mitjans.

Les agències de viatges ens omplen el cap amb ofertes excepcionals. Cal anar ben informats abans d'emprendre la ruta.

Érem una bona colla, un grup de matrimonis que feia anys manteníem una forta relació. Formàvem una pinya. Fou una etapa meravellosa, visitarem molts indrets de la nostra geografia. ¿Quantes vegades havíem comentat sortir a l'estranger per conèixer món, mentre que a casa nostra teníem veritables opcions?

Una parella d'aquest grup no eren catalans, però amb els anys s'havien integrat plenament. Els dos treballaven a l'administració hi havien tingut descendència. Els fills eren petits i la pregunta que es feien entre ells: «Quan seran grans i coneguin la realitat del món que els envolta, voldran marxar de Catalunya?» Aquest era el dilema! Amb el temps varen tenir coneixement que d'on provenien hi havien oposicions. Doncs bé, varen tenir sort. Al cap de pocs mesos ja s'havien afincat de nou al seu lloc d'origen.

La relació perdurà, no es va perdre el contacte, tot al contrari, els lligams es mantingueren amb escreix. Al cap de tres anys de la seva partença, els fills feren la Primera Comunió i varen invitarnos a tota la colla a participar de la seva festa. Després de revisar els vehicles, el dia pactat ben contents i alegres ens dirigirem cap a Talavera de la Reina, un municipi prou important i a 100 quilòmetres de Madrid, a redós del Riu Tajo. (Una ciutat que té el seu encant i es coneguda per la fabricació de ceràmica pintada a mà. Tot un treball artesanal i que poguérem contemplar amb els nostres propis ulls). Férem estada a la seva pròpia casa varis dies ja que aprofitarem per fer turisme pel centre d'Espanya. Foren uns dies meravellosos.

Viatjar es bonic! fas cultura, enriqueixes l'autoestima; un cúmul de coses que t'ajuden a contemplar millor les coses terrenals. Coneixia Madrid, però no els seu entorns. Hi havia llocs dignes de ser visitats: Aranjuez, Toledo, Segovia, Salamanca, Àvila. Quina riquesa arquitectònica, històrica, paisatgística que aglutinen aquestes ciutats. A més és interessant aturar-se i parlar amb la gent, conèixer la realitat del seu país i escoltar les seves veus.

Una de les sortides programades per aquells dies era visitar Àvila. Un matí després d'esmorzar i joiosos pujarem al cotxe i a fer ruta. Un entorn preciós sortint de la població, trobarem molta vegetació i sobretot extensions d'arbres. Poc a poc després d'una planúria començarem a ascendir per una collada i vinga revolts. De sobte, els meus ulls observaren una gran fortalesa, un edifici fortificat situat al cim d'un turó. Un majestuós castell que en altra temps havia donat ales al poder feudal de tot aquell entorn. No esperava que darrera els arbres sobresortís d'aquell cimal, aquell baluard inexpugnable i ben conservat.

Vaig preguntar «que és això que m'ha captivat, tant impressionant?». La parella de nadius en van respondre: «Es el Castell de Montbeltran, fortalesa que data del segle XV, d'arquitectura medieval. La seva ubicació predilecta en aquest paratge d'excelsa bellesa, fa que aquest monument sigui un punt turístic. Es una posició estratègica que domina tot el barranc; l'interior es troba força deteriorat. Es troba localitzat als peus del «Port del Pico» a la serra de Gredos i junt al castell passa la calçada romana. Està declarat «bé d'interès cultural». Mentre seguíem la ruta me'n parlaren una bona estona. La meva ment va fer marxa enrere i en feu evocar perquè es construïen aquestes fortaleeses en aquests cimals, quina finalitat tenien, quines persones hi residien i com podien viure aquella gent en aquests llocs?

Havent dinat, després d'haver visitat Àvila, prenguérem el viatge de retorn. Era fosc i no vaig poder recrear de nou aquell paisatge. També la temperatura no permetia aturar-se, feia una rasca de mil dimonis i una gran ventisca. No anàvem preparats!

Molts foren els llocs visitats, però aquest brillà per damunt de tot. Ens va captivà. Aquell punt de la nostra geografia m'embolcallà l'estat d'ànim i espero retornar-hi.

Per a molts romàntics el paisatge és un espai d'evasió, de regeneració, es una via d'expressió dels sentiments i l'experiència. El paisatge és en primer lloc, representació o imatge d'una part del món.

Paisajes

José Guerrero

17 de juny de 2023

A estas alturas de mi vida, recordar un paisaje como preferido me resulta muy difícil por la acumulación y desorden con que los guardo. Pero como dicen que la primera vez que haces, sientes o ves alguna cosa te queda grabado para siempre, echo mano de este dicho..

Por las muchas puertas al campo que tenía mi pueblo, siempre veías la majestuosa Sierra Nevada con su rojiza Alhambra en brazos y el blanco Albaizyn mirándolas. Era el consuelo que le quedaba a un niño como yo, que a pesar de tenerla tan cerca (15 km), se moría de ganas por ir a Granada. Yo creo que empecé a disfrutar de este paisaje tan pronto empecé a andar. Luego me desquité con ganas.

Decía Miguel Hernández “Alto soy de mirar las palmeras”, sin que yo lo consiguiera por más que mirara el Mulhacén, con sus 3482 m de altura.

Dando un gran salto en el tiempo, cambio de paisaje y veo otro más próximo y cotidiano: *El Calisay*.

En los años setenta acudía con frecuencia a este edificio, como responsable del servicio técnico-comercial de la empresa que suministraba las botellas en que se envasaba tan exquisito licor. Dejaba el coche aparcado en la arena que precedía a la entrada y era recibido por el Sr. Mollfulleda, en un gran despacho que bien podía ser lo que ahora conocemos como sala noble. Además del complejo sistema de destilación, recorría las instalaciones de llenado y acabado, donde un ejército de mujeres, en lo que hoy llaman sala polivalente, vestían a las botellas como si fueran de boda: etiqueta, contraetiqueta y collarín.

¿Quién me lo iba a decir que con el tiempo volvería a visitar este edificio dos veces al mes? Y es que, en una de sus dependencias, bajo la mirada seria de su ya simbólica chimenea, pero con la sonrisa imborrable de nuestra Profe, Ángels Diemand, unos cuantos hombres y mujeres, de profesión jubilados, nos esforzamos en expresar nuestros pensamientos, recuerdos y experiencias en forma lo más parecida a la literaria.

Como niños que echan su carta a los Reyes, nos afanamos en enviar nuestros escritos antes del viernes anterior a nuestro encuentro, y aguardamos con impaciencia la lectura en clase de nuestros textos para escuchar los comentarios de los demás y, sobre todo, los de nuestra dadivosa y estimulante Profe. ~

Voliana

Antoni M. López (ToniX)

Apunt! “Surant la tarda daurada” vora la bassa de les oques. Sortint del Cau hi ha molts peixos vermells, granotes, coloms i ànecs al parc. Pel camí, una vaca, un cavall i un hipopòtam reduïts per arribar a la mida de la nineta, que es va creixent pel passeig i fa petits els grans. L’eix s’eixampla, arriba a la cruïlla de la plaça verda: l’Arbre de l’Amor florit de Pasqua. Prop de l’eruga dels pins on hi va néixer la VoLiaina. Al costat del Cau-Catau de les Tortugues on van a jugar cada matí.

Van a la festa del No-Aniversari: El pastís i la mona de la Matrioixca. El rellotge-despertador que duu el conill són els pollets amb el gall. L’aniversari el celebrarà al trenet amb un pícnic familiar (si no plou). També visitarà l’aeròdrom d’avions històrics i pujarà al més petit, vermell. Recordant l’últim vol de l’autor del petit príncep.

Viatja en el Temps al bosc i torrent de Colobriers. Alerta, escurçons! El gat d’Angora farà d’espill i la durà a l’altra banda del mirall fumat.

Després, la Reina demanarà que tallin el cap dels reis, infants i néts. Però tallaran el cap a les roses. I de les tiges reverdirà un Drac Màgic Psicodèlic. I un munt de llibres. Papiroflèxia i jocs. Increïble!

[“I va començar de bell nou a callar.”] B.B.

Al final del camí

M. Dolors Paronella

Una i altra vegada em venen a la memòria els camps de blat d'un Vallès verge. Els petits pobles queden separats per les suaus ondulacions d'una terra fèrtil. Ben cuidada per una pagesia mil·lenària que estima els seus camps, retalla amb diferents tonalitats de verd tota l'extensió que envolta l'espai habitat. Els que hem tingut la sort de contemplar l'antiquíssim paisatge coneixem la bellesa de la terra conreada.

Amb les mans acaritant la verdor de les fulles i les incipients espigues, camino endavant pel corriol obert a banda i banda. La olor a terra i vegetació em fa tancar els ulls, atenta només al tacte amic de la natura. Ha estat un temps llarg i ha deixat una petjada fonda dintre meu.

He arribat a dalt d'un pujol des d'on albiro la suavitat del paisatge. Petits boscos de pins entre espais de conreu, i la suau onada d'arrodonits turons que conviden a enfilar-se per contemplar els campanars que aixequen la seva torre enmig de masies i pobles endreçats. Vella i estimada terra!

Asseguda damunt la pinassa i sota uns pins protectors, contemplo el Montseny que aixeca la seva grandària entre la placidesa d'un paisatge benigne. Només espero la vermellor del sol de la tarda que escamparà la seva llum tardana entre la passejada de núvols que venen a acomiadar el dia. El silenci del aire que m'envolta em fa sentir el cant d'un univers molt proper. I com un habitant més de la immensitat em replego en mi mateixa.

Quadern número 5

Carme Porcel

Abans del contingut el continent.
M'hi esmerço, la meva cinquena creació.
Aplico a brotxa la cola diluïda.

Paro l'orella.
Una primera gota.
D'altres no la deixen sola.
El gibrell les acull.
Insegures regalimen per les nanses.
Llisquen per la vora.

M'aixeco.
Des de la porta el poso a fora, el cubell de zinc.
Quan el cel plora, cal recollir-ne les llàgrimes.

Reprenc la tasca.
Suco el pinzell amb verd maragda. El passejo pel full.
Continuo amb verd turquesa i verd cinabri.
Per acabar un pèl de terra siena.
Doblego el paper per la meitat.
Que les caresicolorides es saludin.
Expectant, desdoblejo i...
Insospitats i irrepitibles camins sinuosos com els de la natura.
Em cal esperar per enganxar-lo a les guardes.

En el lloc un número en xifres romanes.
Xim-xim, xim-xim: mormoleig de la pluja.
Que de puntetes entra a visitar-me.

"Boscós" en lletra rodona a la coberta.
Enceto il·lusionada el quadern número cinc.

12 de juliol del 2017

Per primera vegada viuré aquesta experiència.
Frisosa durant el temps d'espera, m'interrogava:
Podia passar qualsevol cosa, i que tot se'n anés en orris.

Dies i dies pensant en el somni que l'any passat es feu fonedís.
Seré una privilegiada. Serem vint privilegiats.
Amb comptagotes, un degoteig diari de visitants.

Distant gairebé mil kilòmetres, una pausa.
Una setmana a casa la Nieves a Cangas de Narcea. Una passió
comuna ens presentà.
Set dies per vaiverejar per tot el parc.

Però només vull parlar de les hores viscudes en un bosc de fades.

La carretera zigzaguejant. Després, la raquítica pista impertèrrita al nostre avanç. Amb lentitud llisquem per un pas canadenc. Ja som a les portes de la joia de la corona —les nou—. Control estricte de documentació. I en marxa.

Farem la ruta del riu, lineal, anada i tornada pel mateix indret —tindriem temps fins a les set del vespre de fer la circular, però és sis kilòmetres més llarga, i més exigent, i el que volem és assaborir l'espai sense presses—.

Hi ha un primer camí adaptat; m'agrada que es pensi en les persones que no poden desplaçar-se com la majoria: una passarel·la de fusta s'endinsa en el bosc seguint la mare del riu.

Troblem una senda ampla, amb poca pendent.
Un bosc de ribera preciós: grèvols, avellaners, aurons, bedolls, teixos, faigs —conviuen en harmonia sense enemistar-se—. Els imagino a la tardor, un aiguabarreig d'ataronjats, groguencs, ocres...

No ens podem resistir a la temptació: fora sabatilles, remullar els peus en la corrent gelada.

Remoreig de l'aigua que ofega el dolç fraseig de les falgueres, humitejades pels esquitxos.

Filtra un raig de llum: les plantes lluentes com l'almívar d'un pastís.

Cabelleres d'un verd intens cobreixen les pedres.

Embadalides oblidem el temps, quin meravellós regal aquest!

Decidim calçar-nos. Seguir la ruta és imperatiu si volem satisfer la nostra curiositat pel desconegut.

L'ombra ens encercla —els rellotges de sol no tindrien feina—.

Alcem la vista: aquí i allà veiem filamentosos barbes de frare, fantàstics collarets de cabell d'àngel. Vull endur-me'n unes de record dins la meva

càmera. Enlluernadora bellesa. “Què experimentaria un místic immers en aquest espai?” em pregunto.

Un obsequi dels deus: uns ranuncles rosats; viuen feliços en aquest aire tan pur, en un àmbit protegit, sense perill de ser arrencats, sense perill de ser malmesos, sense perill de desaparèixer.

Penetrem en la silent roureda, desplega els seus braços, com llargues ungles de bruixa. Ens criden l’atenció roures blancs de tronc grisós amb escates, les branques verd-vermelloses ara mateix, les fulles agrupades en penjolls com membres d’una coral. Mirem amunt i no són com els pins pinyers, tímids, que no gosen trobar-se. Ens costa veure el cel.

Tristes i alhora contents: camí de retorn, reviu amb una altra llum l’esplendor de Muniellos.

I promesa d’enamorada al seu enamorat, tornaré a la tardor.

Infinita redondez

Jon Porter

Lo primero redondo es ese cielo de cera azul que nos cubre por encima y dentro del cual estamos. Está lejos y hay algunas nubecillas interpuestas que confirman lo lejos que está, pero si pudiera tocarlo, seguro que sería suavcito y curvo como una cáscara de huevo por dentro, y lo podría traspasar con el dedo e incluso romper un pedacito para llevármelo a la boca, como si fuera de chocolate azul claro. Seguramente los cachitos de cielo se derriten o se desvanecen por alguna razón cuando nos los traemos aquí abajo.

Con su maravillosa redondez que lo abarca todo, tanto de día como bajo la bóveda de una noche estrellada, el cielo redondo nos evoca como eran las cosas justo antes de nacer, flotando dentro de un mundo donde los colores eran solo ideas pero las sensaciones eran como lo son ahora las palabras.

Al nacer, aunque salimos del redondo vientre, entramos como si cada uno fuera una joya, al mundo que vive dentro del suave estuche del cielo, donde repentinamente los trenes corren rectilíneos y ni las balas ni los cuchillos conocen las curvas. Estamos de paso por un mundo rectilíneo, de trazos rectos, o angulares y funcionales. Están las estanterías, las hojas en blanco, los formularios, y las inexpugnables pantallas que lo saben todo. Todo me evoca la nostalgia de lo redondo y de lo suave.

Desde la sombra de tu cuerpo, miro al mar y veo el horizonte que nos rodea y nos trae las olas hasta la arena. El límite entre el agua y la arena se reproduce entre mi mano y tu piel. Al acariciarte, se me filtra tu calidez, y el trayecto de mi mano se vuelve infinito, porque como el cielo, tu también eres redonda y la caricia no acaba de terminar. En cuanto la palma de mi mano termina de escalar desde tu muslo a tu cintura, leyendo cada curva por el camino, se pasea luego por un valle seguido por otras nuevas cimas con nuevas redondeces y curvas que a mi mano le parecen infinitas y no quiere abandonar. Aunque sea la misma trayectoria, el camino de vuelta de cada caricia es tan nuevo como el de la ida. Cada caricia se vuelve redonda siguiendo tu piel y tus valles por primera vez. Miramos al cielo y estamos dentro del cofre mágico del mundo, te miro a los ojos y estoy dentro de ti.

L'horitzó

M^a del Mar Sánchez

Al Fons del pou no es veia res de res. Millor no saber què es belluga per aquest terra fangós, va pensar la Marta. De moment, no l'havia ni mossegat ni picat cap animal ni insecte. Allò que la inquietava era la possibilitat que hi hagués rèptils de mida gran, perquè sabia que hi havia túnels que portaven a rius, dins aquella negror.

Per ser un pou amb éssers que es descomponien, es notava de fons un aroma conegut, dolç i bo. No era una fortor insuportable d'éssers vius que es consumien. Això la va amoïnar perquè no entenia com podia ser.

A l'alçada dels seus ulls començava la penombra. La Marta va poder veure una planta enfiladissa anyenca. La tija es veia forta i gruixuda, quasi de la mida d'un braç. Hi havia unes fulles verdes, però a dalt de tot, on la llum de la boca del pou donava pas a raigs tímids del sol, caps de conills i cérvols encuriosits pels seus crits d'auxili, acompanyaven a aquella trepadora que era plena de vida, de fulles i flors violetes molt grans, amb les formes d'un carràs de raïm.

—Per això feia tan bona olor! —va dir en veu alta—. És una Glicina, que és arbre. I amb moltíssimes flors! Què preciosa! —va dir, amb ulls oberts com si fos una nena petita amb una bossa de caramels.

Aquella Glicina era l'escala que la portava a la llum, era l'esperança. Podria?

Va començar a trepar per la tija de la planta convertida en tronc. Aguantaria el seu pes? Anava lenta, una passa, després una altra, assegurant la pujada, com a bona escaladora, que no ho era, però s'acabava de convertir en la primera escaladora de pous (que també era mentida, però aquell pensament de pionera i aventurera li feia agafar energia i força)

Sentia una remor, com d'onatge, sí, era d'ones petites que anaven, venien, trencaven a una sorra càlida pel sol, deixaven l'escuma i s'anaven de nou per tornar. La Marta va inspirar fort, va expirar, i amb la punta de la llengua va resseguir tres cops els llavis. Va espetegar la llengua contra el paladar inspirant de nou. Somrient.

A poc a poc va arribar a dalt sense problemes importants. Només s'havia emportat blaus, esgarrinxades i teranyines. En sortir del pou li va donar les gràcies a la Glicina i va mirar al seu voltant. El sol es ponia. Era al costat del mar; ell mateix ja se li havia presentat als seus sentits. Era una platja deserta i es veia natural, plena de vegetació i dunes. Estava eufòrica. A uns cinc metres hi havia una barca. Era un llaüt amb vela i motor típic de l'Empordà. Restava lligat a una boia. Si nedava podia arribar al llaüt i navegar.

La sorra de la platja era freda, hi havia plantes grasses com les de col de mar, les *amòfilo* (encantador color lila, segons la Marta) i, és clar, les anomenades suculentess. A l'esquerra i havia una gran i espessa pineda. Encara existeixen! Va pensar la Marta.

—Ho sento per l'amo del llaüt. De fet és un geni per haver descobert aquest Edèn, però necessito el seu vehicle. Gràcies, desconegut fado i brui-xot, has estat la meua salvació! Seràs recompensat d'alguna manera.

Es va llençar a l'aigua. Era freda. Mes de novembre. Era igual! El llaüt era a prop i va pujar-hi amb agilitat. S'estava posant forta. Ja ho era, però ara molt més després d'aquella escalada del pou.

Navegar era divertit, desconcertant. Si vas en cotxe o bicicleta, vas per carrils, dirigida i obligada a seguir normes i codis per un control brutal, va pensar amb un somriure. Al mar no hi ha carrils i veus una massa d'aigua lliure i vas cap a on vols: esquerra, dreta, davant... pots fer de dimoni, si vols. Però és clar, sí que hi ha camins al mar, igual que a les carreteres, si no, les barquetes petites com aquest llaüt acabarien fetes estelles, destruïdes per vaixells més grans que sí compleixen les normes i naveguen pels carrils que els han disposat. I es va posar trista.

Però va tirar endavant, lluny, cap a l'horitzó, volia descobrir el seu veritable jo.

Manuel

Álvaro Terradas Viladomat

Relatava el meu amic Manuel, molt ben educat als millors internats de Suïssa, com una de les seves més rares anècdotes de llargs i nombrosos viatges de negocis, una experiència que no deixava d'horroritzar-me, tot i les vegades que l'havia escoltat. Encara que aquell és un país de costums molt diferents, com molts altres, quan hom signa l'acord comercial, acostumen obsequiar el representant de l'empresa venedora amb un sopar especial a la seva important capital.

Van portar el pobre Manuel a un mercat central com deu ser Mercabar-na de mida. Era un local cobert, ple de centenars de taules i seients rústics; probablement molt popular.

Al voltant de tot el centre hi havia apilats en un caos ordenat centenars de cubs, cubells, cubetes, dipòsits, estanys... Tots plens de peixos, inclòs el verinós "peix Globus"; tortugues, marisc de tota mena i pops de diverses mides. Vius i cuejant...

En Manuel anava acompanyat d'un dels cambrers que els atenia. Aquest el constrenyia a escollir quina era la seva apetència culinària.

Recordant la seva ascendència gallega, va imaginar un saborós pop gal·lec i li va indicar amb senyals un escanyolit pop al cambrer.

Un cop asseguts tots a la taula hexagonal, va observar un discret esbós de somriure a les cares, durant les seves converses en el seu idioma.

Així, esperant els diferents plats i la seva immediata preparació per l'hàbil xef, va ser com Manuel va descobrir, desagradablement, que en aquest restaurant tot peix o habitant marí se servia viu i es preparava cru.

Va veure, per exemple, el peix que van portar al seu representant: entre rialles, amb el peix encara boquejant, el xef el va filetejar en micro segons.

Va arribar el torn de Manuel. Per sorpresa seva li van servir primer un plat de verduretes amb kimchi. Tot seguit, el xef va treure d'una petita plata un petit pop.

Sense escarafalls, li va tallar el cap amb un instrument afiladíssim.

Van quedar vuit potetes que vibraven per sobre de les verduretes. El color vermell del kimchi augmentava l'efecte visual.

Després Manuel va saber que hi havien hagut apostes entre els companys.

Però ningú no havia apostat per ell: s'ho va menjar tot; va ser el primer occidental que en una ocasió semblant s'havia atrevit a fer-ho.

En Manuel era una persona molt ben educada.

El camí cap al cel

Jordi Zaragoza

El camí de terra, poc transitat, serpenteja suaument paral·lel al petit rierol que travessa el prat, i que encara que té poca aigua, crea una melodia relaxant que acompanya el passeig. El seu borbollar et fa notar la seva frescor i t'omple d'energia.

A mesura que hom camina, se sent embolicat per la fragància amable i fresca de centenars de flors que creixen al llarg del pas. Hi ha margarides blanques i grogues, violetes silvestres i coquetes flors blaves sense nom, però que ben segur són boniques. El verd brillant dels eucaliptus contrasta amb el blanc i gris dels bedolls i els àlbers, i els freixes, fajos i salzes es barregen, creant un arc-iris de colors i textures. Sense voler-ho els ulls van a la recerca d'ocells, mimètics amb l'entorn, que canten en els arbres i els seus trinats es barregen com en una coral. El camí es converteix en un veritable espectacle per als sentits.

Ara la ruta deixa el pasturatge i voreja una densa arbreda que protegeix del món exterior. Els arbres s'alineen a banda i banda, creant un túnel d'ombra i empara que et convida a continuar endavant. Les seves branques i les seves fulles, mogudes pel vent, murmuren una melodia suau, que va substituïnt el preliminar so del rierol. El sol brilla, i ells, els arbres, estiren els seus troncs cap al cel competint per la llum, alhora que fan ombres dansaires en el camí mateix.

No hi ha pressa per arribar a cap part en particular, el mateix camí és el destí i l'escenari on un es mou, és en si un tresor.

Gaire lluny, en el cim d'un monticle rocós es veu una petita capella, que sembla embolicada en una aurèola de llum daurada: la capella de la mare de Déu de l'Estela. El camí és irregular, i ple de roques i penya-segats que el fan complicat. A més la llum del sol a vegades cega els ulls, circumstància que afegeix un risc addicional al trajecte. En alguns trams, el camí és tan estret que només hi cap un peu. Cal aferrar-se a les roques per a mantenir l'equilibri, i els músculs de les cames i els braços han de treballar intensament per a mantenir-se estable.

Ara l'escenari ha canviat; la vista cap a l'horitzó és el que impressiona. Hem passat de plaure'ns el proper a gaudir l'infinit. L'esforç val la pena.

Finalment, després de moments de fatiga i suor, hom arriba a un altiplà, a la petita capella dedicada a la mare de Déu de l'Estela, un agradable i magnífic propòsit que impulsa a resseguir el camí.

Dins la capella, la sensació de pau i tranquil·litat que es respira és indescriptible. Allí trobes assossec, calma i serenitat que t'omplen el cor. Hi

ha una petita estàtua de la mare de Déu en un racó, envoltada d'espelmes que cremen lentament. També hi ha algunes flors marcides. Sense pensar, t'hi asseus i et quedes allí sense que el temps compti, reflexionant sobre la caminada que has fet i sobre la bellesa de la naturalesa que t'ha portat fins allà. I sobre un mateix i la pròpia vida.

Quin misteri amaguen aquells murs de pedra de més de mil anys? Què t'encomanen?

En aquells moments, és on saps que tornaràs a caminar per aquell camí o d'altres semblants, moltes vegades més, en un futur, com si fossin etapes del camí cap al cel.

Opuscle de Sant Jordi

La Carme Riera ha estat l'artista encarregada d'il·lustrar l'opuscle de Sant Jordi d'aquest 2023. L'interior d'aquest díptic estava dedicat a la figura del filòleg Pompeu Fabre i Poch.

Col·laboracions i agraïments

Ràdio Arenys

Col·laboració setmanal amb l'emissora municipal per donar informació de les conferències i activitats de l'entitat. A càrrec d'Enric Agustí.

Biblioteca P. Fidel Fita

Per Sant Jordi la biblioteca va elaborar la bibliografia de Pompeu Fabra i la vam difondre entre tots els nostres associats amb el díptic que es va repartir.

Així mateix, cada setmana prepara una bibliografia sobre la temàtica de la conferència i el ponent que es publica a la pàgina web.

Agraïments

Hem d'agrair l'esforç i la feina feta per totes les persones que han treballat durant tot el curs per tirar endavant la nostra Aula, com Benet Coll, Joan Joseph, Pere Medina i Sixte Ruiz.

Destaquem la tasca de transcripció de les conferències a càrrec d'Enric Agustí, la gestió de la pàgina web de Ramon Vinyes i les gravacions setmanals de Jaume Gispert.

Agraïm la feina d'Angelina Andreu Bachs, coordinadora del Taller d'Espectura Literària, que enguany deixa la tasca a mans de Roser Díaz.

També donem les gràcies a Montserrat Recolons i Carme Riera, les artistes que han dissenyat respectivament la nadala i la postal de Sant Jordi.

Socis col·laboradors:

Moltes gràcies!

Índex de textos

Resums de conferències	9
Un nou repte per als museus del segle XXI. Llocs de recerca, d'intercanvi d'idees i promotors de canvi social Teresa Macià Bigorra. 11 d'octubre de 2022.....	11
La guerra a Ucraïna Lluís Caelles Garreta. 18 d'octubre de 2022	14
Josep Carreras, la veu de l'ànima Pol Avinyó Rosselló. 25 d'octubre de 2022	18
El futur ja és aquí! La nova societat dels metalls Marc Campeny Crego. 8 de novembre de 2022.....	20
La veritat a les notícies i les <i>fake news</i> Antoni Bassas Onieva. 15 de novembre de 2022	23
Els valors de la cuina a les nostres vides Carme Rusalleda Serra. 22 de novembre de 2022.....	27
Joieria i orfebreria al segle XX a Catalunya Pilar Vélez Vicente. 29 de novembre de 2022.....	31
El valor simbòlic del pessebre. Del menjador de casa a la plaça de Sant Jaume de Barcelona Enric Benavent Vallès. 13 de desembre de 2022	34
Què puc fer perquè els meus nets llegeixin? Màrius Serra Roig. 10 de gener de 2023.....	38
Els baleners de les Açores Francesc Lleal Galceran. 17 de gener de 2023.....	40
La nostra brossa de cada dia: els residus del nostre cau Pere Alzina Bilbeny. 24 de gener de 2023	42

Camille Saint-Saëns, el signe de la música clàssica	
Joan Vives Bellalta. 31 de gener de 2023	46
La fortuna de la vida	
Joan Anton Català Amigó. 7 de febrer de 2023	49
Com es fa un llibre. El paper de l'editor en la literatura	
Marta Rubirola Salmeron. 14 de febrer de 2023	52
Claus per entendre la Xina d'avui	
Manel Ollé Rodríguez. 21 de febrer de 2023	55
L'envelliment i la joventut, claus per entendre'ls	
Joan Manuel del Pozo Álvarez. 28 de febrer de 2023	60
Elvira Elias, il·lustradora	
Joan Miquel Llodrà Nogueras. 7 de març de 2023	65
¿Cuál es mi género? El que me da la gana.	
Arte e identidades disidentes	
Diego Marchante Hueso. 14 de març de 2023	68
Ètica de la donació d'òrgans	
Màrius Morlans Molina. 21 de març de 2023	71
Les herbes santes dels caputxins	
Fra Valentí Serra de Manresa. 28 de març de 2023	75
<i>Manon</i> de Massenet. L'òpera francesa més estimada	
Pol Avinyó Rosselló. 11 d'abril de 2023	77
Reptes del sistema sanitari en un futur immediat	
Josep M. Argimon Pallàs. 18 d'abril de 2023	79
Pompeu Fabra: un model de llengua per a un projecte de país	
Jordi Ginebra Serrabou. 25 d'abril de 2022	82
La cartilla republicana antifascista 1937-1938	
Michel Lefebvre Peña. 2 de maig de 2023	84
Els hospitals i la COVID 19: com van afrontar la pandèmia	
Olga Pané Mena. 9 de maig de 2023	87

L'espai públic o el patrimoni històric del Trienni Liberal 1820-1823	
Jordi Roca i Vernet. 16 de maig de 2023.....	90
L'ètica de la intel·ligència artificial	
Karma Peiró Rubio. 23 de maig de 2023	93
Etiòpia. Per les terres de Nil Blau. Mites i llegendes de l'antiga Etiòpia	
Toni Arbonès Petit. 30 de maig de 2023.....	96
El futur del treball i la subsistència al segle XXI	
Milagros Pérez Oliva. 6 de juny de 2023.....	99
Espectacle produït per Espais Escrits <i>Espais enllà. Els clàssics de la literatura catalana en un clic</i>	
Gemma Sangerman. 13 de juny de 2023.....	104
Altres activitats.....	105
Sortides	
ITINERARIS D'ART	106
SORTIDES TRIMESTRALS	114
SORTIDES MUSICALS.....	116
TALLER MUSICAL	117
Taller d'Esriptura Literària.....	123
Mirada a un paisatge personal	
Angelina Andreu	124
L'estany	
Lourdes Cazorla	125
Montseny i la Tordera	
Roser Díaz	126
Un paisatge sorprenent	
Joan Fabregà i Bosch	128
Paisajes	
José Guerrero	130

Voliana	
Antoni M. López (ToniX)	131
Al final del camí	
M. Dolors Paronella	132
Quadern número 5	
Carme Porcel	133
Infinita redondez	
Jon Porter	136
L'horitzó	
M^a del Mar Sánchez	137
Manuel	
Álvaro Tarradas Viladomat	139
El camí cap al cel	
Jordi Zaragoza	140

Amb la col·laboració de:

Generalitat de Catalunya
**Departament de Recerca
i Universitats**

Tutelada per:

**Universitat
Pompeu Fabra**
Barcelona

Adherida a:

Afopa
Agrupació d'Aules
de Formació Permanent
per a la Gent Gran de Catalunya

**Aula d'Extensió Universitària
d'Arenys de Mar**

Secretaria, tots els dimarts de 10 a 12 h
a Riera Pare Fita 31, 2n pis (edifici Calisay),

Tel. 678 441 793

aulaeu@gmail.com

www.auladarenysdemar.cat

**Ajuntament
d'Arenys de Mar**

